

Số tháng Mười Hai, 2022 | Xã hội dân sự

LUẬT KHOA

---

tạp chí

Tranh minh họa: Luật Khoa.

Luật Khoa tạp chí là một dự án
của Sáng kiến Pháp lý Việt Nam
(Legal Initiatives for Vietnam),
một tổ chức phi lợi nhuận đăng ký ở
California, Hoa Kỳ theo quy chế 501(c)(3).

Địa chỉ đăng ký tại Hoa Kỳ: 1520 E. Covell
Suite B5 - 426, Davis, CA 95616.

Văn phòng chính: Đài Bắc, Đài Loan.

Tổng biên tập: Trịnh Hữu Long.
Ban biên tập: Trần Quỳnh Vi,
Phạm Đoàn Trang.

Mọi thắc mắc, góp ý xin gửi về:
bbt@mail.luatkhoa.org.

© Từ 2014

Luật Khoa tạp chí
Số tháng Mười Hai, 2022
- Xã hội dân sự
Phát hành ngày 01/12/2022.

Giá bán: US\$5

Luật Khoa là tạp chí phi lợi nhuận.
Toàn bộ doanh thu được tái đầu tư
để phát triển tạp chí.

Mua tại: store.luatkhoa.com

LỜI TÒA SOẠN:

Ở nước ta có không ít chuyện động trời mà không được mấy ai nói tới. Một trong những chuyện động trời đó là hàng loạt vụ án hình sự liên quan tới các lãnh đạo, cựu lãnh đạo của một số tổ chức phi chính phủ (NGO) nổi tiếng diễn ra từ năm 2021 tới nay: Mai Phan Lợi, Bạch Hùng Dương, Đặng Đình Bách, Ngụy Thị Khanh, và Nguyễn Sơn Lộ.

Không chỉ có vậy, hàng loạt NGO nổi tiếng, hoạt động lâu năm cũng bị đóng cửa (MEC, LPSP, SENA) hoặc tuyên bố đóng cửa mà không nêu rõ lý do (Hướng tới Minh bạch, CHANGE, LIN).

Tất cả những chuyện như vậy xảy ra trong hai năm vừa qua và là hiện tượng chưa từng có tiền lệ ở Việt Nam.

Chúng ta đang không nói tới các tổ chức dân sự bị cho là “phản động” và bị đặt ra ngoài vòng pháp luật từ hàng chục năm nay. Chúng ta đang nói tới các tổ chức dân sự có đăng ký, hay còn được gọi là tổ chức “chính thống”. Các tổ chức này xưa nay được coi là nằm ở vùng an toàn hoặc tương đối an toàn trong khu vực xã hội dân sự - một trong ba khu vực cấu thành nên một xã hội cùng với chính quyền và thị trường. Họ có thể bị công an theo dõi nhưng chưa bao giờ có ai bị bắt bớ, giam cầm, cũng chưa khi nào có hiện tượng hàng loạt NGO nổi tiếng biến mất trong một thời gian ngắn như vậy.

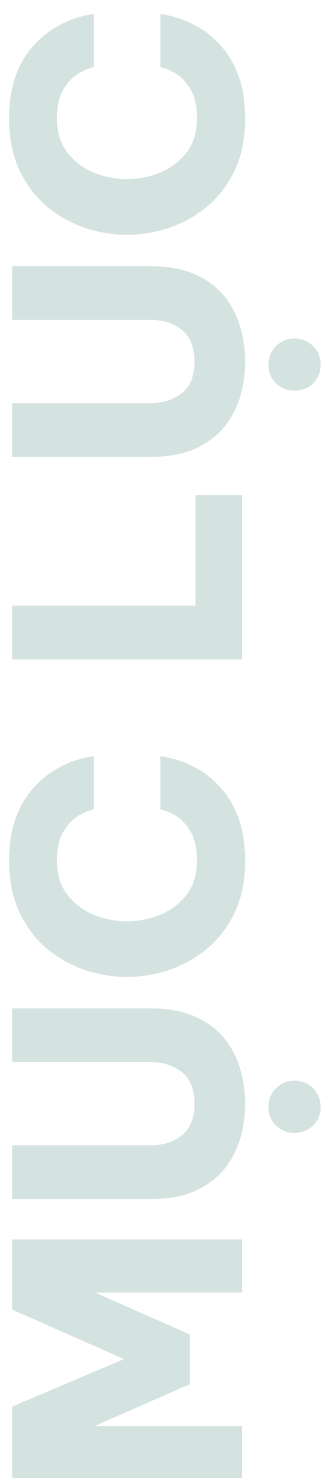
Cũng trong khoảng thời gian đó, chính quyền ban hành và dự định ban hành các quy định mới, siết chặt hơn nữa nguồn vốn cũng như hoạt động của các NGO.

Dù lý do đằng sau đó là gì thì hậu quả nhãn tiền là khu vực xã hội dân sự vốn đã nhỏ hẹp nay còn teo tóp hơn nữa, nếu không muốn nói là nhiều phần tê liệt.

Số báo tháng Mười Hai là một nỗ lực tư liệu hóa và phân tích hiện tượng chưa từng có tiền lệ này.

Mọi góp ý, thắc mắc xin gửi tới:
btt@mail.luatkhoea.org

Trân trọng cảm ơn,
Ban biên tập Luật Khoa tạp chí.

- 04** *Tuấn Nguyễn*
**Xã hội dân sự Việt Nam:
Giọt máu ngoài sân**
- 11** *Trần Hà Linh*
**50 sắc thái của quyền
lập hội ở Việt Nam**
- 17** *Trịnh Hữu Long (ghi)*
**Giáo sư Hoàng Dũng: Ngày
nào Văn đoàn Độc lập vẫn
chỉ là Ban vận động thì vẫn
chưa có tự do lập hội**
- 21** *Trần Hà Linh*
**Khi NGO trở thành
“đối tượng”**
- 27** *Trịnh Hữu Long*
NGO và tội trốn thuế
- 32** *Võ Văn Quân*
**Trốn thuế – công cụ
đàn áp thế hệ mới?**
- 38** *Y Chan*
**Năm điều bạn có thể
chưa biết về xã hội dân sự**
- 43** *Văn Tâm*
**Phật giáo Việt Nam có
cấu trúc khác lạ so với các
quốc gia. Chỉ trừ một nước.**

49

Y Chan

**Xã hội dân sự tại
Trung Quốc: Khi để mèn
phiêu lưu trong lồng**

55

Y Chan

**Xã hội dân sự Đài Loan:
Thúc đẩy, tạo thành và
canh giữ nền dân chủ**

60

Y Chan

**Độc sách cùng Đoàn Trang
Khu vực thứ ba: Ai lấp vào
khoảng trống mệnh mông
giữa người dân và nhà nước?**

64

Nguyễn Quốc Tấn Trung

**Tôi đi tìm một điều trong
phán quyết Hồ Duy Hải.
Nhưng không thấy.**

70

Việt Nguyễn

**8 màn tra tấn có thể
bạn chưa biết**

75

Trần Hà Linh

**Cảm nang mới: Xét xử
thế nào là công bằng?**

77

Vincente Nguyen

**Tiếng Anh
“Luật sư” trong tiếng Anh
là gì? Câu trả lời không
đơn giản như bạn nghĩ**

XÃ HỘI
DÂN SỰ
VIỆT NAM:

GIỌT
MÁU
NGOÀI
SÂN

“Giọt máu ném ra ngoài sân
Thì em trong sổ vô phần”
– Trần Tử Thiên

Tuấn Nguyễn

Tranh minh họa: Luật Khoa.

Xã hội dân sự là một khái niệm mà ngữ nghĩa đã có nhiều thay đổi theo thời gian. Quan niệm được chấp nhận rộng rãi ngày nay cho rằng xã hội dân sự là trụ cột thứ ba, bên cạnh nhà nước và thị trường, làm thành một thứ “kiềng ba chân” giữ cho xã hội phát triển bền vững. [1] Xã hội dân sự còn là không gian nằm giữa cá nhân và nhà nước, làm cầu nối cho tương tác khi thì hòa ái, lúc thì căng thẳng giữa đôi bên.

Bộ phận mang tính tổ chức nhất của xã hội dân sự có lẽ là các tổ chức phi chính phủ (NGO), ngày nay hiện diện khắp nơi, ở mọi cấp độ, từ địa phương tới toàn cầu, với nguồn lực nhân sự, tổ chức, kết nối, và tài chính dồi dào. Bộ phận tự phát nhất hẳn là các hội đoàn không hề xa lạ với chúng ta, nào là hội đồng hương, đồng niên, đồng ngũ, nào là hội chơi cây, chơi

cá, chơi chim, đáp ứng đủ mọi loại nhu cầu kết nối của các cá nhân trong xã hội.

Ở ý nghĩa chính trị tích cực nhất, xã hội dân sự được kỳ vọng như một vòng cương tỏa của quần chúng đối với quyền lực chính trị (nhà nước) và quyền lực kinh tế (thị trường), giữ chúng khỏi sự hư hỏng được thúc đẩy bởi cám dỗ quyền - tiền. Ở dạng thức tiêu cực nhất, xã hội dân sự bảo vệ cho chính những thế lực quyền - tiền này, khi thì dưới hình thức những đoàn thể hưởng lương và phụng sự chính quyền, lúc thì trong bộ dạng những nhóm lợi ích, nhóm áp lực tìm cách tối đa hóa lợi nhuận cho doanh chủ.

Lắm khuôn mặt, nhiều hình hài, xã hội dân sự sinh ra và phát triển một cách tự nhiên trong lòng xã hội dân chủ - thị trường, bởi lẽ kinh tế thị trường ban cấp cho mỗi cá nhân các nguồn lực cần thiết để kết nối, trong khi nền chính trị dân chủ tôn trọng quyền kết nối đó của các cá nhân. [2]

Một cửa hàng mậu dịch quốc doanh ở Việt Nam trong thời kỳ bao cấp.
Nguồn: hanoimoi.com.

PHỐI THAI

Trong giai đoạn mà chúng ta gọi là thời bao cấp ở Việt Nam – con lai của kinh tế kế hoạch hóa và chính trị chuyên chính vô sản, xã hội dân sự theo nghĩa hiện đại không tồn tại, hoặc nếu có thì yếu ớt và què quặt. Chế độ cộng sản điển hình chủ trương nguyên tử hóa mọi cá nhân, chặt hết các liên kết giữa họ với nhau, chỉ giữ lại sợi dây giữa mỗi cá nhân với đảng qua những hóa thân của nó như chính quyền, xí nghiệp quốc doanh, hợp tác xã, đoàn thể quần chúng. Nền kinh tế cộng sản phi thị trường tước hết mọi nguồn lực cần thiết để cá nhân kết nối với nhau, nền chính trị cộng sản phi dân chủ thì đơn giản là không cho phép họ làm vậy.

Chỉ khi Việt Nam tiến hành công cuộc Đổi Mới, mà về bản chất là thử nghiệm kinh tế thị trường một phần, xã hội dân sự mới nhen nhóm xuất hiện. Theo đà mở rộng của kinh tế thị trường, người Việt ngày càng có nhiều nguồn lực và phương tiện để thỏa mãn nhu cầu kết nối hội đoàn của mình. Cơ man các nhóm hội sinh sôi nảy nở, từ các nhóm sở thích chia sẻ tiêu khiển cá nhân, đến các hội mưu cầu lý tưởng xã hội.

Đó là từ bên trong.

Còn từ bên ngoài, kinh tế thị trường đòi hỏi mở cửa đất nước với thế giới. Vốn đầu tư ngoại quốc đi liền với các dự án hợp tác phát triển mà nhiều trong số đó được điều phối bởi các tổ chức phi chính phủ – không thuộc về chính phủ nhưng lại phục vụ lợi ích công. Chính quyền và

người dân Việt Nam bắt đầu làm quen với sự hiện diện và vai trò các tổ chức này. Họ có mặt ở vùng sâu, vùng xa, biên giới, hải đảo, giúp xóa đói giảm nghèo, cung cấp nước sạch, phòng chống bệnh tật, hỗ trợ sinh kế cho người nghèo, bảo bọc người khuyết tật – tất cả những việc thuộc trách nhiệm chính quyền nhưng chính quyền lại không đảm đương nổi vì thiếu nguồn lực. Theo thời gian, các tổ chức phi chính phủ này để lại mạng lưới những chi nhánh bản địa cùng các NGO nội địa vốn là đối tác dự án của họ.

Bối cảnh kinh tế chính trị tương đối thuận lợi giai đoạn đầu Đổi Mới tình cờ đã lót ổ cho đứa con xã hội dân sự thai nghén trên mảnh đất Việt Nam xa lạ.

Tuy nhiên, đây lại là một đứa con ngoài giá thú.

ĐỨA CON NGOÀI GIÁ THỨ

Công cuộc Đổi Mới chỉ là một cuộc thử nghiệm lai ghép kinh tế thị trường vào nền chính trị cộng sản nhằm đối phó với cuộc khủng hoảng kinh tế - xã hội toàn diện, tích tụ từ hàng chục năm áp dụng mô hình kinh tế kế hoạch hóa nổi dài từ thời chiến đến thời hậu chiến. [3]

Vì mang tính đối phó, Đổi Mới rất có thể chỉ là một thay đổi chiến thuật, chừng nào mà những cái tổ kinh tế theo hướng thị trường không đi kèm với cái cách chính trị theo hướng dân chủ.

Công bằng mà nói, nền chính trị Việt Nam kể từ Đổi Mới đã bớt đi phần nào tính độc đoán đảng trị của mô hình chuyên chính vô sản thời bao cấp. Kinh tế thị trường đòi hỏi những chỉnh sửa trong cách quản trị xã hội. Đảng rút bớt khỏi một số địa hạt của đời sống, luật pháp thay cho nghị quyết làm nền tảng cho xã hội vận hành, người dân được đi lại, gặp gỡ, tương tác

với nhau dễ dàng hơn thay vì lúc nào cũng xin phép như trước đó.

Theo đà mở mang của kinh tế thị trường, đã có lúc, trên khắp các diễn đàn, những người có đầu óc cải cách trong và ngoài chính quyền đã đồng thanh tương ứng kêu gọi nhà nước quay về với đúng chức trách của mình, đừng làm thay thị trường

Một quán cafe vỉa hè ở TP. Hồ Chí Minh những năm 1980 hoặc đầu những năm 1990. Nguồn: Doi Kuro/Saigoneer.

và xã hội [dân sự]. Những lời kêu gọi này được các nhà tài trợ quốc tế và các viện nghiên cứu cổ vũ nồng nhiệt như một cách để lan tỏa mô hình Quản trị công tốt (Good Governance) vốn rất thịnh hành bấy giờ. [4]

“Đã đến lúc thừa nhận xã hội dân sự”, lời phát biểu không thể ngắn gọn hơn, đến từ một người không thể phù hợp hơn - Trương Đình Tuyển, người có công đầu đưa Việt Nam vào Tổ chức Thương mại Thế giới (WTO) khi còn là Bộ trưởng Thương mại, và cũng vì thế hiểu rõ những nhọc nhằn và yêu cầu của quá trình chuyển đổi nền kinh tế Việt Nam từ kế hoạch hóa sang thị trường. [5]

Lời phát biểu nhận được nhiều tiếng vỗ tay tán thưởng trong một diễn đàn về cải cách thể chế năm 2014. Một năm sau đó, Hiệp định Bên lề giữa Việt Nam và Hoa Kỳ trong khuôn khổ Hiệp định Đối tác xuyên Thái Bình Dương (TPP), trong đó Việt Nam cam kết sẽ cho phép thành lập nghiệp đoàn độc lập theo tiêu chuẩn của Tổ chức Lao động Quốc tế (ILO) không kèm bất kỳ hạn chế nào, [6] đã làm nức lòng những ai hy vọng vào một bước tiến mới của xã hội dân sự Việt Nam, khi mà ở đa số các quốc gia, nghiệp đoàn luôn là bộ phận vững mạnh và có tổ chức bậc nhất của xã hội dân sự.

Xã hội dân sự Việt Nam đã có khoảng thời gian tràn đầy hy vọng như vậy.

Người dân biểu tình ở TP. Hồ Chí Minh năm 2016 sau thảm họa môi trường biển do công ty Formosa gây ra.
Nguồn: Ấn danh.

RUỘNG BỎ

Tuy nhiên không phải ai trong hệ thống cũng chia sẻ quan điểm này, nhất là những nhà lý luận cộng sản coi trọng ý thức hệ.

Vì Đổi Mới là một thử nghiệm mang tính đối phó, giới tinh hoa chính trị cầm quyền Việt Nam quả thật đã chưa có sự chuẩn bị về mặt lý luận cho cả kinh tế thị trường lẫn những thay đổi xã hội to lớn kéo theo sau.

Thời gian đầu, đảng đã chứng kiến sự sinh sôi nảy nở của các hội đoàn nội sinh với nhiều hồ nghi nhưng ít hành động. Các tổ chức phi chính phủ quốc tế và các đối tác địa phương của họ thậm chí đã từng được đảng chào đón bằng một thái độ thực dụng nhằm giúp giải quyết những vấn nạn kinh tế - xã hội của các nhóm yếu thế và những vùng khó khăn mà chính quyền với nguồn lực hạn chế khó lòng giải quyết nổi.

Sau thời gian lúng túng ban đầu, giới lý luận cũng đã bắt đầu tìm ra cách gọi tên và mô tả những thay đổi đến từ cuộc thử nghiệm Đổi Mới của đảng. Kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa, dù đi kèm những diễn giải thiếu tường minh, song vẫn được trưng ra trước công chúng để chứng tỏ cuộc dò đá qua sông của đảng ít nhiều cũng được dẫn đường bằng lý luận.

Và trong cơn cao hứng của mình, các nhà lý luận của đảng cũng đã không ngần ngại giới thiệu đến công chúng phiên bản xã hội dân sự của họ: xã hội dân sự định hướng xã hội chủ nghĩa. [7][8]

Tuy nhiên, hướng phát triển lý luận này chưa kịp giới thiệu bất kỳ những kết quả sáng giá nào thì giới cầm quyền chính trị đã có lựa chọn đơn giản hơn nhiều.

Đại hội Đảng Toàn quốc lần thứ XII năm 2016 chứng kiến sự thắng thế của Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng trước đối thủ lúc đó là Thủ tướng Nguyễn Tấn Dũng, mở ra một giai đoạn mà những quan điểm thực dụng kinh tế phải nhường chỗ cho những ưu tiên ý thức hệ.

Chỉ chín tháng sau Đại hội, Trung ương Đảng dưới sự chỉ đạo của ông Trọng đã ban hành Nghị quyết Trung ương 4, lần đầu tiên coi việc ủng hộ xã hội dân sự là một biểu hiện tự diễn biến, tự chuyển hóa trong nội bộ. [9] Một năm sau đó, Bộ Chính trị ban hành Quy định 102 về kỷ luật đảng viên, nói rõ đảng viên cổ xúy xã hội dân sự thì sẽ bị khai trừ. [10]

Những năm sau đó ắt hẳn là khoảng thời gian đáng quên nhất với xã hội dân sự còn non trẻ của Việt Nam.

Hàng chục hội đoàn hoạt động về các quyền dân sự và chính trị, phối thai từ những cao trào biểu tình chống Trung Quốc và bảo vệ môi trường, đã nhanh chóng bị đàn áp và vô hiệu hóa, kéo theo

hàng trăm nhà hoạt động bị bắt bớ và giam cầm.

Trên địa hạt pháp lý, những đạo luật được hứa hẹn tạo thành khuôn khổ pháp lý cho xã hội dân sự như Luật về Hội, Luật Biểu tình bị gác lại vô thời hạn, trong khi những đạo luật kìm kẹp các quyền tự do dân sự như Luật An ninh mạng thì nhanh chóng được ban hành.

Thái độ thù địch với xã hội dân sự của đảng không chỉ dừng lại ở các nhóm không đăng ký và những nhà hoạt động đối kháng, mà đã nhanh chóng nhắm tới các tổ chức phi chính phủ có đăng ký và những người lãnh đạo nhiều ảnh hưởng của khu vực này.

Bắt đầu bằng những hạn chế và sách nhiễu đơn lẻ nhắm vào một số tổ chức phi chính phủ nổi bật, cuộc đàn áp nhanh chóng trở nên có tính hệ thống khi chính quyền dành sự chú ý vào điểm dễ tổn thương bậc nhất của các NGO: nguồn tiền.

Nghị định 80 được Chính phủ ban hành năm 2020 lần đầu tiên đặt ngoài vòng pháp luật bất kỳ khoản tài trợ nào từ nước ngoài mà không được chính quyền phê duyệt. [11] Ngôn ngữ của Nghị định cũng cho thấy Bộ Công an từ đây sẽ đóng vai trò tối quan trọng trong việc thẩm định, phê duyệt và giám sát việc sử dụng các khoản tài trợ nước ngoài của các tổ chức phi chính phủ, thay vì Bộ Nội vụ và các cơ quan chủ quản như trước đây.

Dường như để các bên không nghi ngờ gì nữa về ý định của mình, chính quyền đã hành động rất nhanh. Một năm sau khi Nghị định 80 được ban hành, chính quyền bắt giữ Mai Phan Lợi (cùng với cộng sự của ông là Bạch Hùng Dương) và Đặng Đình Bách với cáo buộc trốn thuế, họ lần lượt là người đứng đầu của Trung tâm Truyền thông Giáo dục Cộng đồng (MEC) và Trung tâm Nghiên cứu Pháp luật và Chính sách Phát triển Bền vững (LPSD) – hai trong số những NGO được biết đến nhiều nhất

ở Việt Nam. Vài tháng sau, chính quyền bắt giữ Nguyễn Thị Khanh, người nhận Giải thưởng Môi trường Goldman danh giá, sáng lập viên GreenID – một NGO nổi tiếng về môi trường, cùng với cáo buộc trốn thuế nhưng lần này lại là trốn thuế thu nhập cá nhân.

Việc bắt giữ và giam cầm những lãnh đạo nhiều ảnh hưởng nhất của các NGO Việt Nam thực sự đã gửi đi thông điệp lạnh sống lưng tới các NGO còn lại. Để không trở thành nạn nhân tiếp theo, một số tổ chức phi chính phủ đã tuyên bố thu hẹp hoặc ngừng hoạt động, thậm chí giải thể, nhiều lãnh đạo NGO tìm cách rút lui hoặc thậm chí rời khỏi Việt Nam.

KHAI TƯ?

Quy mô và cường độ của cuộc đàn áp xã hội dân sự vừa qua có thể khiến một số người bất ngờ, nhất là những ai đã trải qua giai đoạn tương đối dễ chịu cho xã hội dân sự từ năm 2015 trở về trước. Tuy nhiên, nếu theo dõi sát sao tình hình Trung Quốc và đồng ý với quan điểm rằng các mô thức quản lý xã hội ở Việt Nam thường được du nhập từ nước này với độ trễ vài năm, người ta có thể không còn bất ngờ nữa.

Thật vậy, chỉ một năm sau khi nhậm chức tổng bí thư kiêm chủ tịch nước, Tập Cận Bình đã cho thành lập Ủy ban An ninh Quốc gia (National Security Commission) vào năm 2014. Ủy ban do chính ông chủ trì và đóng vai trò điều phối nỗ lực trấn áp xã hội dân sự trên toàn quốc. Chỉ trong vòng hai năm sau khi thành lập, Ủy ban đã mở cao trào đàn áp xã hội dân sự, sách nhiễu, hành hung, bắt bớ và giam cầm hàng trăm nhà hoạt động và luật sư nhân quyền, đồng thời cầm trịch việc soạn thảo hàng loạt đạo luật an ninh cho chế độ, bao gồm Luật Phản gián 2014; Luật Chống khủng bố và Luật An ninh quốc gia 2015; Luật An ninh mạng, Luật Từ thiện 2016; và Luật NGO ngoại quốc 2017. [12]

Ít lâu sau, vào năm 2018, Việt Nam cũng đã ban hành phiên bản Luật An ninh mạng của mình với rất ít khác biệt so với Trung Quốc. [13] Nghị định 80 kể trên của Việt

Nam cũng giống đến khó tin so với Luật NGO ngoại quốc của Trung Quốc, nhất là ở điều khoản ghi nhận quyền thống soái của Bộ Công an, thay vì Bộ Nội vụ và cơ quan chuyên môn chủ quản trong cơ chế song trùng quản lý kiểu cũ, trong toàn bộ quy trình thẩm định, phê duyệt, và giám sát việc sử dụng các khoản tài trợ nước ngoài. [12]

Sự tương đồng này thật ra cũng không có gì là ngạc nhiên khi mà ngay cả cuộc thử nghiệm mang tên Đổi Mới ở Việt Nam năm 1986 cũng mô phỏng công cuộc Cải cách và Mở cửa của Trung Quốc năm 1978, với độ trễ khoảng 10 năm. [14]

Ngày nay, có nhiều lý do để tin rằng tốc độ du nhập những chiến lược và chiến thuật quản trị xã hội từ Trung Quốc sang Việt Nam sẽ nhanh hơn. Và với việc lần đầu tiên Tuyên bố chung Việt Nam – Trung Quốc khẳng định hai nước sẽ hợp tác cùng nhau “chống diễn biến hòa bình, chống cách mạng màu”, và phản đối “chính trị hóa vấn đề nhân quyền” trong khuôn khổ chuyển thăm lịch sử của Nguyễn Phú Trọng đến Trung Quốc gần đây, xã hội dân sự Việt Nam không nên kỳ vọng gì ngoài một tương lai mịt mù đang lấp ló đằng xa. [15]

Mà thật ra cũng không còn xa nữa. □

An illustration of two hands, one from the top right and one from the bottom left, holding a yellow rectangular sign. The sign has the text 'ĐÓNG GÓP CHO' in a smaller font at the top and 'LUẬT KHOA' in a large, bold font in the center. The background is a solid green color with a faint, repeating geometric pattern.

ĐÓNG GÓP CHO

LUẬT KHOA

Chúng tôi làm báo độc lập.
Không sợ ai.
Không nịnh ai.

Hãy đóng góp cho Luật Khoa để
xây dựng báo chí độc lập Việt Nam:

donorbox.org/luatkhoa

Luật Khoa là một dự án của tổ chức
Sáng kiến Pháp lý Việt Nam (Legal
Initiatives for Vietnam), một tổ chức
phi lợi nhuận đăng ký ở California,
Hoa Kỳ theo quy chế 501(c)(3).

Mọi khoản đóng góp của độc giả ở
Hoa Kỳ đều được khấu trừ thuế (tax
deduction). Số EIN của chúng tôi:
81-5257301.

Đã có Báo cáo Thường niên 2021
tại đây: [www.liv.ngo/bao-cao-
thuong-nien-annual-report-2021](https://www.liv.ngo/bao-cao-thuong-nien-annual-report-2021)

Liên hệ: editor@mail.luatkhoa.org

50 SẮC THÁI CỦA QUYỀN LẬP HỘI Ở VIỆT NAM

50 sắc thái và 1 màu.

Trần Hà Linh

Lập hội là một lĩnh vực khá... kỳ thú trong luật Việt Nam. Lý do: nó vẫn đang chịu sự điều chỉnh của Luật Quy định quyền lập hội do Chủ tịch Hồ Chí Minh ký sắc lệnh ban bố năm... 1957. [1] Có thể nói đây là đạo luật có tuổi thọ thuộc loại cao nhất Việt Nam hiện nay.

Từ đó tới nay, đã nhiều lần chính quyền rục rịch ban hành một đạo luật mới về lập hội nhưng có lẽ vì nhiều lý do “nhạy cảm” mà chưa thấy dự luật nào được trình ra Quốc hội. Lần gần nhất, vào năm 2015, Quốc hội đưa dự luật về hội và dự luật biểu tình vào nghị trình làm luật năm 2016 nhưng sau cùng gác lại. [2] Một dự thảo được công bố năm 2016 bị dư luận phản đối dữ dội, đến mức một bài viết của Luật Khoa năm đó gọi đây là “luật siết cổ hội”. [3] [4]

Cho đến nay, văn bản chủ chốt điều chỉnh hoạt động lập hội là Nghị định 45/2010/NĐ-CP do Thủ tướng Nguyễn Tấn Dũng ký ban hành năm 2010, [5] sau đó được Nghị định 33/2012/NĐ-CP sửa đổi. [6] Chính phủ đang rục rịch sửa đổi hai nghị định này bằng một dự thảo mới công bố hồi tháng 8/2022. [7] Website của Bộ Nội vụ còn liệt kê thêm hai kết luận của Ban Bí thư và một chỉ thị của Ban Chấp hành Trung ương Đảng (đảng nào thì chắc bạn đọc biết).

Vậy thì với các quy định như vậy, việc đăng ký lập hội ở nước ta khó hay dễ?

Những con số nói lên điều gì?

Khách quan mà nói thì ta thấy các hội, đoàn có mặt ở khắp nơi. Khái niệm hội, đoàn ở đây, xin lưu ý, không bao gồm Mặt trận Tổ quốc, Hội Liên hiệp Phụ nữ, Hội Cựu chiến binh, Hội Nông dân, Tổng liên đoàn Lao động, và Đoàn Thanh niên Cộng sản Hồ Chí Minh. Lý do: đây là các tổ chức đặc biệt do Hiến pháp quy định và không nằm trong phạm vi điều chỉnh của Nghị định 45.

Các hội, đoàn chúng ta nói tới ở đây là Hội Nhà báo, Liên đoàn Luật sư, Hội Nghề cá, Hiệp hội Khởi nghiệp Quốc gia, hay gần gũi hơn là các hội sinh vật cảnh, câu lạc bộ dưỡng sinh địa phương. Có hằng hà sa số các hội có đăng ký như vậy.

Để hình dung về số lượng hội đoàn, ta hãy lấy một vài con số thống kê quan trọng tính đến tháng 12/2021, trích từ một bản tin của Bộ Nội vụ: [8]

- Cả nước có 93.425 hội, gồm 571 hội (trong đó có 28 hội có tính chất đặc thù) hoạt động trong phạm vi cả nước hoặc liên tỉnh;
- 92.854 hội hoạt động trong phạm vi địa phương (trong đó có 28.940 hội có tính chất đặc thù);
- Cả nước có 2.950 quỹ, gồm 85 quỹ có phạm vi hoạt động toàn quốc hoặc liên tỉnh và 2.865 quỹ hoạt động trong phạm vi địa phương.

Chưa cần quan tâm lắm đến khái niệm “hội có tính chất đặc thù”. Nếu muốn, bạn có thể tham khảo danh sách 28 hội có tính chất đặc thù hoạt động ở quy mô toàn quốc tại Quyết định 68/2010/QĐ-TTg. [9] Các địa phương cũng có các hội đặc thù riêng, chẳng hạn ở rất nhiều tỉnh có hội tù yêu nước hay hội tù chính trị yêu nước được tính vào diện này.

Với một đất nước có gần 100 triệu dân thì những con số nêu trên là nhiều hay ít?

- Để so sánh, ta có thể lấy một nước láng giềng có tiếng là dân chủ trong khu vực có quy mô dân số tương đương là Philippines: họ có khoảng 60.000 tổ chức phi chính phủ đã đăng ký. [10]
- Thái Lan có 25.000 tổ chức phi chính phủ đã đăng ký. [11] Dân số Thái Lan là khoảng 70 triệu người.
- Hàn Quốc, quốc gia dân chủ hàng đầu ở châu Á, có khoảng hơn 15.000 tổ chức phi chính phủ đã đăng ký tính đến năm 2021. [12] Dân số của họ là khoảng 52 triệu người.
- Các nước trên dường như không có quy định phân biệt hội toàn quốc và hội địa phương.

Số lượng như vậy là nhiều hay ít thì chắc cần nghiên cứu thêm. Nhưng hãy tham khảo thêm mấy con số sau: [13]

- Từ năm 2016 đến 2020, nghĩa là 5 năm, Bộ Nội vụ cho phép thành lập mới 53 hội và 22 quỹ; giải thể 01 hội. Các tổ chức này hoạt động ở phạm vi cả nước hoặc liên tỉnh nên mới do Bộ Nội vụ cấp phép.
- Cũng trong thời gian đó, Bộ thu hồi giấy phép 2 quỹ.

Như vậy, trong khoảng thời gian trên, mỗi năm chính quyền cấp phép thành lập cho trung bình 15 hội, quỹ toàn quốc/liên tỉnh. Có rất nhiều lý do khiến cho con số này có vẻ thấp như vậy - và đây chỉ là giả thuyết: không mấy ai nộp đơn, thủ tục “hành là chính”, chủ trương hạn chế thành lập hội, v.v.

Đó là một con số biết nói, nhưng cũng chưa nói lên được nhiều điều.

Văn đoàn Độc lập: Không đăng ký chứng nào pháp luật chưa thay đổi

“[...] chúng tôi, những người cầm bút ký tên dưới đây, quyết định vận động thành lập một tổ chức độc lập của các nhà văn viết bằng tiếng Việt ở trong nước và ngoài nước, lấy tên là Văn đoàn độc lập Việt Nam, với mong muốn góp phần tích cực xây dựng và phát triển một nền văn học Việt Nam đích thực, nhân bản, dân chủ, hiện đại, hội nhập với thế giới, có thể đóng vai trò tiên phong đúng như nó phải có trong sự nghiệp phục hưng văn hóa, phục hưng dân tộc mà lịch sử đang đòi hỏi.”

Những lời lẽ trên được công bố trên mạng Internet vào ngày 3/3/2014, do một trong những người Việt Nam nổi tiếng nhất ký tên: nhà văn Nguyễn Ngọc. [14]

Vào độ tuổi xế chiều của mình, ông cùng với 61 nhà văn, nhà thơ khác cùng khởi xướng ra một hội đoàn độc lập, lấy tên là Văn đoàn Độc lập Việt Nam. Cùng ký tên khởi xướng ra hội này còn có nhiều tên tuổi khác như Bùi Chát, Bùi Minh Quốc, Bùi Ngọc Tấn, Dương Tường, Đặng Tiến, Đỗ Lai Thúy, Đỗ Trung Quân, Giáng Vân, Hoàng Hưng, Nguyễn Duy, Nguyễn Huệ

Chi, Nguyễn Quang Lập, Phạm Đình Trọng, Phạm Xuân Nguyên, Lưu Trọng Văn, Võ Thị Hào, Vũ Thư Hiên, Ý Nhi. Về sau một số người rút tên nên chỉ còn 55 người được liệt kê trong bản tuyên bố trên.

Và nếu để ý kỹ, ta thấy họ xưng là “Ban vận động thành lập Văn đoàn Độc lập Việt Nam”, chứ không phải là “Văn đoàn Độc lập Việt Nam”. Tuy vậy, theo Giáo sư Hoàng Dũng, một thành viên của Ban vận động, họ chủ trương chưa đăng ký với chính quyền.

“Nếu anh thành lập một tổ chức có tính chất toàn quốc thì anh phải được phép của Bộ Nội vụ, anh làm ở địa phương thì phải được phép của sở nội vụ địa phương. Người ta không những cấp phép mà còn can thiệp rất sâu,” ông nói với Luật Khoa.

“Đó là chưa kể điều lệ phải có một câu khẳng định hội viên phải ‘nghiêm chỉnh chấp hành chủ trương, đường lối của Đảng’. Những chuyện như thế nó phức tạp vô kể.”

Văn đoàn Độc lập. Nguồn: Văn Việt.

“Nếu anh không chấp nhận sự lãnh đạo của đảng, không chấp nhận việc bầu bán bị can thiệp như vậy thì anh không thể đăng ký được. Đó là lý do chúng tôi quyết định thành lập Ban vận động mà không làm thủ tục đăng ký.”

Từ khi Ban vận động mới ra mắt đến nay, báo đài nhà nước đồng loạt gán cho họ cái nhãn “phản động”. Chẳng hạn, báo Công an Nhân dân viết: “Trong thời gian qua, xuất hiện một số tổ chức tự xưng mang mũ ‘độc lập’, ‘dân chủ’, ‘nhân quyền’, như: Hội phụ nữ nhân quyền, Hội tù nhân lương tâm, Văn đoàn độc lập, Hội nhà báo độc lập, Hội anh em dân chủ... Mục đích chung

của các tổ chức này là muốn xóa bỏ vai trò lãnh đạo của Đảng; xuyên tạc, bóp méo chế độ chính trị; tiến hành các hoạt động đối lập với các cơ quan của hệ thống chính trị nước ta. Về thành phần tham gia những hội, nhóm như trên, nhiều đối tượng từng có tiền án, tiền sự về các tội xâm phạm an ninh quốc gia, có các hành vi chống phá bị xử lý hình sự, hành chính.” [15]

Đó là một bầu không khí chính trị đầy thù địch. Tuy vậy, Ban vận động không loại trừ khả năng làm thủ tục đăng ký. Giáo sư Hoàng Dũng cho biết, “chúng tôi rất muốn [đăng ký] nếu luật pháp thay đổi”.

Hội Tướng lĩnh huyện Đức Thọ: Vừa được cấp phép đã bị giải tán ngay

Văn đoàn Độc lập bị chính quyền coi như một tập hợp những “kẻ chống đối chế độ” nên họ không có cơ hội được cấp giấy phép lập hội thì cũng không có gì khó hiểu. Nhưng ví dụ tiếp theo sẽ cho chúng ta thấy một sắc thái khác.

Hội Tướng lĩnh huyện Đức Thọ (Hà Tĩnh), như tên gọi của nó, là một tổ chức của các... tướng lĩnh. Thông tin hạn chế trên báo chí cho thấy họ dường như bao gồm tướng lĩnh cả bên ngành quân đội và công an, trong đó có người đã về hưu, có người còn đương chức. [16] Trong toàn bộ các ngành nghề, tầng lớp ở nước ta, quân đội và công an là hai lực lượng “hồng” nhất, bởi họ được sinh ra là để bảo vệ chế độ bằng cả công cụ tuyên truyền lẫn vũ lực. Ai nói họ là phản động được?

Ngày 13/8/2022, họ tổ chức đại hội lần thứ nhất, với phòng họp tràn ngập màu quân phục, cảnh phục. Đây là một hội cấp huyện, giấy phép do Ủy ban Nhân dân huyện Đức Thọ cấp.

Hội Tướng lĩnh huyện Đức Thọ.
Nguồn: youtube.com.

Vì dường như chưa từng có tiền lệ, sự kiện này nhanh chóng thu hút sự chú ý của dư luận với những bình luận ngược xuôi. Một trong những luồng dư luận đó là việc các tướng lĩnh lập hội sẽ tạo ra tiền lệ tốt cho việc thực hành quyền lập hội của công dân, từ đó giúp phát triển xã hội dân sự.

Các luồng dư luận dường như ngay lập tức khiến chính quyền các cấp chột dạ. Tỉnh ủy Hà Tĩnh đã phải vội vàng gửi công văn báo cáo, giải trình vụ việc lên các cơ quan trung ương, để rồi khi tháng Tám còn chưa qua thì Ủy ban Nhân dân huyện Đức Thọ

đã rút giấy phép đối với Hội Tướng lĩnh. Lý do: hồ sơ thành lập chưa đảm bảo quy định, vi phạm những điều đảng viên không được làm.

Một lãnh đạo huyện nói: “Trong Hội Tướng lĩnh có một số cán bộ về hưu, trước đây thuộc diện Ban Bí thư, Bộ Chính trị quản lý. Theo quy định, khi thành lập hội, những nguyên cán bộ cấp cao này phải xin ý kiến Trung ương, song họ chưa báo cáo, vì vậy đã vi phạm những điều đảng viên không được làm.”

Phát biểu này nói lên điều gì?

Các tướng lĩnh, hay bất cứ ai khác, khi đăng ký lập hội là đăng ký với tư cách công dân, không phải tư cách đảng viên. Quyền của họ là quyền công dân, chứ không phải

quyền đảng viên. Nếu họ có vi phạm quy định của đảng nào thì đảng đó xử lý kỷ luật nội bộ chứ không thể tước bỏ quyền công dân của họ. Quyết định cấp phép lập hội là một quyết định hành chính, và bộ máy hành chính công vụ phải vô tư, phi đảng phái.

Lãnh đạo huyện Đức Thọ khẳng định rằng họ đã làm đúng Nghị định 45 khi cấp phép; nhưng họ căn cứ vào quy định nào để hủy quyết định cấp phép đó thì lại là một dấu hỏi lớn. [17]

Vụ việc Đức Thọ là một ví dụ điển hình của hiện tượng quyền lực của Đảng Cộng sản lấn át Hiến pháp và pháp luật, đúng như lời Tổng bí thư Nguyễn Phú Trọng: Hiến pháp là “văn kiện chính trị pháp lý quan trọng vào bậc nhất sau Cương lĩnh của Đảng”. [18]

Bộ Công an rục rịch thành lập Hội Cựu Công an Nhân dân

Nếu như các tướng lĩnh Đức Thọ không thể duy trì được hội của mình thì ngành công an lâu nay vẫn có các hội tương tự, có tên gọi là câu lạc bộ công an hưu trí. Các câu lạc bộ này đăng ký thành lập ở các cấp địa phương và hiện diện ở rất nhiều tỉnh, thành. Chưa có thông tin về việc câu lạc bộ nào bị rút giấy phép.

Nay ngành công an muốn tiến thêm một bước nữa: thành lập Hội Cựu Công an Nhân dân có phạm vi hoạt động trên toàn quốc, do Bộ Công an trực tiếp quản lý.

Bộ trưởng Công an Tô Lâm công bố ý tưởng này vào ngày 24/11/2021 trong hội thảo có tên “Đề án thành lập Hội Cựu Công an Nhân dân Việt Nam”. [19] Ông cho biết ý tưởng này xuất phát từ tình trạng “mô hình câu lạc bộ hưu trí công an

Bộ trưởng Tô Lâm phát biểu tại hội thảo thành lập Hội cựu Công an Nhân dân. Nguồn: cand.com.vn

các cấp hiện nay vẫn còn bộc lộ những tồn tại, hạn chế nhất định” và nhắm tới việc “khắc phục những tồn tại, đáp ứng yêu cầu quản lý đội ngũ cựu công an”. Không rõ cựu công an có vấn đề gì mà Bộ Công an phải ra tay “quản lý” thay vì để cho họ tự hoạt động.

Bộ trưởng Tô Lâm cũng nói Bộ Công an sẽ xin phép Bộ Chính trị để thành lập hội này, mặc dù đề án nói rõ hội này sẽ tuân theo quy định thành lập của Nghị định 45 - vốn không cần xin phép cơ quan đảng.

Không rõ tiến độ của việc thành lập hội này đã đến đâu, nhưng thông tin gần nhất mà người viết tìm được trên mạng đề ngày 29/8/2022 thì Bộ Công an vẫn đang tiếp tục hoàn thiện đề án này. [20]

Việc Bộ Công an đứng ra thành lập một tổ chức xã hội dân sự nói lên điều gì?

Bản chất của các tổ chức hội đoàn là sáng kiến của công dân, được lập ra một cách tự nguyện và hoạt động độc lập với chính quyền. Họ cấu thành nên xã hội dân sự, vốn là không gian xã hội mà nhà nước chỉ có nghĩa vụ tôn trọng và hỗ trợ chứ không được can thiệp vào việc tổ chức, hoạt động. Bộ Công an đang đi làm một việc ngược với nguyên tắc trên khi không những can thiệp mà còn trực tiếp đứng ra lập hội và quản lý hội. Ranh giới giữa một hội đoàn dân sự và một cơ quan nhà nước coi như không còn.

***

Xã hội dân sự có đến 50.000 sắc thái chứ không chỉ 50 sắc thái, nếu được tự do lập hội như Hiến pháp quy định. Nhưng ở nước ta, dù tồn tại rất nhiều sắc thái khác nhau, màu chủ đạo của chúng vẫn chỉ có một: màu đỏ.

Màu đỏ của bàn tay của đảng ngăn chặn và gây khó khăn cho các hội đoàn độc lập hay kể cả những hội đoàn có đăng ký.

Màu đỏ của những con dấu “hành là chính” làm khổ người dân muốn đăng ký lập hội.

Và màu đỏ của những hội đoàn hoàn toàn bị đảng kiểm soát.

Đó không phải là xã hội dân sự. Đó là xã hội đảng sự. □

GIÁO SƯ HOÀNG DŨNG:

*Ngày nào Văn đoàn Độc lập
vẫn chỉ là Ban vận động thì
vẫn chưa có tự do lập hội*

Trịnh Hữu Long (ghi)

Chân dung Giáo sư Hoàng Dũng.
Ảnh: Nhân vật cung cấp.

Giáo sư Hoàng Dũng - một thành viên của Ban vận động thành lập Văn đoàn Độc lập Việt Nam - trả lời phỏng vấn Luật Khoa tạp chí ngày 17/11/2022 qua điện thoại.

Phóng viên: Văn đoàn Độc lập Việt Nam thành lập Ban vận động thành lập hội vào năm 2014. Từ đó đến nay, Ban vận động đã làm những công việc gì để đăng ký lập hội ở Việt Nam?

Giáo sư Hoàng Dũng: Chúng tôi không hề làm cái gì tiếp theo.

Vậy chủ trương ngay từ đầu của Ban vận động là không đăng ký với một cơ quan nhà nước nào?

Đúng đấy. Đó là lý do chúng tôi dùng từ độc lập.

Ông có thể cho biết lý do của chủ trương này?

Thực tế ở Việt Nam thì như thế này: nếu anh thành lập một tổ chức có tính chất toàn quốc thì anh phải được phép của Bộ Nội vụ, anh làm ở địa phương thì phải được phép của sở nội vụ địa phương. Người ta không những cấp phép mà còn can thiệp rất sâu.

Chẳng hạn như bầu ban chấp hành rồi ban thường vụ thì cái đó là tự do của anh, người ta không can thiệp. Tôi nói không can thiệp là nói chung chứ còn với một số hội đoàn người ta cho là quan trọng, thực ra đằng sau cũng có can thiệp cả. Tuy nhiên, sau khi anh bầu xong thì anh báo cáo đến sở nội vụ nếu ở địa phương hoặc Bộ Nội vụ ở trung ương và chỉ khi nào các cơ quan này cho phép thì những người mà anh bầu lên đó mới được chính thức đảm nhận những chức danh ấy.

Đó là chưa kể điều lệ phải có một câu khẳng định hội viên phải “nghiêm chỉnh chấp hành chủ trương, đường lối của Đảng”. Những chuyện như thế nó phức

tạp vô kể. Thế nên ở Việt Nam mà nếu anh từ chối, anh không chấp nhận cái gọi là sự lãnh đạo của đảng hay anh không chấp nhận cái việc mà anh bầu bán bị người ta can thiệp như vậy thì anh không thể đăng ký được. Đó là lý do mà chúng tôi quyết định thành lập Ban vận động mà không làm thủ tục đăng ký.

Thế thì tại sao các thành viên không ra mắt tổ chức ngay từ đầu mà lại thành lập Ban vận động?

Nếu là tổ chức ngay từ đầu tức là thành ra một cái hội, mà cái hội như thế họ có thể giải tán bất cứ khi nào một cách hợp pháp. Và như thế là pháp luật tầm bậy. Tuy nhiên, dù có tầm bậy họ cũng có cái căn cứ pháp lý để họ dẹp, chứ còn nếu như chúng tôi dùng lại ở Ban vận động thì họ dẹp vẫn được, nhưng tính chất phi lý của nó là rõ ràng bởi vì không có căn cứ pháp luật nào để dẹp chúng tôi cả. Chúng tôi không muốn tạo cái cớ cho họ bắt chúng tôi. Chúng tôi chơi với nhau cũng giống như một cái câu lạc bộ chứ không có điều luật nào mà bắt chúng tôi phải xin phép.

Trong tương lai, nếu đáp ứng được những điều kiện nhất định thì Văn đoàn Độc lập có tiến hành đăng ký tổ chức không?

Tất nhiên chúng tôi rất muốn nếu như mà luật pháp thay đổi. Nay luật pháp vẫn ràng buộc chúng tôi phải qua Bộ Nội vụ, qua sở nội vụ, phải chấp nhận cho người ta duyệt những ai là lãnh đạo của hội đoàn, những chuyện đó là không chấp nhận được.

Gọi là Hội hay gọi là Ban vận động thì bản chất nó không khác nhau gì cả, chúng tôi cũng làm ngăn ấy chuyện. Tuy nhiên, chúng tôi vẫn mong muốn có chữ “hội” là vì như thế này: điều đó nó báo hiệu xã hội Việt Nam bắt đầu thay đổi. Ngày nào mà cứ phải dùng lại ở Ban vận động thì cái đó là một thông điệp gửi đến cho mọi người biết rằng ở Việt Nam chưa có quyền lập hội đâu.

Từ khi thành lập Ban vận động đến nay thì hội đã có những hoạt động gì?

Chúng tôi làm cũng được nhiều việc.

Một là cái hoạt động lớn và chính là có một trang mạng của Ban vận động, là trang mạng Văn Việt gồm có hai địa chỉ, hoạt động đều đặn, đăng tất cả những bài vở mà chúng tôi thấy là đáng đăng và cái việc này thì không có nhà nước nào chỉ đạo được. Độc lập mà!

Thứ hai là chúng tôi có trao giải thưởng hằng năm. Trao giải thưởng về văn chương thôi, giải thưởng viết thơ, giải thưởng viết văn, giải thưởng về nghiên cứu. Có năm chúng tôi thêm giải thưởng dịch thuật.

Và cũng có in một số sách đứng tên Văn đoàn Độc lập, có khi in ở nước ngoài, chẳng hạn như cuốn “40 năm thơ Việt hải ngoại”.

Chúng ta ở trong một xã hội cực quyền đến mức độc quyền. Sự độc quyền về chính trị được hợp thức hóa bằng một cái văn bản cao nhất của luật pháp tức là Hiến pháp, ghi nhận Đảng Cộng sản Việt Nam là tổ chức lãnh đạo cả nước. Điều đó tất nhiên dẫn đến cái chuyện là thực chất không có quyền lập hội. Nói là quyền lập hội có nghĩa rằng là tôi có quyền thành lập một cái hội hoạt động trong khuôn khổ của luật pháp và tôi không cần anh cho phép, mà chỉ cần thông báo cho anh, thế thôi. Nhưng mà trên thực tế cái chuyện đó là không làm được. Thậm chí hội nào người ta cho là nhạy cảm thì người ta can thiệp từ đầu. Thực chất là một xã hội dân sự có tiếng nói khác nhau để cùng nhau xây dựng đất nước là không thể có được ở Việt Nam hiện nay.

Trong lĩnh vực văn học - nghệ thuật, tất cả các hội đoàn đều dưới quyền lãnh đạo của chỉ một đảng. Tôi không nói đảng xấu mà ngay cả cái đảng thông minh sáng suốt, là minh quân thánh chúa như ngày xưa đó, về nguyên lý cũng đã là xấu. Văn

học, nghệ thuật vốn đa dạng, mà buộc tất cả đều nói cùng một dạng, tất cả đều phải dưới sự lãnh đạo của một tổ chức thì cái đó về nguyên lý là xấu, vì nói như Phan Khôi: “Nhuộc bằng bắt hết mọi người viết, phải viết theo lối với mình thì rồi đến một ngày kia, hàng trăm thứ hoa cúc đều phải nở ra cúc vạn thọ hết”. Cho dù cái đảng đó họ tốt đến mấy đi nữa thì kết quả cuối cùng vẫn xấu như thường. Thành ra chúng tôi có một cái hội đoàn chung của những anh em yêu thích văn chương muốn nói với nhau, hay là nói về mọi người, đó là tiếng nói của mình mà không ngại, không sợ ai can thiệp vào. Tôi cho rằng riêng cái sự tồn tại của một cái tổ chức như vậy nó cũng đã làm cho xã hội tốt đẹp hơn.

Hội Nhà văn Việt Nam đã phản ứng như thế nào với sự ra đời và hoạt động của Ban vận động thành lập Văn đoàn Độc lập?

Phải phân biệt hai cái hội nhà văn hay nói cách khác là một hội nhà văn trong hai giai đoạn khác nhau.

Giai đoạn trước, dưới sự “lãnh đạo sáng suốt” của ông Hữu Thỉnh, thì cái Ban vận động thành lập Văn đoàn Độc lập này bị đàn áp có thể nói là nặng nề. Mà đàn áp có văn bản hẳn hoi chứ không phải là nói miệng với nhau, như chuyện Ban Tuyên giáo cấm đưa những tác giả có chân trong Ban vận động vào sách giáo khoa ngữ văn phổ thông. Chỉ riêng cái chuyện ông Hữu Thỉnh chỉ đạo không được bầu những người tham gia Ban vận động thành lập Văn đoàn Độc lập mà đồng thời là hội viên Hội Nhà văn Việt Nam đi dự đại hội nhà văn thì đủ thấy là người ta kỳ thị đến đâu rồi. Chưa nói tới những bài vở của Hội Nhà văn Việt Nam, và cả tờ Văn nghệ của Thành phố Hồ Chí Minh, với những lời lẽ nặng nề dành cho Ban vận động.

Còn cái Hội Nhà văn của thời kỳ ông chủ tịch mới là Nguyễn Quang Thiều thì thực ra tôi chưa thấy có một cái thái độ gì gọi là kỳ thị hay là xấu với Ban vận động chúng tôi cả.

Còn bên phía chính quyền thì sao?

Theo dõi chặt chẽ. Một số thành viên bị theo dõi rất là gay gắt. Cũng có khi lỏng, có khi chặt. Những khi chặt thường là đầu tháng Ba khi mà chúng tôi tổ chức lễ trao giải. Những người được giải thậm chí bị chặn từ xa, không cho dự lễ trao giải.

Có một năm chúng tôi định tổ chức gặp nhau ở một nhà hàng và đã đặt tiền cọc. Người ta làm áp lực buộc nhà hàng đó hôm sau gọi điện cho chúng tôi từ chối, chúng tôi phải đi chỗ khác. Tới chỗ khác thì người ta lại cúp điện, cúp nước, chúng tôi không ăn được. Chúng tôi phải ngồi trong cái phòng tối, không có điện, phải dùng cái quạt giấy, xong rồi phải chuyển qua chỗ khác. Rồi anh em công an họ cũng đi theo, ngồi bàn bên kia, chúng tôi ngồi bên này cho đến lúc chúng tôi giải tán. Tóm lại không có gì họ không làm đâu, dù chưa đến mức bắt bớ. Nhưng mà họ gây khó khăn thì nhiều lắm, chẳng hạn như mời đi uống cà phê với công an thì quá nhiều không thể kể hết được.

Trong hơn tám năm qua thái độ của chính quyền với xã hội dân sự có thay đổi gì không?

Không có thay đổi gì cả. Ít nhất là đối với chúng tôi nó là một thái độ nhất quán từ đầu chí cuối, không có thay đổi gì cả.

Trong thời gian tới, Ban vận động chủ trương có những hoạt động gì?

Chúng tôi không nhắm chủ yếu vào những tên tuổi đã thành danh mà làm thế nào để cho những người trẻ họ thấy một cách làm, thấy một hướng đi và thấy có nơi mà họ có thể nói được những gì họ nghĩ. Chúng tôi vẫn có kết quả chứ không

phải là không có, nhìn vào những người trẻ mà chúng tôi trao giải thường thì thấy. Tuy nhiên, đó vẫn là một cái mơ ước bởi vì kết quả phải nói là rất khiêm tốn.

Văn đoàn cũng có một mục đích nữa, thể hiện ngay trong tên tuổi của những cái người tham gia vào Ban vận động từ đầu. Chú ý rằng hội đoàn Việt Nam chỉ kết nạp những người có quốc tịch Việt Nam, nhưng mà cái Văn đoàn này là dành cho những ai yêu mến văn chương tiếng Việt. Anh viết văn tiếng Việt là được, còn anh quốc tịch nào kệ anh. Cho nên ngay trong Ban vận động thành lập Văn đoàn Độc lập ấy đa số là người [có quốc tịch] Việt Nam đã đành nhưng mà có cả những người mang quốc tịch Pháp, rồi quốc tịch Mỹ, Canada, rồi nhiều nước trên thế giới.

Và trên trang mạng Văn Việt của Ban vận động thành lập Văn đoàn Độc lập, chú ý sẽ thấy có hai mảng là văn học hải ngoại và văn học miền Nam 1954 - 1975. Chúng ta nói rằng hòa hợp, hòa giải dân tộc thì người ta đánh giá là đánh giá ở những cái hành động thực tiễn chứ không phải ở những lời tuyên bố. Hiện nay, về mặt thực tiễn thì văn học miền Nam 54 - 75 được in lại ở Việt Nam vẫn còn rất ít và họ dè dặt, họ kiểm tra rất kỹ. Văn học hải ngoại cũng nằm trong tình hình tương tự như vậy. Trong lúc đó, những chuyên mục của chúng tôi làm thì lên đến vài trăm số rồi. Chúng tôi muốn là cái sự hòa hợp, hòa giải đó, nếu nhà nước không mở đường thì từng người một, những người trí thức văn nghệ sĩ họ làm trước, họ đi trước. Chứ còn không lẽ cũng là ruột thịt Việt Nam cả mà chia phái này phái nọ, rồi cho đến bây giờ đã mấy chục năm trôi qua mà vết hằn nó vẫn còn.

Xin cảm ơn ông. □

KHI NGO TRỞ THÀNH “ĐỐI TƯỢNG”

Vô tiền khoáng hậu.

Trần Hà Linh

Ngày 3/2/2020, trang blog thân chính phủ Loa Phường đăng một bài viết chi tiết có tựa đề “Sự thật đằng sau chiến dịch chống nhiệt điện than và vai trò của Mai Phan Lợi”. [1] Ngoài việc cáo buộc nhà báo Mai Phan Lợi lợi dụng hoạt động xã hội dân sự để chống đối chế độ, bài viết này còn điểm danh bốn “tổ chức xương sống” của các liên minh tổ chức phi chính phủ ở Việt Nam có hoạt động chống nhiệt điện than: GreenID, RTCCD, LPSD, và MEC.

Chỉ hơn một năm sau, giám đốc của 3/4 tổ chức trên đã bị bỏ tù với án trốn thuế, và hai trong số các tổ chức này đã bị chính quyền đóng cửa.

Năm 2021 - 2022 là thời kỳ bước ngoặt của xã hội dân sự Việt Nam, với việc hàng loạt tổ chức phi chính phủ (NGO) vướng vòng

lao lý trong các vụ án, vụ việc dường như có động cơ chính trị của chính quyền. NGO được nhắc đến ở đây là các tổ chức phi chính phủ có đăng ký ở Việt Nam. Cần phải nói rõ điều này để phân biệt với các NGO khác nhưng không có đăng ký và hoạt động có tính đối kháng với chính quyền.

Việc truy bức các NGO là một hiện tượng vô tiền khoáng hậu bởi các NGO có đăng ký - hay còn được gọi là NGO chính thống - xưa nay được coi là một vùng an toàn hoặc tương đối an toàn trong các hoạt động xã hội dân sự ở Việt Nam. Họ là các tổ chức được thừa nhận về mặt pháp lý và làm việc chặt chẽ với các cơ quan nhà nước.

Dưới đây là những trường hợp nổi bật trong số các NGO phải đóng cửa hoặc có lãnh đạo bị bỏ tù trong hai năm qua.

Ông Mai Phan Lợi (áo xanh) và ông Bạch Hùng
Đường tại phiên tòa phúc thẩm ở Hà Nội ngày
11/8/2022. Nguồn: VOV.

1. TRUNG TÂM TRUYỀN THÔNG GIÁO DỤC CỘNG ĐỒNG (MEC) VÀ MAI PHAN LỢI

Ngày 8/11/2021, Liên hiệp các Hội Khoa học và Kỹ thuật Việt Nam (VUSTA) ra quyết định giải thể Trung tâm Truyền thông Giáo dục Cộng đồng (MEC). [2] Quyết định giải thể MEC không nêu rõ lý do như các quyết định giải thể, đình chỉ hoạt động khác mà VUSTA đăng trên website của mình. [3]

Trước đó, ngày 24/6/2021, Giám đốc Trung tâm là nhà báo Mai Phan Lợi và đồng nghiệp Bạch Hùng Dương bị bắt về tội trốn thuế. Ngày 11/1/2022, ông Lợi bị kết án trốn thuế và bị tuyên án 48 tháng tù giam, còn ông Bạch Hùng Dương chịu án 30 tháng tù giam. [4]

Ông Lợi bị một số trang blog thân chính phủ cáo buộc lợi dụng hoạt động xã hội dân sự để làm vỏ bọc nhằm “chống phá đất nước”, “thay đổi thể chế chính trị tại Việt Nam”. [5] Ông còn bị cho là “biến

một phần không nhỏ của dư luận chống ô nhiễm môi trường thành dư luận chống chế độ”. [6]

Ngoài cáo buộc “chống chính quyền” kể trên, dư luận còn cho rằng ông Mai Phan Lợi bị bỏ tù vì tổ chức MEC của ông đang vận động để tham gia Nhóm Tư vấn Trong nước - một diễn đàn hoạt động theo cơ chế của Hiệp định Thương mại Tự do EU - Việt Nam (EVFTA). Diễn đàn này có chức năng đưa ra khuyến nghị cho hai bên EU và Việt Nam về các vấn đề quyền lao động, bảo vệ môi trường và phát triển bền vững. [7]

Ông Đặng Đình Bách tại phiên tòa phúc thẩm ngày 11/8/2022 ở Hà Nội. Nguồn: VOV.

2. TRUNG TÂM NGHIÊN CỨU PHÁP LUẬT VÀ CHÍNH SÁCH PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG (LPSD) VÀ ĐẶNG ĐÌNH BÁCH

Ngày 21/1/2022, Sở Khoa học và Công nghệ Hà Nội ra quyết định hủy bỏ hiệu lực Giấy chứng nhận đăng ký hoạt động khoa học và công nghệ đối với Trung tâm Nghiên cứu Pháp luật và Chính sách Phát triển Bền vững (LPSD). [8]

(Dường như website của Sở ghi nhầm năm thành 2021, mặc dù bản tin đăng ngày 21/1/2022.)

Sở không nêu rõ lý do của quyết định này,

nhưng sau đó chỉ ba ngày, ngày 24/1/2022, Giám đốc Trung tâm là ông Đặng Đình Bách bị kết án trốn thuế và nhận bản án 5 năm tù giam. [9] Ông bị bắt ngày 24/6/2021, cùng ngày và cùng cáo buộc với ông Mai Phan Lợi, tuy khác vụ án.

LPSD - cũng giống như MEC - bị điểm danh trong bài viết của Loa Phường; cả hai cũng đều vận động để được tham gia Nhóm Tư vấn Trong nước theo cơ chế của EVFTA.

3. TRUNG TÂM PHÁT TRIỂN SÁNG TẠO XANH (GREENID) VÀ NGUYỄN THỊ KHANH

Bà Nguyễn Thị Khanh tại phiên tòa phúc thẩm ngày 21/11/2022 tại Hà Nội. Nguồn: TTXVN.

Ngày 11/1/2022, bà Nguyễn Thị Khanh, Giám đốc Trung tâm Phát triển Sáng tạo Xanh (GreenID) bị bắt về tội trốn thuế. [10] Bà bị kết án 2 năm tù giam trong phiên tòa sơ thẩm ngày 17/6 cùng năm.

Báo chí nhà nước không đưa tin về phiên tòa sơ thẩm này cũng như khoản thu nhập cụ thể mà bà Khanh bị cáo buộc trốn thuế. Chồng bà cho biết trên Facebook rằng khoản đó là giải thưởng môi trường trị giá 200 nghìn USD bà nhận được từ tổ chức quốc tế Goldman Environmental Foundation năm 2018, và số tiền trốn thuế là 456 triệu đồng. Chỉ đến phiên tòa phúc thẩm ngày 21/11/2022 thì báo chí chính thống mới xác nhận những thông tin này và cho biết bà Khanh rút tiền để “sử dụng cá nhân, mua nhà làm trụ sở Trung tâm GreenID mà không kê khai, không nộp

thuế thu nhập cá nhân”. [11] Tòa phúc thẩm giảm án cho bà còn 21 tháng tù giam.

Trước đó, GreenID bị Sở Thông tin - Truyền thông Hà Nội xử phạt hành chính 20 triệu đồng vì in tài liệu hội thảo có bản đồ Việt Nam thiếu một số quần đảo (có lẽ là Hoàng Sa và Trường Sa). [12]

GreenID là một trong bốn tổ chức bị bài viết kể trên của Loa Phường cho là “tổ chức xương sống” của các liên minh chống nhiệt điện than ở Việt Nam.

Vào thời điểm viết bài này (22/11/2022), bản tin mới nhất trên website của GreenID đề ngày 28/4/2022. [13] Tuy vậy, trang Facebook của GreenID vẫn đăng thông tin về nhiều hoạt động của tổ chức.

4. VIỆN NGHIÊN CỨU CÔNG NGHỆ VÀ PHÁT TRIỂN (SENA) VÀ NGUYỄN SƠN LỘ

Ngày 4/7/2022, VUSTA ra quyết định đình chỉ hoạt động của Viện Nghiên cứu Công nghệ và Phát triển (SENA) để “thực hiện thủ tục giải thể do [...] vi phạm Điều 13[...]”. [14]

Vài tuần sau, ngày 27/7, Cơ quan An ninh Điều tra (Bộ Công an) ra lệnh khởi tố bị

can và bắt tạm giam ông Nguyễn Sơn Lộ, cựu viện trưởng SENa, vì tội lợi dụng các quyền tự do dân chủ. [15]

Ông Lộ là người phản đối việc chính quyền thành phố Hà Nội ra quyết định thu hồi trụ sở SENa để mở rộng trụ sở của Công an quận Ba Đình. [16]

Viện SENa được cho là một nhóm cấp tiến về chính trị. Trụ sở của viện này cũng là nơi tổ chức một số sự kiện có thể bị coi là “nhạy cảm” trong mắt chính quyền.

Ông Nguyễn Sơn Lộ (x) tại buổi trà đàm về thơ Ukraine tại Viện SENa ngày 16/7/2022. Nguồn: Việt Nam Thời báo.

Bên cạnh các trường hợp trên, có ba NGO nổi tiếng khác cũng đóng cửa nhưng không rõ lý do. Tuy không có nhiều thông tin công khai về các sự việc đáng chú ý này, Luật Khoa vẫn nêu ra để tư liệu hóa các diễn biến, phục vụ mục đích nghiên cứu về sau.

• HƯỚNG TỚI MINH BẠCH (TOWARDS TRANSPARENCY)

Ngày 14/5/2021, Sở Thông Tin - Truyền thông Hà Nội xử phạt Công ty Trách nhiệm Hữu hạn Hướng tới Minh bạch vì “đăng tải hình ảnh bản đồ Việt Nam không thể hiện đầy đủ chủ quyền quốc gia (thiếu quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa) trên trang thông tin điện tử nội bộ”. [17] Tổ chức này bị phạt 25 triệu đồng, đồng thời tên miền towardstransparency.vn cũng bị chính quyền thu hồi, phải đổi sang tên miền towardstransparency.org.

Ngày 21/12 cùng năm, Hướng tới Minh bạch tuyên bố sẽ ngừng hoạt động kể từ ngày 1/1/2022. [18]

Hướng tới Minh bạch là một NGO hoạt động theo mô hình doanh nghiệp xã hội, đóng vai trò là cơ quan đầu mối quốc gia của tổ chức Minh bạch Quốc tế (Transparency International), chuyên hoạt động trong lĩnh vực chống tham nhũng.

• CHANGE:

Tổ chức CHANGE tuyên bố đóng cửa ngày 21/10/2022 sau 10 năm hoạt động trong lĩnh vực môi trường. [19]

• TRUNG TÂM HỖ TRỢ PHÁT TRIỂN CỘNG ĐỒNG LIN

LIN tuyên bố ngày 22/11/2022 rằng họ sẽ chính thức đóng cửa từ ngày 1/1/2023 sau 13 năm hoạt động trong lĩnh vực hỗ trợ các tổ chức phi lợi nhuận. [20] □

NGO VÀ TỘI TRỐN THUẾ

Không dễ để hiểu đúng.

Trịnh Hữu Long

“NGO trốn thuế” là chuyện khó hiểu với phần đông công chúng và với người nước ngoài.

Trong hai năm 2021 - 2022, chúng ta đã liên tiếp chứng kiến các vụ án trốn thuế với việc bốn lãnh đạo của ba NGO (non governmental organization - tổ chức phi chính phủ) nổi tiếng nhận những án tù, mà mức án cao nhất lên tới 5 năm (Mai Phan Lợi, Bạch Hùng Dương, Đặng Đình Bách, và Nguyễn Thị Khanh). Dư luận nghi ngờ chính quyền có động cơ chính trị đằng sau các vụ án này. Báo chí nhà nước và các blog thân chính phủ thì không ngừng biện minh cho những bản án này với lập luận rằng trốn thuế là tội ở tất cả các nước và không thể dung tha. [1] Ấn ý của họ: đây không phải là các vụ án chính trị.

Hơi trớ trêu cho chính quyền là họ đã từng dùng tội trốn thuế để bỏ tù hai nhà hoạt

động dân chủ thuộc hàng nổi tiếng nhất: blogger Điều Cày Nguyễn Văn Hải và luật sư nhân quyền Lê Quốc Quân. [2]

Quay trở lại với các án trốn thuế của bốn nhà lãnh đạo NGO: Ta nên hiểu các vụ án này như thế nào?

KHÔNG PHẢI ÁN NÀO CŨNG GIỐNG ÁN NÀO

Hồ sơ của ba vụ án Mai Phan Lợi - Bạch Hùng Dương, Đặng Đình Bách, và Nguyễn Thị Khanh đều không được công khai, thông tin từ báo chí chính thống cũng nhò giọt và không đầy đủ.

Dựa trên những thông tin tốt nhất người viết có được, tạm thời có thể tóm tắt như sau:

Vụ án Mai Phan Lợi - Bạch Hùng Dương: [3]

- Tổ chức có hành vi trốn thuế: Trung tâm Truyền thông Giáo dục Cộng đồng (MEC).
- Loại thuế liên quan: thuế thu nhập doanh nghiệp (TNDN) và thuế giá trị gia tăng (GTGT).
- Hành vi bị kết án: nhận tiền tài trợ và tiền hợp đồng dịch vụ lên tới hơn 19 tỷ đồng nhưng không lập hóa đơn giá trị gia tăng, không lập báo cáo tài chính, không khai thuế.
- Số tiền trốn thuế: gần hai tỷ đồng.

Ông Mai Phan Lợi.
Nguồn: Facebook
Truyền thông MEC.

Ông Đặng Đình Bách.
Nguồn: RFA.

Vụ án Đặng Đình Bách: [4]

- Tổ chức có hành vi trốn thuế: Trung tâm Nghiên cứu Pháp luật và Chính sách Phát triển Bền vững (LPSD).
- Loại thuế liên quan: không rõ, nhưng nhiều khả năng là thuế TNDN và thuế GTGT, tương tự như MEC.
- Hành vi bị kết án: nhận tiền tài trợ và tiền hợp đồng dịch vụ lên tới hơn 10 tỷ đồng nhưng không làm thủ tục xin cơ quan có thẩm quyền phê duyệt, để ngoài sổ sách kế toán, không kê khai thuế nhưng vẫn hạch toán trên sổ sách nội bộ.
- Số tiền trốn thuế: hơn 1,38 tỷ đồng.

Vụ án Nguyễn Thị Khanh: [5]

- Tổ chức có hành vi trốn thuế: Không liên quan tới NGO mà bà Khanh làm giám đốc (tức là Trung tâm Phát triển Sáng tạo Xanh - GreenID).
- Loại thuế liên quan: Thuế thu nhập cá nhân. Khoản tiền chịu thuế là giải thưởng môi trường trị giá 200 nghìn USD bà nhận được từ tổ chức quốc tế Goldman Environmental Foundation năm 2018.
- Hành vi bị kết án: Dùng khoản tiền thưởng để sử dụng cá nhân, mua nhà làm trụ sở cho Trung tâm GreenID mà không kê khai, không nộp thuế thu nhập cá nhân.
- Số tiền trốn thuế: 456 triệu đồng.

Bà Nguyễn Thị Khanh.
Nguồn: Facebook GreenID.

Trong phạm vi bài viết này, chúng ta chỉ bàn tới hành vi trốn thuế của các NGO. Vụ án Nguyễn Thị Khanh liên quan tới thuế thu nhập cá nhân nên sẽ được bàn vào một dịp khác.

Bài viết này cũng không nhằm biện hộ cho hành vi trốn thuế, mà chỉ đặt các hành vi trên vào trong bối cảnh của nó để hiểu một cách chính xác hơn bản chất của hai vụ án liên quan tới MEC và LPSD.

LỄ THƯỜNG: NGO = MIỄN THUẾ THU NHẬP

NGO còn được gọi là NPO (non profit organization - tổ chức phi lợi nhuận). Đây là các tổ chức chuyên đi lo những vấn đề công ích, hay ở ta gọi là chuyện bao đồng. Từ làm từ thiện cho tới đào tạo nâng cao tay nghề, từ dọn rác bãi biển cho tới đấu tranh nhân quyền, họ có mặt ở khắp nơi và được coi là một lực lượng phụng sự xã hội, không tư lợi, đáng được khuyến khích.

Muốn hoạt động như vậy thì họ cần gây quỹ, và ấn tượng chung của công chúng là họ được miễn thuế với các nguồn thu này. Không ai lại đi đánh thuế những kẻ đi giúp người khác cả. Đánh thuế thì ai còn muốn đi làm việc thiện nữa?

Thật vậy. Pháp luật tiến bộ đều miễn thuế cho các khoản thu nhập của NGO như tiền tài trợ, tiền đóng góp của công chúng, doanh thu từ các hoạt động kinh doanh phục vụ cho sứ mệnh của tổ chức, v.v.

Lấy ví dụ cơ quan chủ quản của Luật Khoa tạp chí là tổ chức Legal Initiatives for Vietnam, đăng ký ở Hoa Kỳ. Việc đăng ký rất đơn giản và chỉ có hai khâu: đăng ký thành lập tổ chức với tiểu bang nơi đặt trụ sở và đăng ký miễn thuế theo quy chế 501(c)(3) với Cục thuế Liên bang. Xong hai khâu đó thì khỏe, mỗi năm một lần

chỉ việc thuê một hãng kế toán nộp một tờ khai thuế đơn giản, không phải đóng đồng thuế thu nhập nào cả. Nhìn chung, có muốn trốn thuế thu nhập cũng chẳng được vì có phải đóng thuế đầu mà trốn.

Bởi pháp luật Hoa Kỳ và các nước thuận theo lẽ thường như vậy nên không ai hiểu được tại sao các NGO Việt Nam lại bị quy vào cái tội trốn thuế.

Xin lưu ý: Luật Mỹ chỉ cho miễn thuế thu nhập liên bang và một số loại thuế khác. Các NGO 501(c)(3) vẫn phải đóng một số loại thuế liên bang và tiểu bang liên quan đến an sinh xã hội, bất động sản (nếu có), các hoạt động kinh doanh không gắn với sứ mệnh của tổ chức (nếu có), v.v. [6]

LUẬT VIỆT NAM: NGO HẠCH TOÀN NHƯ DOANH NGHIỆP

Khi nói tới nghĩa vụ thuế của các NGO Việt Nam thì ta cũng nên làm rõ loại NGO nào, vì NGO ở Việt Nam cũng có lắm bảy loại. Trong khuôn khổ bài này, ta sẽ bàn tới loại hình tổ chức khoa học - công nghệ (KHCHN) của MEC và LPSD.

Có rất nhiều NGO Việt Nam chọn hoạt động theo mô hình tổ chức KHCHN thay vì đăng ký thành lập hội. Trong số các tổ chức này, ngoài MEC và LPSD ra thì còn nhiều tổ chức nổi tiếng như ISEE, CEPEW, LIN, GreenID, CECODES, v.v. Họ đăng ký và hoạt động theo Luật Khoa học - Công nghệ, Nghị định 08/2014/NĐ-CP và Thông tư 03/2014/TT-BKHCN. [7] [8] [9]

Khi đăng ký thành lập tổ chức KHCHN, họ có thể chọn một trong hai chế độ kế toán: chế độ kế toán hành chính sự nghiệp và chế độ kế toán doanh nghiệp. Hai chế độ này khác nhau ở mức độ linh hoạt trong định mức chi tiêu, còn nghĩa vụ thuế thì giống nhau: họ phải đóng thuế GTGT và thuế TNDN.

Tiếp đến, ta hãy xét đến hai nguồn thu chính của những tổ chức như MEC hay LPSP: (1) nguồn viện trợ/ tài trợ trong và ngoài nước và (2) nguồn thu từ các hợp đồng dịch vụ.

Thông tin báo chí cho hay MEC và LPSP nhận được các khoản tài trợ và hợp đồng dịch vụ từ nước ngoài.

- **Với các khoản tài trợ nước ngoài:** trừ trường hợp một số khoản đặc biệt do thù tướng chính phủ phê duyệt, các khoản còn lại phải do cơ quan chủ quản của tổ chức KHCN phê duyệt thì mới được chi. Chẳng hạn, MEC trực thuộc Liên hiệp các Hội Khoa học và Kỹ thuật Việt Nam (VUSTA) thì phải xin VUSTA phê duyệt khoản tài trợ nước ngoài.

Một khi được phê duyệt, mặc dù về lý thuyết vẫn phải chịu thuế TNDN (20%), NGO thực tế không phải nộp thuế do chi phí bằng doanh thu. NGO phải chi tiêu theo cam kết với nhà tài trợ, nếu tiêu không hết phải trả lại cho nhà tài trợ, do đó không phát sinh lợi nhuận nên không phát sinh doanh thu chịu thuế. Với các khoản GTGT, họ cũng được hoàn lại (dĩ nhiên phải làm hồ sơ xin hoàn thuế).

Riêng với các khoản tài trợ để sử dụng cho “hoạt động giáo dục, nghiên cứu khoa học, văn hóa, nghệ thuật, từ thiện, nhân đạo và hoạt động xã hội khác” thì còn được miễn thuế thu nhập doanh nghiệp. [10] [11]

- **Với các khoản hợp đồng dịch vụ:** NGO không phải xin phê duyệt, có thể trực tiếp ký hợp đồng với đơn vị tài trợ, phải chịu thuế GTGT (5-10%) và thuế TNDN (20%).

Như vậy, trên văn bản, các NGO như MEC hay LPSP không được miễn thuế như các tổ chức phi lợi nhuận thông thường ở nước ngoài. Họ vẫn có nghĩa vụ thuế, còn thực tiễn thu chi có khiến họ phải nộp thuế hay không thì lại là chuyện khác.

Đến đây thì câu chuyện không quá phức tạp và ngang trái lắm, dù không phù hợp với thông lệ quốc tế. Tuy nhiên, thực tế vận hành của cơ chế này mới là thứ gây nhiều khó khăn hơn cả cho các NGO. Có hai vấn đề:

- Sẽ thế nào nếu khoản tài trợ không được phê duyệt hay phê duyệt chậm? Thực tế cho thấy cơ quan chủ quản của các NGO có thể mất đến sáu tháng để phê duyệt một khoản tài trợ và các NGO có thể phải chi cho cơ quan chủ quản một khoản phí phê duyệt (thường dưới 2% tổng chi phí dự án). Đó là chưa kể hiện tượng cơ quan chủ quản không phê duyệt khoản tài trợ cho các NGO, đặc biệt trong thời gian một vài năm trở lại đây. Quy định phê duyệt khoản tài trợ là thứ không thấy ở đâu trong pháp luật về NGO như ở Mỹ, bởi nó thuần túy là hợp đồng dân sự giữa NGO và nhà tài trợ.
- NGO có thể trực tiếp ký hợp đồng dịch vụ với nhà tài trợ (không phải xin phê duyệt), nhưng không phải nhà tài trợ nào cũng có thể ký các hợp đồng này. Một số nhà tài trợ sẽ không đồng ý với việc NGO thụ hưởng phải đóng thuế GTGT và thuế TNDN cho khoản tài trợ, và do vậy không tài trợ nữa. Nhưng ngay cả khi nhà tài trợ chấp nhận phương án này thì cũng không có gì đảm bảo cơ quan thuế chấp nhận, mà sẽ yêu cầu NGO thụ hưởng phải quay về con đường xin phê duyệt.

MEC và LPSP đã làm gì? Theo thông tin báo chí nhà nước đưa, họ đã:

- Không xin cơ quan chủ quản phê duyệt một số khoản tài trợ;
- Không đưa một số khoản tài trợ và khoản thu theo hợp đồng dịch vụ vào sổ sách kế toán, nghĩa là không nộp đồng thuế nào với các khoản thu này. Lưu ý: điều này không đồng nghĩa với việc NGO không phải chứng minh chi tiêu dự án cho nhà tài trợ.

Và như vậy, họ bị kết án trốn thuế. Đúng sai thế nào, tùy bạn đọc phán xét. □

VỤ ÁN TRỐN THUẾ HAY VỤ ÁN CHÍNH TRỊ? Tuấn Nguyễn

Chính phủ Việt Nam đã nhiều lần phủ nhận các vụ bắt giữ lãnh đạo NGO có động cơ chính trị, và tuyên bố đây chỉ là những vụ án kinh tế đơn thuần. Tuy nhiên, họ quên rằng tội trốn thuế (Điều 200, Bộ luật Hình sự 2015) không nằm trong danh sách được liệt kê các tội mà Cơ quan An ninh Điều tra Hà Nội (cấp tỉnh) có thẩm quyền điều tra, chiếu theo Luật Tổ chức Cơ quan Điều tra Hình sự 2015 (Điều 17).

Việc Cơ quan An ninh Điều tra Hà Nội tiến hành điều tra vụ án trốn thuế đối với Đặng Đình Bách và Nguyễn Thị Khanh chỉ có thể được xếp vào trường hợp “điều tra vụ án hình sự về tội phạm khác liên quan đến an ninh quốc gia hoặc để đảm bảo khách quan theo sự phân công của Bộ trưởng Bộ Công an”, cũng chiếu theo đạo luật nêu trên. Cả Đặng Đình Bách và Nguyễn Thị Khanh đều không phải là người trong ngành công an, hay làm việc cho bất kỳ cơ quan chính quyền nào, do đó lý do “đảm bảo khách quan” được loại trừ, chỉ còn có thể lý giải rằng đây là “vụ án hình sự về tội phạm khác liên quan đến an ninh quốc gia”. Dấu vết của một vụ án chính trị được ngụy trang bằng lý do kinh tế không thể rõ ràng hơn.

TRỐN THUẾ – CÔNG CỤ ĐÀN ÁP THỂ HỆ MỚI?

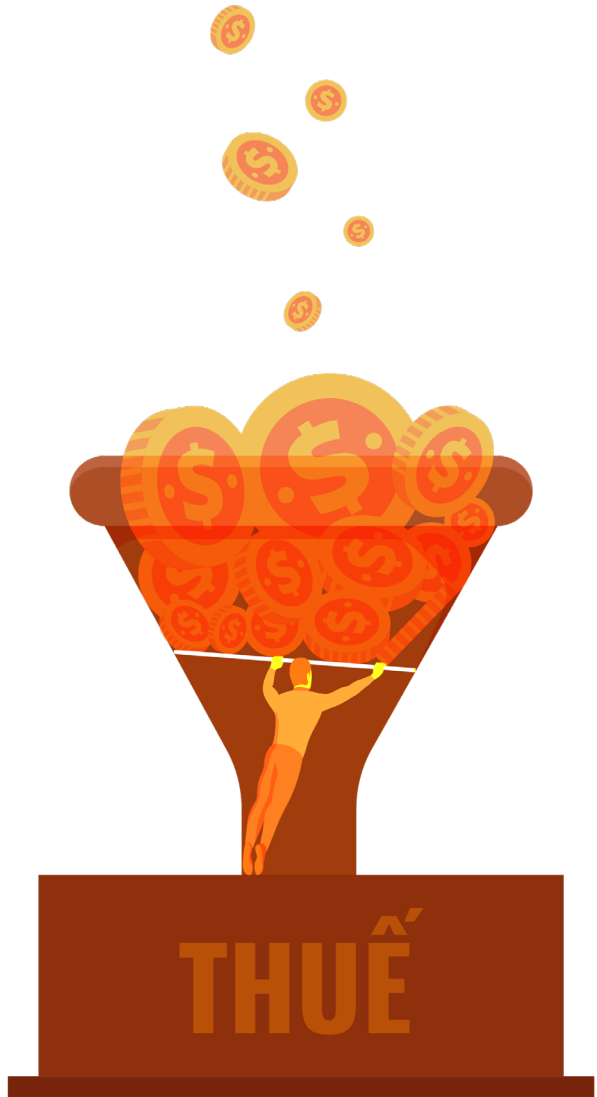
*Ai cũng tham nhũng, trốn thuế như nhau.
Nhưng nếu bạn chống lại Putin, thì bạn rồi đời.*

Võ Văn Quân

Bài được đăng lần đầu trên
luatkhoa.com ngày 5/7/2019.
Có chỉnh sửa so với bản đăng lần đầu.

Đó là cách nói của giáo sư Mark Galeotti, Đại học New York, Hoa Kỳ, khi mô tả hiện tượng tham nhũng, trốn thuế và các gian lận tài chính như là công cụ để Tổng thống Nga Vladimir Putin trừng phạt kẻ thù (và hỗ trợ “bè lũ”). [1]

Chuyện này thực ra không chỉ xảy ra ở Nga.

Tranh minh họa: Luật Khoa.

TỪ NGA...

“Đạo luật này là nhằm kiểm soát chính trị, không phải kiểm soát pháp lý. Chúng tôi sẽ áp dụng nó một cách có chọn lọc, và chủ quan”.

Dmitry Gorovtsov, Phó Chủ tịch Quốc hội Duma Nga đã quả quyết nói như thế sau khi Duma chính thức thông qua một đạo luật cấm các quan chức Nga đầu tư, sở hữu các nguồn tài sản ngoại quốc; cùng với đó thắt chặt kiểm soát thuế khóa và rửa tiền. [2] Một vấn đề đáng lẽ phải rất được hoan nghênh, lại trở thành một chiêu bài quyền lực của Putin. Và có lẽ đang được bắt chước áp dụng tại rất nhiều quốc gia khác trên thế giới.

Tham nhũng, gian lận tài chính đã trở thành một phần không thể thiếu của “Đế chế Putin” tại Nga, khi mà tổng giao dịch của “thị trường” này đã lên đến hơn 300 tỷ USD trong một nền kinh tế có tổng sản lượng chỉ trộm trèm 1.500 tỷ USD. [3] Nga có thể đứng rất thấp trên thế giới trong các nghiên cứu, [4] thống kê về chỉ số tham nhũng và hối lộ (thấp hơn cả Việt Nam theo đánh giá của Tổ chức Minh bạch Thế giới), nhưng các vụ đại án phá đường dây trốn thuế, đường dây tham nhũng thì nhiều như nấm mọc sau mưa. Vì đâu lại thế?

Việc gán tội danh trốn thuế để hạ bệ đối thủ chính trị thật ra đã trở thành một đặc sản của thời đại cường quyền Putin ngay từ lúc ông này vừa mới nhậm chức. Bắt đầu từ năm 2000, đàn lãnh đạo cấp cao của các công ty lớn tại Nga cũng như các nhà tài phiệt Nga lọt ngay vào tầm ngắm của Putin.

Những cái tên có thể kể đến bao gồm đàn lãnh đạo của Avtovaz, nhà sản xuất xe ô-tô nổi tiếng tại quốc gia này (với chiếc Lada huyền thoại). [5] Trong những người bị truy tố có bao gồm ông Boris Berezovsky – nhà tài phiệt có tầm ảnh hưởng nhất nước Nga thời điểm bấy giờ. Không chỉ dừng lại ở đó, Lukoil – công ty dầu khí lớn nhất nước Nga sau khi Liên Xô giải thể cũng không tránh được cuộc thanh trừng. [6] Hay Norilsk Nickel, một công ty chuyên sản xuất niken và các chế phẩm gang thép lừng danh cũng trở thành đối tượng bị tấn công.

Năm 2003, Putin chính thức “thống nhất giang hồ” của giới đầu sỏ cầm quyền (oligarchs) tại Nga bằng việc tổng Mikhail

Ông trùm dầu hỏa Khodorkovsky (bên phải), người bị chính quyền Nga bỏ tù vì tội trốn thuế, và Tổng thống Nga Putin, năm 2002. Nguồn: kremlin.ru.

Khodorkovsky – giám đốc điều hành của Tập đoàn dầu khí – công nghệ hóa dầu danh tiếng Yukos – vào tù với tội danh trốn thuế, [7] sau khi ông này nhằm nhe đòi tham gia hoạt động chính trị và thách thức Putin trong cuộc bầu cử tổng thống sắp diễn ra. Năm 2010, khi ông sắp sửa ra tù, chính quyền Putin tổng thêm cho ông các tội danh như lừa đảo và rửa tiền. Khodorkovsky hiện đang phải tị nạn tại Vương quốc Anh.

Lời khẳng định chính trị rõ ràng và đanh thép: theo Putin, hay là vào tù vì tội trốn thuế.

Song không chỉ các tay nhà giàu người Nga mới phải lo sợ thanh gươm “trốn thuế” của Putin.

Cũng năm 2010, không để người chết yên, sau khi luật sư thuế Sergei Magnitsky – đồng thời cũng là một trong những nhà bất đồng chính kiến có tiếng nói tại Nga – chết trong nhà tù Butyrka, Moscow, chính quyền Kremlin chính thức kết tội Magnitsky hỗ trợ tư vấn cho một nhà đầu tư Mỹ né tránh 230 triệu USD tiền thuế. [8] Nhiều cáo buộc cho rằng Putin đã cho người đánh đập Magnitsky, cố tình cách ly ông với gia đình bên ngoài và hạn chế chăm sóc sức khỏe, từ đó dẫn đến cái chết của Magnitsky. Magnitsky sau này được đặt làm tên cho Đạo luật chịu trách nhiệm về Nhân quyền Magnitsky toàn cầu – thường gọi tắt là Magnitsky Act mà Luật Khoa từng có hội giới thiệu với độc giả Việt Nam. [9]

Phạm Băng Băng tại Liên hoan phim Cannes, Pháp, năm 2018. Nguồn: Wikipedia.

Sau một thời gian dài mất tích, Phạm Băng Băng xuất hiện trở lại với những phát biểu không thể “tuyên giáo” hơn. Cô khẳng định:

“...Nếu không có công lao của đảng Cộng sản Trung Quốc, chắc chắn sẽ không thể có Phạm Băng Băng thành đạt ngày hôm nay”.

Trật tự, có vẻ đã được lập lại.

Trong trường hợp của nghệ sĩ tài ba Ngải Vị Vị, ông cũng từng bị cáo buộc trốn thuế lên đến 2,4 triệu USD và công ty đại diện của ông buộc phải chi trả mới được yên thân. [11] Ngải Vị Vị không chỉ được biết đến vì tài năng nghệ thuật của mình, mà còn được xem là một nhà hoạt động dân quyền với quan điểm vị nhân sinh. Ông từng nói, nếu bạn là một nghệ sĩ, bạn phải là một nhà hoạt động; không thể tách biệt hai khái niệm đó. [12] Có lẽ đây là lý do Ngải Vị Vị bị chính quyền Bắc Kinh ghét bỏ đến vậy.

...ĐẾN TRUNG QUỐC

Tại Trung Quốc, ngôi sao hạng A Phạm Băng Băng trở thành một trong những ví dụ khá điển hình cho việc Bắc Kinh gán tội danh trốn thuế để dạy dỗ bất kỳ ai phải biết thân biết phận của mình, dù họ có tầm ảnh hưởng đến chừng nào.

Theo phân tích của The Verge, mặc dù rất nhiều diễn viên sử dụng loại hợp đồng trắng – đen để né tránh thuế (yin – yang contract), [10] hiện tượng Phạm Băng Băng với một lượng fan khổng lồ và tư tưởng có phần không “lề thói” khiến cho chính quyền không ưa mắt, và cô trở thành đối tượng thích hợp nhất để răn đe làng giải trí Trung Hoa.

Từ đó đến nay, có vẻ không ít chính trị gia, doanh nhân, luật sư, nhà hoạt động nhân quyền trên khắp thế giới đã và đang phải đối mặt với tội danh trốn thuế, từ Pakistan, Iran đến Kazakhstan hay cả Việt Nam. [13]

Theo một số nhà quan sát, những vụ việc liên quan đến luật sư Lê Quốc Quân hay luật sư Trần Vũ Hải cho thấy dường như nhà cầm quyền Việt Nam không ngăn ngại trong việc sử dụng các cáo buộc hình sự phi chính trị, miễn là đạt được mục tiêu kiểm soát chính trị. [14]

VÌ SAO LẠI ĐƯỢC ƯA CHUỘNG?

Câu hỏi cần được quan tâm là vì sao trốn thuế lại được trọng dụng như là một công cụ đàn áp trong khoảng thời gian trở lại đây?

Đáng tiếc là hiện nay chưa có một nghiên cứu khoa học nào nghiêm túc xem xét vấn đề này một cách trọn vẹn, cân nhắc cả số liệu thực tế lẫn các lý thuyết khoa học chính trị đi kèm. Song điều đó không có nghĩa là chúng ta không thể có những quan sát của riêng mình về nguồn gốc cũng như bản chất của hiện tượng này.

Thứ nhất, theo người viết, chúng ta cần bàn về cách mà tội danh trốn thuế được nâng tầm trở thành một công cụ hiệu quả tại Nga.

Trong những năm đầu thiên niên kỷ, lúc mà Putin vừa nhậm chức và nền chính trị Nga vẫn còn là một mớ bòng bong do các nhà tài phiệt thao túng, gán tội danh trốn thuế cho đối thủ là một nước cờ hoàn hảo. Đầu tiên là những tay “tư sản” này thật sự ăn trên ngồi trốc nhờ vào việc Liên Xô tan rã trong một thời gian khá dài; và tất cả

bọn họ đều có can dự vào các hoạt động tài chính bất chính. Thêm vào đó, dùng danh nghĩa thanh tẩy hệ thống chính trị và trừng phạt những kẻ hưởng lợi trong nền kinh tế nhưng không đóng góp gì cho quốc dân sẽ ghi điểm lớn trong lòng dân chúng. Dần dà, việc sử dụng tội danh này trở thành thói quen của Putin, và hiệu quả của nó thì vô cùng đáng “ngưỡng mộ”.

Thứ hai, chúng ta cần nhớ sự phức tạp của luật thuế tại hầu hết các quốc gia. Đừng bao giờ nghĩ rằng muốn đóng thuế là đơn giản.

Được cho một chiếc xe máy nhưng không khai báo?

Trúng thưởng chưa giải trình?

Mua hàng nhưng từ chối hóa đơn vì giá đó rẻ hơn?

Khai báo thiếu nguồn thu nhập không thường xuyên từ việc bán lại một chiếc laptop hay làm thêm tại nhà?

Không định giá đất bán đúng “giá thị trường”?

Tất cả đều tiềm ẩn những rủi ro hình sự – hành chính về thuế cá nhân. [15] Nhắm vào một thứ lỗi mà bất kỳ công dân nào đều có thể mắc phải và sử dụng nó làm bàn đạp xử lý nguội những công dân gây rối sẽ khiến công việc đàn áp chính trị đơn giản hơn rất nhiều.

Cuối cùng, chúng ta cũng có thể nhắc đến tính đạo đức của nghĩa vụ thuế.

Trong xã hội hiện đại ngày nay, khi mà bất bình đẳng thu nhập ngày càng tăng cao, nghĩa vụ đóng thuế trở thành một thước đo quan trọng cho đạo đức của một người thành công. Chậm trễ trong việc đóng thuế, trốn thuế là lời cáo buộc khá nặng nề dành cho sự nghiệp của một người, ám

chỉ rằng người đó là một kẻ ăn bám (free-rider), lợi dụng hệ thống cơ sở hạ tầng và thị trường xã hội của một cộng đồng để làm giàu song lại không đóng góp gì trở lại cho cộng đồng đó.

Nếu chiến thuật được áp dụng một cách thuần thực và đúng cách, vị thế đạo đức chính trị của họ gần như sẽ mất trắng, vì anh làm sao xứng đáng để bàn về bất kỳ vấn đề chính trị nào khi anh luôn tìm cách né tránh đóng góp và hỗ trợ xây dựng cộng đồng mà anh đang sống?

Sẽ còn quá sớm để nói rằng ai đúng ai sai trong những cáo buộc trốn thuế. Đôi khi, hành vi trốn thuế thật sự có tồn tại. Tuy nhiên, với tư duy áp dụng một cách có chọn lọc và chủ quan để đàn áp chính trị như lời của vị Phó Chủ tịch Duma ở đầu bài thì rõ ràng không thể chấp nhận được.

CỘNG TÁC VỚI LUẬT KHOA

Chúng tôi luôn mong chờ bài viết cộng tác của bạn.

Cùng là những người viết, chúng tôi trân trọng nỗ lực của bạn với con chữ và luôn dành mức nhuận bút cao nhất có thể cho mỗi tác phẩm của bạn.

Gửi bài cho Luật Khoa tại:
luatkhoa.com/guibai

Tranh minh họa: Freepik.

NĂM ĐIỀU BẠN CÓ THỂ CHƯA BIẾT VỀ XÃ HỘI DÂN SỰ

Phức tạp, đa nguyên, và luôn biến đổi.

Y Chan

Nếu là một người quan tâm tình hình chính trị, xã hội, bạn hẳn không lạ lắm gì với khái niệm “xã hội dân sự”.

Ngay cả khi không theo dõi các tin tức thời sự, bạn chắc cũng ít nhất từng một lần nghe qua ba chữ viết tắt “NGO” - được xem là đồng nghĩa với các tổ chức dân sự. Khả năng cao bạn đã từng xem tin tức về việc làm thiện nguyện của một NGO nào đó tại Việt Nam. Đồng thời, bạn cũng

có thể từng đọc một bài viết nào đó trên truyền thông nhà nước, gán ghép “xã hội dân sự” với cụm từ quen thuộc “phản động”.

Và dù có chưa từng nghe/ xem/ đọc qua thứ gì liên quan, bạn chắc chắn có dính dáng đến xã hội dân sự. Bạn là một phần của nó.

Dưới đây là năm điều có thể bạn chưa biết về thứ mà ai cũng là một phần trong đó.

XÃ HỘI DÂN SỰ CÓ PHẢI LÀ NGO?

NGO là viết tắt của “nongovernmental organization”, có nghĩa là “tổ chức phi chính phủ”. [1]

Thuật ngữ tiếng Anh tương đương của “xã hội dân sự” là “civil society”. [2] Các tổ chức xã hội dân sự được gọi là “civil society organization”, viết tắt là CSO.

Khi nói tới CSO - các tổ chức xã hội dân sự - người ta thường mặc định nó đồng nghĩa với NGO - các tổ chức phi chính phủ.

Điều này đến từ cách tiếp cận phổ biến về xã hội dân sự, trong đó cho rằng các tổ chức dân sự là độc lập, tách biệt với các chính phủ.

Trên thực tế, ranh giới giữa các tổ chức dân sự và nhà nước không rõ ràng và tách bạch như vậy, nhất là ở những thể chế có truyền thống chính quyền tập trung quyền lực.

Tại đó, nhiều tổ chức dân sự có thể do chính quyền lập ra, và người ta gọi chúng là “government-organized nongovernmental organizations” hay GONGO.

Lại cũng có trường hợp các tổ chức xã hội do tư nhân thành lập, nhưng dưới sự kiểm soát của pháp luật sở tại, ban bộ quản lý của nó toàn bộ hoặc một phần là người của chính quyền (hiện tượng phổ biến ở những nước như Trung Quốc).

Một tên gọi khác thường được dùng thay thế cho NGO là NPO (nonprofit organization), nghĩa là các tổ chức phi lợi nhuận. Thuật ngữ này phổ biến ở những nơi như Mỹ, với yếu tố phi lợi nhuận được dùng để phân loại các tổ chức theo luật định được hưởng quy chế miễn thuế tương ứng. [3]

Ngoài ra, một thuật ngữ hay được giới học thuật sử dụng để chỉ xã hội dân sự là

“third sector” (khu vực thứ ba), với ý nhấn mạnh vào tính chất tách biệt của khu vực này, không chỉ với khu vực công (nhà nước) mà cả khu vực tư nhân.

Vậy cách hiểu đầy đủ nhất về xã hội dân sự hẳn phải là: tách biệt với chính quyền lẫn khu vực tư, và hoạt động phi lợi nhuận? Câu trả lời là... không hẳn.

Trong những năm gần đây, một mô hình kết hợp ngày càng được nhiều tổ chức xã hội hướng đến là “doanh nghiệp xã hội” (social enterprise) - vừa đảm bảo tổ chức có thể kinh doanh tự nuôi sống mình, vừa tạo lợi nhuận đủ đáp ứng các mục tiêu phục vụ xã hội. [4]

Việc các thuật ngữ được dùng lẫn lộn và có phần lộn xộn là điều dễ hiểu, nếu xét đến lịch sử của khái niệm xã hội dân sự.

XƯA KHÁC XA NAY, VÀ NAY CŨNG KHÁC XA NHAU

Từ “civil society” có gốc từ chữ La Mã “societas civilis”. [5]

Ý nghĩa thời La Mã của cụm từ này là chỉ một cộng đồng dân cư, thường bao gồm nhiều hơn một thành phố, có luật lệ quản lý và có lối sống tương đối văn minh. Nó được dùng theo nghĩa đối nghịch với những cộng đồng cư dân hoang dã, kém văn minh.

Đến thế kỷ 17 - 18, các triết gia châu Âu biến đổi thuật ngữ này theo những cách tiếp cận khác nhau, từ đó dẫn đến nhiều định nghĩa về xã hội dân sự. Phe thì cho rằng nó đồng nghĩa với thị trường tự do, trong tương quan đối lập với sự kiểm soát của nhà nước. Nhóm thì cho rằng nó là không gian hoạt động chung, mà qua đó, mỗi cá nhân tạo dựng được vốn xã hội (social capital) của mình.

Đến thời hiện đại, khái niệm này vẫn có nhiều cách hiểu.

Học giả nổi tiếng Michael Walzer từng định nghĩa rằng xã hội dân sự là “khu vực nơi cư dân và các tổ chức không bị chính phủ giới hạn, có thể lập nhóm và kết nối với nhau mà không bị ngăn cản”. [6]

Theo định nghĩa đó, mọi tổ chức và hoạt động, bất kể có lợi nhuận hay không và có mục đích gì, miễn nằm ngoài chính quyền đều được tính là xã hội dân sự.

CHÍNH QUYỀN YẾU VÀ CHÍNH QUYỀN MẠNH

Yếu và mạnh ở đây là về mức độ kiểm soát xã hội.

Một chính quyền càng ít kiểm soát thì xã hội dân sự càng phát triển mạnh, đơn giản là để bù vào chỗ trống.

Ví dụ điển hình là Mỹ, nơi chính quyền liên bang có quyền lực hạn chế đối với các bang và với những tổ chức xã hội nói chung. Điều này xuất phát từ lịch sử hình thành của nước Mỹ, khi nó vốn dĩ là vùng đất của các nhóm di dân tứ xứ, không có một chính quyền trung ương cai trị thống nhất ngay từ đầu.

Tại Mỹ, các tổ chức dân sự phát triển rộng khắp, phục vụ đủ mọi mặt nhu cầu đời sống hàng ngày của người dân. Nhiều tổ chức có truyền thống lâu đời và sức ảnh hưởng lớn, không ngại đối đầu với chính quyền khi có xung đột lợi ích. Bên cạnh đó, không ít các tổ chức dân sự có mối quan hệ hợp tác với chính quyền, nhận tài trợ hoặc các hợp đồng dịch vụ, gánh trách nhiệm cung cấp dịch vụ công thay cho nhà nước.

Ví dụ về một chính quyền kiểm soát mọi thứ là Trung Quốc, nơi các tổ chức xã hội dân sự độc lập đều bị buộc phải thuận theo đảng cầm quyền nếu muốn tồn tại,

hoặc phải hoạt động ngầm. Nhưng ngay cả một nhà nước muốn nắm tất cũng nhận ra giới hạn của mình trong việc đảm bảo các dịch vụ công cho tất cả cư dân, đặc biệt là trong các trường hợp thiên tai cần cứu trợ.

Bất kể chính quyền mạnh hay yếu, xã hội dân sự đều có thể đóng vai trò hiệu quả trong việc phục vụ các nhóm cư dân khác nhau. Vấn đề nằm ở ưu tiên của chính quyền - muốn kiểm soát quyền lực hay đảm bảo dịch vụ cho người dân.

BA LOẠI QUAN HỆ VỚI CHÍNH QUYỀN

Mối quan hệ giữa các tổ chức xã hội dân sự với chính quyền là chủ đề gây nhiều tranh luận.

Dennis R. Young phân ra ba loại quan hệ giữa hai nhóm đối tượng này. [7]

Một là quan hệ bổ trợ (supplementary): các tổ chức dân sự điền vào chỗ trống, cung cấp các dịch vụ công mà chính quyền bỏ sót hoặc không có năng lực đáp ứng.

Hai là quan hệ đối tác (complementary): các tổ chức dân sự cộng tác với chính quyền, cung cấp những dịch vụ công theo yêu cầu, và thường nhận ngân sách từ chính quyền.

Thứ ba là quan hệ đối kháng (adversarial): các tổ chức dân sự trong trường hợp này là đối trọng với chính quyền, giám sát, buộc chính quyền phải chịu trách nhiệm, gây áp lực để thực hiện các yêu cầu cải cách.

Những quan hệ này không loại trừ lẫn nhau. Một tổ chức dân sự hoàn toàn có thể có cả ba mối quan hệ trên với chính quyền.

XÃ HỘI DÂN SỰ VÀ NỀN DÂN CHỦ

Alexis de Tocqueville từng nhận định xã hội dân sự là “bí kíp” giúp người Mỹ xây dựng thành công thể chế dân chủ. [8]

Theo đó, càng tham gia vào các tổ chức dân sự, người dân càng trau dồi năng lực, càng củng cố niềm tin vào xã hội, và càng chủ động tham gia xây dựng nhà nước; ở chiều ngược lại, nhà nước càng có trách nhiệm phản hồi với dân.

Như vậy, xã hội dân sự càng phát triển, nền dân chủ càng vững mạnh?

Thực tế không đơn giản như vậy.

Xem xét yếu tố “lòng tin” (trust), thành tố quan trọng nhất để kết nối xã hội, có thể thấy mối quan hệ nhân quả của nó trong tương quan xã hội dân sự phức tạp hơn chúng ta tưởng.

Như các tác giả trong “The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits” chỉ ra, nghiên cứu thực tế cho thấy có những trường hợp tham gia vào xã hội dân sự giúp tăng lòng tin đối với xã hội và thể chế, nhưng cũng có trường hợp việc tham gia không tác động gì, thậm chí có trường hợp càng tham gia xã hội dân sự, người dân càng mất niềm tin. [9]

Điểm khác biệt, theo các tác giả, nằm ở loại hình tổ chức dân sự.

Theo đó, với những tổ chức bắc cầu (bridging organization), nhấn mạnh sự đa dạng, tập hợp những người khác nhau, việc tham gia sẽ giúp tăng lòng tin đối với xã hội.

Ngược lại, nếu tổ chức có tính kết nối những người giống nhau (bonding organization), người tham gia sẽ không tin tưởng nhau bằng.

Tương tự, các thành viên của những hiệp hội liên kết (connected association), kết nối nhiều tổ chức tự nguyện với nhau, có mức độ tin tưởng cao hơn các thành viên của những hiệp hội riêng lẻ (isolated association).

Ngoài ra, những thành viên của các nhóm chia sẻ văn hóa, sở thích cá nhân được cho là có sự tin tưởng cao hơn vào xã hội và thể chế so với những thành viên của các nhóm chính trị.

Như vậy, tùy vào loại hình tổ chức dân sự mà các thành viên sẽ có mức độ lòng tin khác nhau, và từ đó là cam kết và sự tham gia khác nhau vào việc xây dựng một xã hội dân chủ.

Có thể thấy xã hội dân sự, cùng tất cả những thành tố của nó, không phải là những khái niệm đơn giản đi kèm với những kết luận dễ dãi.

Và chính điều đó phản ánh đúng bản chất của xã hội loài người: một thể giới phức tạp, đa nguyên và luôn biến đổi. □

PHẬT GIÁO VIỆT NAM CÓ CẤU TRÚC KHÁC LẠ SO VỚI CÁC QUỐC GIA. CHỈ TRỪ MỘT NƯỚC.

Quyền tự do hiệp hội tạo nên sự khác biệt.

Văn Tâm

Năm 2003, chính quyền Trung Quốc cho phép Hòa thượng Tịnh Vân, một nhà sư đã nổi tiếng thế giới sau khi sáng lập một hội đoàn Phật giáo tại Đài Loan, được trở về quê nhà ở thành phố Dương Châu. [1]

Hai năm sau đó, chính quyền Việt Nam cũng cho phép thiền sư Thích Nhất Hạnh, cũng là một nhà sư nổi tiếng thế giới với tăng đoàn Làng Mai, hồi hương sau 30 năm ngăn cấm. [2]

Trùng hợp hơn, một sự kiện trọng đại khác của Phật giáo Việt Nam cũng theo sau Phật giáo Trung Quốc.

Năm 1980, chính quyền Trung Quốc đã tái lập Hiệp hội Phật giáo Trung Quốc. [3] Trước đó, hiệp hội đã bị giải thể trong

Cách mạng Văn hóa tàn khốc. Sau ngày tái lập, Bắc Kinh đã sử dụng hiệp hội như một công cụ để kiểm soát toàn bộ Phật giáo Trung Quốc.

Một năm sau, chính quyền Việt Nam thành lập Giáo hội Phật giáo Việt Nam (GHPGVN) nhằm loại bỏ một tổ chức đã tồn tại trước đó ở miền Nam là Giáo hội Phật giáo Việt Nam Thống nhất. Kể từ đó, GHPGVN trở thành tổ chức duy nhất đại diện cho Phật giáo Việt Nam và gắn bó chặt chẽ với chính quyền.

Các sự kiện “sao y bản chính” như vậy đã khiến mô hình tổ chức Phật giáo Việt Nam khá tương đồng với Trung Quốc - quốc gia nổi tiếng là đàn áp tôn giáo. Cách tổ chức này lại rất khác so với các nước có cùng truyền thống Phật giáo Đại thừa như Hàn Quốc, Nhật Bản, hay Đài Loan.

HÀN QUỐC: THỊ TRƯỜNG TÔN GIÁO TỰ DO

Hàn Quốc không có một tổ chức Phật giáo độc quyền. Đất nước này có 27 giáo phái Phật giáo (Buddhist orders), [4] mỗi giáo phái có cơ cấu tổ chức riêng, nhân sự riêng và có toàn quyền tự trị. Năm 2018, tổng số tổ chức Phật giáo tại Hàn Quốc là 482. [5]

Hiện nay, có 25 giáo phái Phật giáo ở Hàn Quốc đang là thành viên của Hiệp hội Phật giáo Hàn Quốc. [6] Tuy nhiên, hiệp hội này chỉ có vai trò thúc đẩy sự hợp tác giữa các hội đoàn Phật giáo. [7]

Nền dân chủ của Hàn Quốc đã thúc đẩy nước này hình thành một thị trường tôn giáo tự do. [8] Cơ chế thị trường đã giúp các tôn giáo phát triển mạnh mẽ.

Dân số Hàn Quốc chỉ bằng một nửa Việt Nam, nhưng số tín đồ Phật giáo vào năm 2015 là khoảng gần 8 triệu người, khoảng

15% dân số. [9] Trong khi đó, số tín đồ Phật giáo tại Việt Nam chỉ còn 4,6 triệu người vào năm 2019, chưa đến 5% tổng dân số, theo điều tra của Tổng cục Thống kê. [10]

Phật giáo Việt Nam cũng có các pháp môn khác nhau (Tịnh độ tông, Thiền tông, Mật tông, v.v.), mỗi pháp môn lại chia thành các nhóm riêng rẽ. Một số nhóm từng được công nhận là giáo hội trước năm 1975, ví dụ như Hội Tịnh độ tông Việt Nam. [11] Ngoài ra, còn có các hội Phật giáo khác theo khu vực địa lý. Tuy nhiên, các hội đoàn như thế hiện nay đã biến mất hoặc trở thành các nhóm không chính thức, không được chính quyền công nhận và phải hoạt động dưới trướng của GHPGVN.

Người dân Hàn Quốc mừng lễ Phật Đản tại Seoul.
Nguồn: korea.net.

Một thầy tu Thần đạo (Shinto) ban phước lành cho trẻ em trong lễ hội Shichi-go-san tại Đền Meiji, Tokyo.
Nguồn: britannica.com.

NHẬT BẢN: ĐA DẠNG CÁC HỆ PHÁI ĐỘC LẬP

Phật giáo Nhật Bản cũng chia theo pháp môn, mỗi pháp môn lại phân chia thành các hệ phái (denominations). Mỗi hệ phái tự quyết định mô hình tổ chức của mình, như phái Thiền Soto có cơ cấu tổ chức bài bản với cơ quan điều hành trung ương, [12] còn phái Thiền Rinzai thì không có một cơ quan lãnh đạo như vậy mà chia thành 15 nhánh khác nhau. [13]

Tương tự Hàn Quốc, Nhật Bản cũng có một hiệp hội Phật giáo có tên là Liên đoàn Phật giáo Nhật Bản, thành lập năm 1957. Liên đoàn quy tụ hơn 90% các hệ phái và tổ chức Phật giáo trên toàn Nhật Bản, bao gồm 58 hệ phái chính cùng hàng chục hiệp hội, tổ chức Phật giáo khác. Vai

trò của liên đoàn là duy trì liên lạc, thúc đẩy quan hệ hữu nghị giữa các hệ phái, đại diện cho Phật tử trong một số vấn đề công cộng, tham gia vận động cải cách luật về tôn giáo. [14]

Nhật Bản có 124,7 triệu dân, chỉ nhiều hơn Việt Nam khoảng 20%, nhưng có đến 84,8 triệu người Nhật theo đạo Phật (68% dân số), [15] gấp 18 lần số tín đồ Phật giáo Việt Nam năm 2019.

Phật giáo Nhật Bản có khoảng 77.000 ngôi chùa, [16] gấp bốn lần số tự viện hiện nay của GHPGVN (18.544). [17] Chỉ riêng Thiền phái Soto của nước này đã có 15.000 ngôi chùa. [18]

ĐÀI LOAN: TỰ DO HIỆP HỘI ĐƯA PHẬT GIÁO PHÁT TRIỂN

Trước khi bãi bỏ Thiết quân luật, Đài Loan có mô hình kiểm soát Phật giáo tương tự Việt Nam hiện nay. Chính quyền Quốc dân Đảng chỉ cho phép một tổ chức Phật giáo duy nhất được hoạt động. Đó là Hiệp hội Phật giáo Trung Hoa Dân Quốc (Buddhist Association of the Republic of China - BAROC). Tổ chức này có cơ quan đại diện đến các cấp cơ sở tương tự như các ban trị sự các cấp của GHPGVN. [19]

Dưới thời kỳ độc tài này, chính quyền Đài Loan đã áp dụng quy tắc mà chính quyền Việt Nam đang sử dụng để hạn chế quyền tự do hiệp hội: không công nhận một tổ chức mới có cùng chức năng, lĩnh vực, khu vực địa lý với một tổ chức khác đang hoạt động. [20]

Do đó, BAROC hiển nhiên là tổ chức Phật giáo hợp pháp duy nhất giống như GHPGVN hiện nay. Tất cả các ngôi chùa ở Đài Loan khi ấy đều thuộc hiệp hội này. Dưới sự kiểm soát như vậy, Phật giáo Đài Loan không có cơ hội phát triển. Cho đến thập niên 1970, khi tình hình chính trị thay đổi theo hướng cởi mở hơn, một số

tổ chức Phật giáo khác mới bắt đầu được hình thành.

Tuy nhiên, phải đến khi Thiết quân luật được bãi bỏ năm 1987, đặc biệt là sự ra đời của Bộ Luật sửa đổi về Tổ chức các nhóm dân sự (Revised Law on the Organization of Civic Groups) năm 1989, Phật giáo Đài Loan mới thật sự phát triển. Bộ luật này đã cho phép tự do thành lập các đảng phái chính trị. Cũng nhờ đó, các tổ chức dân sự có điều kiện để phát triển nhanh chóng, trong đó có hàng loạt tổ chức Phật giáo cạnh tranh trực tiếp với BAROC. [21]

Các tổ chức Phật giáo mới ra đời trong thời kỳ này đã vượt xa BAROC về mọi mặt, ví dụ như Phật Quang Sơn do Hòa thượng Tinh Vân sáng lập, đặc biệt là Từ Tế Cơ Kim Hội (Hiệp hội Cứu trợ Nhân đạo Phật giáo Từ Tế) do Ni sư Chứng Nghiêm thành lập - đã trở thành tổ chức Phật giáo nổi tiếng với các hoạt động trên khắp thế giới. [22]

Tính đến năm 2019, tổng dân số Đài Loan là 23,6 triệu người, trong đó có khoảng 3,3 triệu tín đồ Phật giáo, chiếm 14%. [23] Phật giáo Đài Loan có nhiều tín đồ nhất trong các tôn giáo. Ở Việt Nam, cũng theo thống kê năm 2019, số tín đồ Phật giáo chỉ còn chiếm khoảng 5% tổng dân số, đứng thứ hai sau Công giáo.

Chùa Long Sơn Mạnh Gia ở Đài Bắc thờ các đại diện Phật giáo và Đạo giáo. Nguồn: Wikipedia.

TRUNG QUỐC: NGƯỜI ANH EM SINH ĐÔI VỚI VIỆT NAM

Về mặt tổ chức, Phật giáo Trung Quốc có thể nói là anh em sinh đôi với Việt Nam.

Giống với Việt Nam, Hiệp hội Phật giáo Trung Quốc là tổ chức Phật giáo duy nhất.

Hiệp hội đóng cùng lúc hai vai trò. Thứ nhất, hiệp hội như một công cụ mà nhà nước sử dụng để kiểm soát Phật giáo. Thứ hai, hiệp hội sẽ đại diện cho Phật giáo để dàn xếp các thỏa thuận, tranh chấp với nhà nước. [24]

Bên cạnh đó, bộ máy quản lý tôn giáo của chính quyền cũng khá tương đồng với Việt Nam. Trong thập niên 1950, Trung Quốc có Cục các vấn đề tôn giáo (Religious Affairs Bureaus), sau đó đổi tên thành Cơ quan Quản lý nhà nước về các vấn đề tôn giáo (State Administration for Religious Affairs). Chính quyền Trung Quốc có thể yêu cầu các ngôi chùa thành lập một ủy ban để điều hành các hoạt động tôn giáo. Ngoài các nhà sư của ngôi chùa, thành viên của ủy ban này là những

Binh lính Trung Quốc tập trung bên ngoài Tu viện Labrang ở tỉnh Cam Túc để ngăn chặn các cuộc biểu tình của người Tây Tạng, trong dịp Tết Nguyên đán, tháng 2 năm 2016.
Nguồn: Freedom House.

cán bộ tôn giáo ở địa phương. Ủy ban sẽ trực tiếp giám sát, đề xuất các hoạt động, quản lý tài chính.

Nghiên cứu công bố năm 2006 của Yoshiko Ashiwa và David L. Wank cho thấy các cán bộ tôn giáo địa phương có thể lợi dụng vai trò của mình trong ủy ban

này nhằm trục lợi qua việc ép các nhà sư kinh doanh tâm linh, đưa người nhà vào làm việc đã dẫn đến các xung đột lớn. Tuy nhiên, khi các nhà sư gào cọi lần lượt qua đời, lớp nhà sư mới - những người được sinh ra và giáo dục dưới chế độ Trung Quốc ngày nay - đã thiếu dũng cảm tranh đấu cho quyền tự trị của mình và trở nên thân thiết với chính quyền. [25]

Ngoài ra, Ban Công tác Mặt trận Thống nhất Trung ương Đảng Cộng sản Trung Quốc cũng tham gia quản lý các vấn đề về tôn giáo. Hiệp hội Phật giáo Trung Quốc cùng hai cơ quan vừa nêu đều có các cơ quan đại diện các cấp ở địa phương. [26] Cơ cấu tổ chức này tương tự như Giáo hội Phật giáo Việt Nam với ban trị sự các cấp, Ban Tôn giáo Chính phủ và Ủy ban Trung ương Mặt trận Tổ quốc Việt Nam với các cơ quan trực thuộc ở cấp tỉnh và cấp huyện.

Tuy nhiên, từ năm 2018, Trung Quốc bắt đầu siết chặt việc quản lý các tôn giáo. Cơ quan Quản lý nhà nước về các vấn đề tôn giáo bị giải thể. Thay vào đó, trách nhiệm kiểm soát các tôn giáo được giao về cho Ban Công tác Mặt trận Thống nhất quản lý một cách tập trung hơn. [27]

Hiện nay, các thống kê về số tín đồ tôn giáo tại Trung Quốc không đảm bảo tính chính xác. Chính quyền các địa phương không công bố cụ thể số tín đồ tôn giáo. Chính phủ Mỹ ước tính 18,2% dân số Trung Quốc theo Phật giáo, 5,1% theo đạo Ki-tô (bao gồm cả Công giáo và Tin Lành), chưa đến 1% theo Đạo Lão, 21,9% theo các tôn giáo dân gian và 52,2% không tôn giáo. [28]

Với mô hình kiểm soát tương tự nhau, Phật giáo Trung Quốc và Việt Nam đã bị chính trị hóa nặng nề. Chính quyền sử dụng Phật giáo như một công cụ để thực thi chính sách kiểm soát tôn giáo và xã hội. Phật giáo gần như trở thành một tổ chức của chính quyền.

Hậu quả của sự can thiệp thô bạo như vậy đã góp phần khiến Phật giáo hai nước ngày càng mất đi vị thế của mình. Nghiêm trọng hơn, sự độc quyền này còn tạo điều kiện để chính quyền cấu kết với các nhà sư biến chất nhằm thương mại hóa Phật giáo.

Cho đến nay, Việt Nam và Trung Quốc không có một nhà sư nào hoạt động trong nước mà nổi danh được trên thế giới, [29] trong khi các quốc gia cùng truyền thống Phật giáo Đại thừa khác đều có những nhà sư tên tuổi. Việt Nam và Trung Quốc cũng trở nên nổi tiếng với sự bảo kê của chính quyền để duy trì mô hình độc quyền Phật giáo dưới sự kiểm soát của một tổ chức duy nhất.

Tương lai vẫn khó đoán định đối với Phật giáo ở hai quốc gia này.

Tính đến năm 2017, dù vẫn duy trì chính sách độc quyền Phật giáo, chính quyền Trung Quốc đã cho phép tổ chức Phật Quang Sơn của Hòa thượng Tinh Vân mở thư viện và các trung tâm văn hóa bề thế ở bốn thành phố lớn. [30] Tổ chức này đã được chính quyền Trung Quốc đặc cách với điều kiện là không tham gia vào chính trị và không chỉ trích Đảng Cộng sản.

Vào đầu năm 2022, Thiền sư Thích Nhất Hạnh qua đời tại Việt Nam. Năm 2010, sau vụ việc ở chùa Bát Nhã, ông cũng từng phải thốt lên rằng mình không biết chính trị là gì. [31] Đến thời điểm hiện tại, tăng đoàn Làng Mai của ông vẫn chưa được phép hoạt động chính thức hay mở bất kỳ cơ sở nào trong nước. □

XÃ HỘI DÂN SỰ TẠI TRUNG QUỐC: KHI DỄ MÈN PHIÊU LƯU TRONG LÒNG

*Ngọn lửa nhiều lần bị thổi tắt
nhưng vẫn âm ỉ cháy.*

Y Chan

“Xã hội dân sự”, hay “xã hội công dân” (公民社會) như cách gọi trong tiếng Hoa, có lẽ nằm trong số những từ kỵ hủ nhất ở Trung Quốc vào thời điểm hiện tại.

Nó được xếp ngang hàng với “cải cách”, “dân chủ”, “pháp quyền”, “tự do báo chí” - những khái niệm được Đảng Cộng sản cầm quyền chỉ mặt gọi tên, xem đó là kẻ thù đối với sự tồn vong của chế độ. [1]

Đối với chính quyền, xã hội dân sự vì vậy tốt nhất là không nên tồn tại.

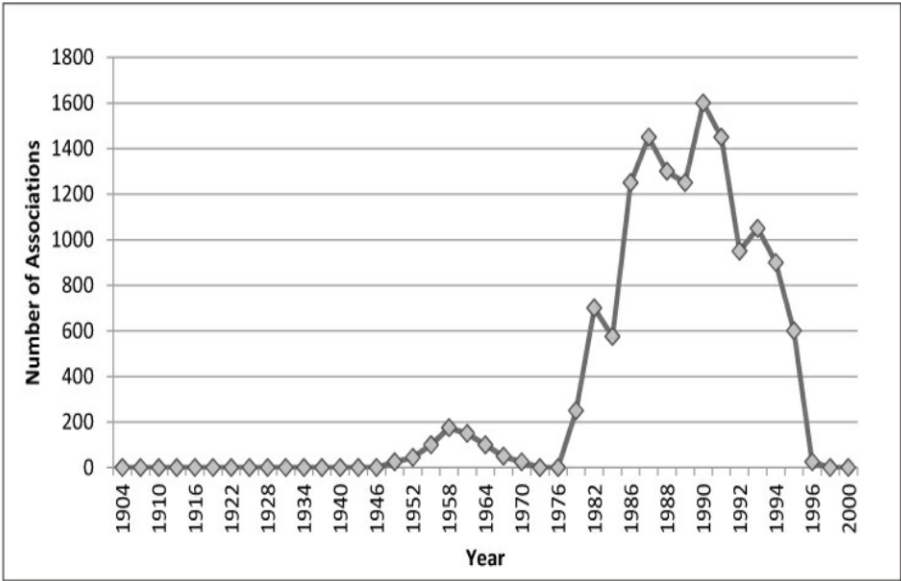
Thực tế tuy vậy thường trái ngược với ý muốn của những nhà độc tài.

Phong trào xã hội dân sự của Trung Quốc, bằng cách này hay cách khác, vẫn luôn ngọ nguậy và phiếu lưu trong cái lồng không lồ nhưng bị bó chặt của nó.

BIẾN CHUYỂN CÙNG LỊCH SỬ

Vào năm 1981, tại Thượng Hải, có hơn 600 tổ chức xã hội được thành lập. Ba năm sau, con số này tăng hơn bốn lần, lên đến hơn 2.600 tổ chức.

Sự thay đổi đột ngột này không chỉ diễn ra ở Thượng Hải mà xuất hiện khắp cả nước, và nó có lý do hiển nhiên. [2]

Đồ thị cho thấy số lượng các tổ chức xã hội được thành lập tại chín thành phố Trung Quốc được khảo sát (bao gồm Thượng Hải, Quảng Đông, Thiên Tân, v.v.). Nguồn: “The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits”.

Đầu những năm 1980 là giai đoạn Trung Quốc bắt đầu tiến hành cải cách.

Vào thời điểm đó, đất nước này vừa trải qua những thập niên hỗn loạn, thậm chí là điên loạn, với các hậu quả nặng nề do công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội gây ra, từ Đại nhảy vọt đến Cách mạng Văn hóa. [3] [4]

Trong giai đoạn xây dựng chủ nghĩa xã hội, các tổ chức xã hội dân sự “thuần chất” gần như không tồn tại. Tất cả các tổ chức xã hội đều do nhà nước lập ra và kiểm soát. [5]

Bỏ qua tính chất độc lập, những tổ chức này ít nhiều cũng đóng được vai trò cầu nối và cung cấp dịch vụ cho các nhóm cư dân nhất định.

Vai trò hạn chế đó chấm dứt khi Cách mạng Văn hóa diễn ra. Trong cơn hỗn loạn, các tổ chức xã hội dân sự, cùng với những nền tảng văn hóa, kinh tế, chính trị khác, nếu không phải bị phá hủy thì cũng trong tình trạng đóng băng.

Chỉ khi chính quyền sửa chữa sai lầm bằng chính sách cải cách mở cửa, hay thực chất là cởi trói nền kinh tế, xã hội dân sự mới nở rộ.

Với việc chính quyền rút bàn tay kiểm soát khỏi thị trường - qua chính sách “phi tập trung hóa” (decentralization) - những khoảng trống để lại được các tổ chức dân sự nhanh chóng lấp vào. Chúng đóng vai trò như cầu nối quản lý (managerial intermediary) giữa chính quyền và thị trường. [6]

ĐƯA VÀO KHUÔN KHỔ NHƯNG VẤN THẢ LÔNG

Cùng với nền kinh tế được cởi trói, tư tưởng của người dân cũng nhanh chóng thay đổi. Các phong trào xã hội đòi quyền tự do, dân chủ ngày càng diễn ra sôi nổi.

Đỉnh điểm là cuộc biểu tình của giới sinh viên, học sinh tại Thiên An Môn vào năm 1989. Sự kiện này chấm dứt với việc chính quyền đàn áp đẫm máu những người biểu tình. [7]

Ngay sau cuộc trấn áp, trong cùng năm, chính quyền đưa ra Điều lệ quản lý và đăng ký đoàn thể xã hội (Regulations on the Registration and Management of Social Organizations), một nỗ lực để kiểm soát tất cả các tổ chức xã hội dân sự. Điều lệ này sau đó được sửa đổi, bổ sung vào năm 1998. [8]

Điểm nổi bật của đạo luật là “cơ chế quản lý song trùng” (dual management mechanism). Theo đó, một tổ chức xã hội dân sự muốn thành lập cần phải có một đơn vị chủ quản nghiệp vụ đứng ra bảo hộ (sponsor organization) và phải đăng ký với Bộ Dân chính (tiền thân là Bộ Nội vụ) hoặc các sở dân chính địa phương.

Yêu cầu này được nhiều người trong giới xã hội dân sự ví như việc có “hai bà mẹ chồng”. [9]

Nhiều tổ chức xã hội dân sự phải đăng ký thành lập theo hình thức doanh nghiệp vì không kiểm được “mẹ chồng” nào chịu đứng ra bảo hộ. [10]

Ngoài ra, đạo luật còn giới hạn, không cho phép các tổ chức được coi là trùng lĩnh vực được đăng ký trong cùng một đơn vị hành chính.

Những rào cản này làm giảm số lượng tổ chức xã hội dân sự được đăng ký chính thức.

Tuy nhiên, cho tới thập niên đầu tiên của thế kỷ 21, đây vẫn được xem là giai đoạn phát triển hiếm hoi của xã hội dân sự tại Trung Quốc.

Bên cạnh những tổ chức hoạt động trong các lĩnh vực “phi nhạy cảm” như cung cấp dịch vụ y tế, xóa đói giảm nghèo, bảo vệ trẻ em, các tổ chức dân sự hoạt động về chính trị, nhân quyền cũng công khai ra đời.

Nổi bật trong đó có “Công Minh” (公盟, còn được biết đến với tên gọi “Open Constitution Initiative”), một tổ chức tập hợp các luật sư nhân quyền, nhà hoạt động và giới tri thức; “Truyền Tri Hành” (傳知行 - Transition Institute), một nhóm nghiên cứu các vấn đề kinh tế xã hội; “Ích Nhân Bình” (益仁平 - Yirenping), một tổ chức đấu tranh cho nhân quyền. [11]

Ở thời điểm này, nhiều người tin rằng Trung Quốc có thể thay đổi với các “cải cách từ dưới lên”, từ hoạt động của các tầng lớp nhân dân.

Tiêu biểu cho niềm tin đó là Lưu Hiểu Ba, nhà hoạt động nổi tiếng của Trung Quốc

từng được trao giải Nobel Hòa bình.

Vào năm 2008, ông cùng chấp bút bản “Hiến chương 08” (Charter 08), kêu gọi các cải cách chính trị sâu rộng tại Trung Quốc. Bản hiến chương nhận được đông đảo sự ủng hộ, với hơn 12.000 người trong nước tham gia ký tên, trở thành một phong trào gây tiếng vang lớn. [12]

Nhiều ý kiến lý giải sở dĩ phong trào dân sự phát triển mạnh là do chính quyền Trung Quốc vào giai đoạn này muốn tăng cường hội nhập quốc tế, cần chứng minh cho thế giới thấy mình cũng tiệm cận với các giá trị phổ quát, trong đó có việc tạo điều kiện cho xã hội dân sự hoạt động. [13]

Năm 2001 là thời điểm Trung Quốc được gia nhập Tổ chức Thương mại Thế giới (WTO), cũng là năm nước này được trao quyền đăng cai Olympics 2008. [14] [15]

Các dấu hiệu đều ủng hộ cho những dự đoán lạc quan của phương Tây, rằng quá trình cải cách kinh tế của Trung Quốc sẽ dẫn đến những cải cách chính trị theo hướng dân chủ hóa.

Nhiều người Trung Quốc, như Lưu Hiểu Ba, cũng tin vào điều đó.

SIẾT LẠI CHIẾC LỒNG

Lưu Hiểu Ba bị bắt ngay sau khi công bố Hiến chương 08. Ông bị kết tội kích động lật đổ chính quyền. Ông chết năm 2017 vì ung thư khi vẫn còn phải thụ án tù. [16]

Cùng thời điểm bắt Lưu Hiểu Ba, chính quyền cũng bắt đầu đàn áp các tổ chức dân sự gây tiếng vang. Lần lượt những người sáng lập và tham gia “Công Minh”,

“Truyền Tri Hành”, “Ích Nhân Bình” và các tổ chức tương tự đều bị bắt giữ, bỏ tù. [17]

Một trong những chiến dịch trấn áp nổi tiếng nhất diễn ra vào ngày 9/7/2015, còn được biết đến với tên gọi “Cuộc trấn áp 709” (709 Crackdown). Chỉ trong một ngày, khoảng 300 luật sư, các nhà hoạt

động nhân quyền trên khắp nước đồng loạt bị bắt giữ trong một chiến dịch được chuẩn bị và phối hợp bài bản. [18]

Từ đó đến nay, các vụ quấy nhiễu, đe dọa, bắt giữ những người tham gia các phong trào hoạt động xã hội thuộc diện “nhảy cảm” vẫn liên tục diễn ra.

Có ý kiến so sánh, rằng từ khi Tập Cận Bình lên nắm quyền, Trung Quốc bắt đầu đảo ngược chính sách cải cách mở cửa. Việc đàn áp không gian dân sự vì vậy là kết quả từ chính sách cai trị độc tài của nhà lãnh đạo này.

Trên thực tế, như một phân tích chỉ ra, các chiến dịch trấn áp xã hội dân sự đã bắt đầu từ ít nhất là năm 2009, trước khi Tập Cận Bình nắm quyền. [19]

Chính sách bóp, thả rồi lại bóp chặt không gian dân sự cũng không phải hiện tượng mới đối với đảng cầm quyền Trung Quốc.

Năm 1956, Mao Trạch Đông đã từng mở Chiến dịch Trăm hoa đua nở (Hundred Flowers Campaign), khuyến khích các thảo luận tự do dân chủ trong xã hội, kể cả những chỉ trích thẳng thừng đối với

lãnh đạo và chế độ. Khẩu hiệu nổi tiếng khi đó là để cho “trăm hoa cùng nở, trăm nhà đua ca”. [20]

Rất nhanh, Đảng Cộng sản hứng chịu vô số lời phê phán trực diện. Đối diện với làn sóng chỉ trích gay gắt, Mao Trạch Đông quyết định “đẹp loạn”, trừng phạt những người dám lớn tiếng góp ý. Nhiều người nhẹ thì mất việc hoặc bị đày đi lao động, nặng thì bị bắt bỏ tù. Chiến dịch Trăm hoa đua nở chỉ kéo dài được một năm.

Điều tương tự cũng xảy ra ở thập niên 1980, khi chính sách mở cửa dẫn đến các không gian thảo luận tự do, để rồi bị dập tắt với phong trào Thiên An Môn năm 1989. [21]

Không gian dân sự và các tổ chức xã hội dân sự vì vậy chưa bao giờ được Đảng Cộng sản Trung Quốc xem là thành phần tồn tại độc lập. Thay vào đó, nó chỉ có thể tồn tại như là công cụ hỗ trợ cho chính quyền.

Đây là cách tiếp cận phổ biến của những chính thể độc tài. Nhiều chính quyền tại châu Á, kể cả sau khi đã dân chủ hóa, vẫn còn giữ những nghi kỵ và lo lắng tương tự về xã hội dân sự. [22]

ĐUỔI BẮT THAY VÌ ĐỐI THOẠI

Những năm gần đây, chính quyền Trung Quốc liên tiếp ra những đạo luật siết chặt hoạt động của các tổ chức dân sự.

Năm 2016, ba đạo luật quan trọng được thông qua: Luật về Quản lý hoạt động tổ chức phi chính phủ nước ngoài (FNGO Law), Luật Từ thiện (Charity Law), và Luật An ninh mạng (Cybersecurity Law). [23]

Các đạo luật này tăng thêm sự kiểm soát về dòng tiền lẫn dòng thông tin của các tổ chức xã hội dân sự.

Những nỗ lực này, đặc biệt là kiểm soát thông tin trên mạng, có thể xem như cố gắng đuổi bắt của chính quyền đối với không gian dân sự ảo.

Internet được phổ cập tại Trung Quốc từ thập niên 1990, thời điểm mà các tổ chức dân sự hoạt động tương đối tự do.

Môi trường mạng được nhiều người dân tận dụng tạo thành một không gian dân sự mới. Nó trở thành công cụ liên lạc và kết nối hiệu quả cho các phong trào đấu tranh.

Nhiều phong trào lớn được tổ chức chỉ bằng các thông tin chia sẻ qua mạng.

Năm 2007, hàng chục ngàn người ở Hạ Môn biểu tình phản đối việc xây dựng nhà máy hóa chất tại đây. Đông đảo người dân tập hợp bất chấp việc lãnh đạo địa phương đe dọa trừng phạt. Sự kiện gây tiếng vang lớn khiến truyền thông nhà nước ban đầu phớt lờ nhưng sau đó phải đưa tin. Kết quả là chính quyền địa phương phải nhượng bộ, dời địa điểm xây dựng nhà máy. [24]

Năm 2011, hàng chục ngàn người dân ở Đại Liên cũng biểu tình phản đối kế hoạch xây nhà máy hóa chất. Cuộc tuần hành diễn ra bất chấp chính quyền kiểm duyệt các thông tin chia sẻ trên mạng xã hội. [25]

Hay như năm 2015, hàng ngàn người tuần hành ở Thượng Hải phản đối dự án xây nhà máy hóa chất. [26]

Các cuộc biểu tình tương tự diễn ra thường xuyên ở Trung Quốc, cũng chủ yếu được tổ chức qua các thông tin chia sẻ trên mạng.

Bất kể việc bị kiểm duyệt gắt gao, không gian ảo vẫn thường xuyên được thổi bùng với những cơn giận thật.

Cái chết của bác sĩ Lý Văn Lượng, người đưa ra cảnh báo sớm về dịch COVID-19 nhưng bị tru dập, làm dấy lên làn sóng phản nộ đòi quyền tự do ngôn luận là một ví dụ tiêu biểu cho giới hạn của chính quyền trong việc kiểm soát không gian dân sự. [27]

Theo một thống kê, tính đến tháng 1/2021, Trung Quốc có hơn 900.000 tổ chức dân sự được đăng ký chính thức. [28] Trong số này, có bao nhiêu đoàn thể thật sự là dân sự, còn bao nhiêu là do chính quyền lập ra hay kiểm soát là điều không dễ xác định.

Nhiều ước tính cho rằng số lượng các tổ chức dân sự không đăng ký lớn gấp nhiều lần số đã đăng ký. [29]

Không gian dân sự ngàm của Trung Quốc vì vậy vẫn luôn âm ỉ, đầy nhiệt huyết và sẵn sàng bùng trào, như những chú đế mền luôn sẵn cánh phiêu lưu, cho dù có đang bị nhốt chặt trong lòng. □

XÃ HỘI DÂN SỰ ĐÀI LOAN: THÚC ĐẨY, TẠO THÀNH VÀ CANH GIỮ NỀN DÂN CHỦ

Đi cùng và đi trước lịch sử chính trị của đất nước.

Y Chan

Xã hội dân sự không thích hợp với những nước Á Đông chịu ảnh hưởng của Khổng giáo, như Trung Quốc, Nhật Bản, Hàn Quốc hay Việt Nam.

Đó là suy nghĩ sai lầm nhưng phổ biến của nhiều người.

Trên thực tế, xã hội dân sự không những tồn tại và nở rộ ở nhiều quốc gia Đông Á, mà trong không ít trường hợp, còn giữ vai trò trọng yếu trong tiến trình dân chủ hóa ở những nơi này.

Đài Loan là một ví dụ sinh động.

Tranh minh họa: Freepik.

TÁC NHÂN THúc ĐẨY NỀN DÂN CHỦ

Ngày 25 tháng 10 năm 1945, Quốc Dân Đảng chính thức tiếp quản Đài Loan.
Nguồn: Wikipedia Commons.

Cộng thêm Thiết quân luật được áp dụng từ năm 1949 đến 1987, với các quyền tụ tập và lập hội bị cấm đoán, không gian dân sự của người Đài Loan càng bị giới hạn. Những tổ chức dân sự độc lập được đăng ký hoạt động chính thức sớm nhất ở Đài Loan là các tổ chức từ nước ngoài, như Red Cross (Chữ thập đỏ), World Vision và các tổ chức từ thiện tôn giáo. [3]

Lịch sử xã hội dân sự của Đài Loan vừa gần liền, vừa đi trước lịch sử chính trị của đảo quốc.

Trong suốt thời kỳ cai trị độc tài của Quốc Dân Đảng (KMT), các tổ chức dân sự độc lập của Đài Loan gần như không tồn tại.

Đạo luật chính quản lý các tổ chức dân sự trong giai đoạn này là Luật về Tổ chức đoàn thể nhân dân trong thời kỳ đặc biệt (Special civil society organization law), được ban hành năm 1942. Luật quy định trong một khu vực hành chính, với mỗi lĩnh vực hoạt động chỉ được giới hạn đăng ký một tổ chức dân sự. [1]

Bằng cách này, Quốc Dân Đảng có thể kiểm soát chặt chẽ hệ thống xã hội dân sự, chỉ cấp phép cho những tổ chức “phi chính phủ do chính phủ thành lập” (GONGO, hay “Government-Organized Non Governmental Organizations”), cấm các tổ chức NGO độc lập được đăng ký. [2]

Bất chấp sự cấm đoán, từ thập niên 1960, những tiếng nói đấu tranh cho dân chủ đã xuất hiện và được xuất bản trên các tạp chí độc lập. Tuy vậy, nó vẫn chỉ là những hoạt động nhỏ lẻ, chưa có tổ chức và chưa tạo được nhiều ảnh hưởng. [4]

Các tổ chức dân sự chỉ bùng nổ từ thập niên 1980. Tiến sĩ Tiêu Tân Hoàng (Hsin-Huang Michael Hsiao) thống kê chỉ trong vòng 10 năm (1980-1990), có 24 phong trào xã hội diễn ra với sự tham gia của hàng chục tổ chức dân sự khác nhau. Các yêu cầu trải rộng từ bảo vệ môi trường, phúc lợi xã hội, cải cách giáo dục đến cải cách chính trị, đảm bảo nhân quyền. [5] Áp lực từ những phong trào đấu tranh rộng khắp này được cho là đóng góp trực tiếp đến việc Quốc Dân Đảng phải thực hiện những cải cách tự do hóa, bao gồm gỡ bỏ Thiết quân luật, bỏ lệnh cấm thành lập báo chí tư nhân và lệnh cấm thành lập đảng phái chính trị.

VAI TRÒ CỦA CÁC HẠT NHÂN

Về mặt cấu trúc, Đài Loan có hai loại tổ chức dân sự chính. Một là các hiệp hội (membership-oriented associations), hoạt động theo nguyên tắc kết nạp thành viên với nguồn thu chính từ phí thành viên. Hai là các quỹ (endowment-centered foundations), với nguồn thu chính từ việc nhận tài trợ. So với các hiệp hội, việc thành lập các quỹ không chịu nhiều giới hạn và kiểm soát bằng. [6]

Dù là hình thức nào, theo thống kê của tác giả Tiêu Tân Hoàng, chỉ có khoảng 10% các tổ chức dân sự ở Đài Loan là thuộc nhóm đấu tranh vận động (advocacy). [7] Chiếm số lượng nhỏ, nhưng chính các tổ chức này lại đóng vai trò then chốt trong quá trình dân chủ hóa.

Trong nghiên cứu về mối liên hệ giữa tầng lớp trung lưu, xã hội dân sự và nền dân chủ, tác giả Tiêu còn nêu ra một điểm lưu ý khác. Giống như chỉ một phần nhỏ của các tổ chức dân sự có vai trò chủ động trong tiến trình dân chủ hóa, chỉ một nhóm nhỏ trong tầng lớp trung lưu là tích cực hoạt động để thúc đẩy các cải cách. [8]

Ông gọi nhóm đó là tầng lớp trung lưu mới có xu hướng tự do và cấp tiến (liberal and progressive new middle-class).

Nhóm này bao gồm các trí thức, luật sư, nhà báo, và quan trọng không kém là giới học sinh sinh viên, những người được coi là “đội quân dự bị” cho tầng lớp trung lưu cấp tiến.

Cuộc biểu tình Hoa Ly Ly Rừng (Wild Lily Student Movement) của giới sinh viên vào năm 1990 đã tạo sức ép khiến Tổng thống Lý Đăng Huy của Quốc

Dân Đảng phải tổ chức Quốc sự Hội nghị sau đó, làm tiền đề thể chế hóa các cải cách chính trị. [9]

Còn phong trào biểu tình nổi tiếng Hoa Hướng Dương (Sunflower Movement) vào năm 2014 là một minh chứng cho mức độ liên kết chặt chẽ của các tổ chức dân sự cấp tiến.

Cuộc biểu tình do giới sinh viên phát động, phản đối hiệp định thương mại song phương với Trung Quốc. Các sinh viên đã chiếm lấy tòa nhà Lập pháp Viện trong 24 ngày. Ngay khi phong trào nổ ra, hàng chục tổ chức dân sự khác đại diện cho giới trí thức, luật sư, các nhà hoạt động môi trường, v.v. đã xuất hiện tham gia tiếp sức, ủng hộ và bảo vệ những sinh viên biểu tình bên trong tòa nhà lập pháp.

Theo tác giả Tiêu, phong trào Hoa Hướng Dương nên được coi là phong trào công dân (citizen movement) thay vì phong trào sinh viên (student movement) như cách gọi phổ biến. [10]

Những người ủng hộ phong trào Hoa Hướng Dương.
Nguồn: Wikipedia.

CANH GIỮ CÁC GIÁ TRỊ DÂN CHỦ

Không dừng lại ở việc thúc đẩy và giúp tạo hình thể chế dân chủ, các tổ chức xã hội dân sự ở Đài Loan còn đóng vai trò như một người canh gác, giữ gìn nền dân chủ non trẻ.

Các tổ chức dân sự là lực đẩy quan trọng giúp cho Đảng Dân Tiến (DPP) đối lập lần đầu tiên nắm lấy chính quyền vào năm 2000, cũng là lần đầu tiên Đài Loan có sự chuyển giao quyền lực.

Bản thân Đảng Dân Tiến là một sản phẩm của phong trào dân sự sôi nổi trong thập niên 1970-1980. Nhưng điều đó không có nghĩa là khi nắm quyền, họ mặc nhiên nhận được sự ủng hộ tuyệt đối, vô điều kiện từ các tổ chức dân sự.

Trong giai đoạn Đảng Dân Tiến cầm quyền (2000-2008), các tổ chức dân sự tiếp tục đóng vai trò độc lập với chính quyền, gây áp lực yêu cầu thực hiện những cải cách theo dân ý. [11]

Nhiều tổ chức dân sự đã thất vọng, thậm chí nổi giận với Đảng Dân Tiến khi các lời hứa về chính sách phúc lợi, môi trường và lao động không được thực hiện. Bê bối tham nhũng của Tổng thống Trần Thủy Biển càng khiến giới dân sự quay lưng với đảng này.

Giai đoạn 2008-2016, khi Quốc Dân Đảng quay lại nắm quyền, được xem là giai đoạn phục sinh của xã hội dân sự. Nhiều tổ chức đấu tranh cho cải cách dân chủ trước kia nay hoạt động sôi nổi trở lại. Họ thực hiện vai trò giám sát và phản đối các chính sách bị cho là phản dân chủ của Quốc Dân Đảng, đặc biệt là chiến lược thân Trung Quốc bị lo ngại là gây hại đến nền độc lập của Đài Loan.

Và khi Đảng Dân Tiến giành lại được sự ủng hộ vào năm 2016, các tổ chức dân sự tiếp tục canh gác, giám sát sát sao những hoạt động của nhà nước.

Những quyết sách gây tranh cãi của chính quyền thường xuyên bị các nhóm dân sự chất vấn. Trong nhiều trường hợp, chính phủ phải lùi bước thỏa hiệp. Diễn hình như dự án thẻ căn cước

gắn chip bị hoãn vô thời hạn vào đầu năm 2021 khi vấp phải sự phản đối mạnh mẽ của giới trí thức và các nhóm nhân quyền. [12]

Trong đại dịch COVID-19, các tổ chức dân sự đóng vai trò vừa giám sát, vừa tích cực hỗ trợ nhà nước. [13]

Nhiều tổ chức nhân quyền thường xuyên theo dõi và cảnh báo chính quyền không được đi quá giới hạn với các quy định chống dịch, yêu cầu phải tôn trọng các nguyên tắc nhân quyền cơ bản. Có tổ chức của nhóm học giả và nhà báo thì chủ động tung ra dự án xác thực, chống các tin giả về dịch bệnh được cho là do phía Trung Quốc phát tán. Lại có nhóm chuyên gia tin học phối hợp với chính phủ cung cấp ứng dụng giúp người dân thuận tiện trong việc tiếp nhận khẩu trang y tế.

Không chỉ có vai trò ở trong nước, xã hội dân sự còn được xem là công cụ ngoại giao hiệu quả của Đài Loan.

Trong tình cảnh luôn bị Trung Quốc kìm kẹp, bị cô lập khỏi các tổ chức quốc tế lớn như Liên Hiệp Quốc, các tổ chức dân sự là một phương thức kết nối giúp Đài Loan vượt qua các rào cản chính trị. Không ít tổ chức dân sự của Đài Loan, đặc biệt là những tổ chức từ thiện, đã có mặt tại nhiều quốc gia trên thế giới.

Phương thức “ngoại giao nhân dân” (people diplomacy) này ít nhiều tạo được vị thế cho Đài Loan trong cộng đồng quốc tế. [14]

Dù còn nhiều thách thức và hạn chế, từ cơ sở hạ tầng, nguồn nhân lực cho các tổ chức dân sự, đến hệ thống pháp luật chưa hoàn thiện, xã hội dân sự ở Đài Loan ngày càng chứng tỏ vai trò rường cột trong thể chế dân chủ non trẻ của nước này. □

Người dân Đài Loan trong ngày quốc khánh 10/10.
Nguồn: OFTaiwan.

Ảnh: bìa sách The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits.
Nguồn: Amazon.

ĐỌC SÁCH CÙNG ĐOÀN TRANG

KHU VỰC THỨ **BÀ**

Ai lấp vào khoảng trống mệnh mông
giữa người dân và nhà nước?

*Nếu xã hội dân sự không tồn tại,
người nhảy vào có thể sẽ là xã hội đen.*

Bài được đăng lần đầu trên
luatkhoa.org ngày 15/11/2022.
Có sửa đổi so với bản đăng lần đầu.

Y Chan

Một nhà nghiên cứu chuyển đến sống tại một nước khác. Trong một năm ở đây, ông nhận ra thành phố này không có tổ chức dân sự nào hoạt động và chủ động tương tác với người dân. Đó đây có một vài hiệp hội doanh nghiệp, vài tổ chức thương nhân, nhà thờ, nhưng những nơi này đều không mặn mà gì với việc thu hút người bên ngoài.

Những người dân ở đây không tin thứ gì, kể cả Chúa trời. Hàng xóm không tin tưởng nhau. Chồng không tin tưởng vợ. Vợ cũng chẳng tin tưởng chồng.

Thành phố kể trên nằm ở miền Nam nước Ý. Vào thập niên 1950, vùng đất này gần như nằm hoàn toàn dưới sự cai quản của các băng đảng tội phạm (mafia).

Tại đó, giữa chính quyền và người dân là một khoảng trống mệnh mông, không có tổ chức xã hội nào ở giữa điều hòa các mối quan hệ. Mafia lấp vào khoảng trống đó, kiểm soát toàn bộ mọi mặt đời sống.

Ví dụ về mafia thường được dùng để minh họa cho mô hình nghịch (anti-model), rằng đó là điều có thể xảy ra ở một nơi không có xã hội dân sự.

Tất nhiên, bạn có thể nói rằng giải pháp cho vấn đề trên là ở năng lực của chính quyền. Nếu chính quyền đủ mạnh thì sẽ dẹp được các băng đảng tội phạm.

Điều này hoàn toàn hợp lý, nhưng nó chưa giải quyết được cái gốc của vấn đề: một xã hội không có niềm tin.

Niềm tin vốn dĩ đóng vai trò như chất bôi trơn của xã hội (social lubricant). Thiếu nó, xã hội như một cỗ máy không thể vận hành trơn tru, luôn có thể bị cháy vì bất kỳ ma sát nhỏ nào.

Vậy đặt hết niềm tin vào chính quyền là giải quyết được vấn đề chứ gì?

Đây đích thực là giải pháp của không ít người từ xưa đến nay, và nó giống như câu của miệng quen thuộc mà người Việt Nam vẫn được nghe mỗi ngày: để đảng và nhà nước lo.

Nếu sống đủ lâu ở Việt Nam, bạn hẳn biết rõ kết quả, hay hậu quả của giải pháp ký gửi trọn gói niềm tin vào đảng là ra sao.

Nhưng ngay cả với những chính quyền trong sạch, vững mạnh, những thể chế được xem là ưu việt nhất, người dân cũng không lựa chọn đặt niềm tin hoàn toàn vào đó.

Họ cần một mối quan hệ độc lập, hợp tác ngang bằng, và trong nhiều trường hợp cần thiết, đối trọng với chính quyền.

Xã hội dân sự - nơi những công dân tập hợp lại cho một mục đích nào đó - được xem là đáp án cho những nhu cầu trên.

Nhiều quan điểm còn chứng minh, một xã hội dân sự mạnh mới là tiền đề tạo nên một thể chế tốt, một chính quyền có trách nhiệm, từ đó xứng đáng với niềm tin của người dân.

Nhưng cũng có ý kiến nghi ngờ, ít nhất là tranh cãi với góc nhìn rằng xã hội dân sự muốn làm đúng vai trò thì phải độc lập, tách rời và không phụ thuộc vào nhà nước. Tất cả những tranh luận như trên và nhiều vấn đề khác xoay quanh câu chuyện về xã hội dân sự được đề cập chi tiết trong quyển “The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits” (Khu vực thứ ba: Các tổ chức cộng đồng, phi chính phủ và phi lợi nhuận) của hai tác giả Meghan Kallman và Terry Clark. [1]

Cuốn sách tổng hợp phong phú nhiều nghiên cứu xưa nay về xã hội dân sự, với các lý thuyết và quan điểm khác nhau, kết hợp cùng những công trình phân tích riêng của hai tác giả. Khu vực “thứ ba” trong tên sách nhắc đến những gì nằm ngoài hai khu vực nhà nước và thị trường.

Bạn sẽ thấy lý do mà nhiều người ủng hộ xã hội dân sự, thông qua cách tiếp cận về “vốn xã hội” (social capital) và vai trò của nó đối với sự phát triển lành mạnh của mỗi cá nhân, của toàn bộ xã hội lẫn thể chế chính trị.

Bạn cũng sẽ thấy những phản biện dành cho các quan niệm truyền thống của phương Tây về xã hội dân sự, với nhiều dẫn chứng thực tế từ các nước Á Đông.

Cuốn sách trình bày mô hình của sáu nước, từ phương Tây (Mỹ và Pháp) đến phương Đông (Nhật Bản, Hàn Quốc, Đài Loan và Trung Quốc).

Bạn sẽ thấy tuy cùng là phương Tây, nhưng mô hình của Pháp lại chẳng giống gì Mỹ mà chia sẻ nhiều điểm chung với Nhật hơn; và tuy cùng chịu ảnh hưởng của văn hóa phương Đông, nhưng Nhật và Hàn lại khác xa Trung Quốc, còn Đài Loan thì nằm đâu đó giữa giữa. Trong khi đó, Mỹ và Trung Quốc là hai thái cực chẳng giống ai.

Để tìm hiểu và đánh giá các mô hình xã hội dân sự khác biệt nhau, nhóm tác giả

giới thiệu một khung lý thuyết được gọi là “institutional logics”, tạm dịch là những đặc điểm vận hành.

Theo đó, có năm phương diện để đánh giá khu vực xã hội dân sự: quan hệ với nhà tài trợ (clientelism), tư tưởng bảo hộ (paternalism), quan hệ với bộ máy hành chính (bureaucracy), tinh thần hành động (activism), và mức độ chuyên nghiệp (professionalism).

Thông qua mối quan hệ tương tác, và trong nhiều trường hợp là đối nghịch giữa các đặc điểm này, người ta có thể so sánh, tìm ra điểm chung và khác biệt giữa các mô hình xã hội dân sự tại các quốc gia khác nhau, vốn chịu ảnh hưởng của những yếu tố lịch sử, văn hóa và chính trị riêng biệt.

Những kết luận có được từ sách phần nhiều không phải là các đáp số toán học rõ ràng. Chính xác hơn, chúng không phải là những phép tính cộng trừ nhân chia đơn giản, mà giống như những phương trình phức tạp với nhiều ẩn số cần được tiếp tục giải đáp.

Điều đó cũng phản ánh bản chất của xã hội dân sự và thế giới chúng ta đang sống, nơi các kết luận đơn giản và hời hợt trong nhiều trường hợp dễ dẫn đến những sai lầm nghiêm trọng. ▢

***

Bài viết nằm trong mục Đọc sách cùng Đoàn Trang, đăng vào tối thứ Ba hàng tuần.

VIẾT THƯ CHO TRANG

Nhà báo Phạm Đoan Trang, đồng sáng lập viên - biên tập viên của Luật Khoa, bị tuyên án 9 năm tù giam vào ngày 14/12/2021 về tội “tuyên truyền chống nhà nước”.

Đây là bản án bất công và hoàn toàn trái với luật quốc tế về nhân quyền.

Hãy ủng hộ Đoan Trang bằng cách viết thư và gửi cho cô tại địa chỉ:

Phạm nhân Phạm Thị Đoan Trang, Trại giam An Phước, xã An Thái, huyện Phú Giáo, tỉnh Bình Dương.

Hoặc bạn có thể tạo bưu thiếp cho Đoan Trang theo công cụ chúng tôi tạo sẵn trên Google Form tại đây: bit.ly/dearTrang

Tranh minh họa: Jin Jin, do Ân xá Quốc tế hỗ trợ.

Bài được đăng lần đầu trên
luatkhoa.org ngày 10/5/2020.
Có sửa đổi so với bản đăng lần đầu.

Mùa hè giữa những năm 2000, tôi còn nhớ như in lúc mình lựa chọn giữa việc theo đuổi ngành giám sát không lưu và ngành luật.

Tôi không phải là một học trò khá giỏi khối A: điểm Toán chỉ ở tầm trung và năng lực Hóa vừa qua khỏi mức “liệt”. May mắn thay, với mức điểm Lý “kịch trần”, tôi giành được một suất vừa vặn trong ngành giám sát không lưu không quá nóng hổi tại thời điểm đó, nhưng có vẻ rất hứa hẹn và ổn định. Kinh tế có phát triển hay không thì hàng hóa, con người vẫn cứ phải bay, tôi tự nghĩ. Riêng ngành hàng không tại Việt Nam chỉ có phát triển hơn nữa mà thôi.

Cũng trong kỳ thi đại học năm đó, tôi may mắn đậu thêm vào một trường đại học luật ở phía Nam bằng khối D. Vấn đề là gia đình tôi không có ai theo ngành luật. Vì vậy, như đại đa số học sinh phổ thông vừa ra trường chọn thi trường này, tôi không được định hướng rằng mình sẽ có thể làm gì với ngành luật, đặc biệt trong môi trường Việt Nam. Tôi từng rất quan tâm đến đời sống chính trị Việt Nam, nhưng khi nói đến tiền và việc duy trì đời sống thường nhật của mình bằng luật, cá nhân tôi quả thực thấy rất mơ hồ.

Về lý tính, đi theo con đường hàng không là giải pháp an toàn nhất cho tôi.

***

Tháng 10, tôi đang hoàn tất tháng thứ hai học tập tại Học viện Hàng không. Cùng lúc đó, thư mời nhập học và thông báo về việc bắt đầu tuần lễ định hướng của trường đại học luật đến tay. Lựa chọn thế nào đây?

Ở thời điểm này, trời xui đất khiến thế nào tôi tò mò bấm vào đường link một bản lậu của tập phim tài liệu vừa phát hành có tên gọi “*The Most Dangerous Man in America*”, mà theo tôi nhớ là chỉ vừa phát hành tại liên hoan phim Toronto vài tháng trước.

Bộ phim kể về nhà phân tích có tên Daniel Ellsberg của Lầu Năm Góc (tức Bộ Quốc phòng Hoa Kỳ), người tuồn những thông tin mật về chiến tranh Việt Nam cho tờ *New York Times*, và sau cùng là cho công chúng Mỹ. Vụ việc thường được biết đến với tên gọi “Vụ bê bối Hồ sơ Lầu Năm Góc” (The Pentagon Papers scandal). Đây không phải là những thông tin mới lạ với người có tìm hiểu sơ lược về chiến tranh Việt Nam. Chính phủ Mỹ quyết định kiện tờ *New York Times* vì đã công bố những tài liệu mật này, mà sau này trở thành án lệ *New York Times Co. v. United States* nổi tiếng trong lịch sử Mỹ.

Tối cao Pháp viện Hoa Kỳ tuyên chính phủ thua kiện để bảo vệ quyền tự do ngôn luận của tờ *New York Times* và của công dân Mỹ. Đánh đổi lại là những thông tin tuyệt mật về chiến tranh – thứ mà tôi luôn nghĩ phải được bảo vệ bằng mọi giá – bị phơi trên mặt báo.

Khó có thể miêu tả cho bạn đọc biết cảm giác của tôi lúc đó ra sao, nhưng nói ngắn gọn, bản án như mở ra cho tôi một thế giới khác. Nó nhắc nhở tôi biết rằng xã hội loài người luôn còn đầy ắp những lý tưởng khác, con đường khác và lựa chọn khác.

Nhưng đó vẫn chưa phải là điều lý thú tôi muốn nói đến với bài viết dài dòng này.

Tìm đọc bản án, tôi nhận ra rằng trong các phán quyết của mình, các thẩm phán của Tối cao Pháp viện Hoa Kỳ không chỉ trích dẫn những điều luật khô khan để tuyên án. Họ còn bình luận về vai trò của luật pháp, về công lý, về lẽ phải, về cái gọi là sự thật trong một bản án, về ngôn luận, về nhà nước và về vai trò của tòa đối với xã hội. Tôi cũng biết thêm rằng họ không chỉ ghi nhận lại những quan điểm của các thẩm phán bỏ phiếu thuận với phán quyết cuối cùng (*judgment* và *concurring opinion*), mà còn ghi lại quan điểm của các thẩm phán phản đối (*dissenting opinion*). Và đây chính là thứ tôi muốn nhấn mạnh trong bài viết này.

Tôi đã gật gù, khi đọc phần ý kiến đồng thuận của Thẩm phán William O. Douglas:

“Mục tiêu quan trọng của Tu chính án thứ Nhất là nhằm ngăn chặn việc phổ biến kiểu hành xử đàn áp thông tin của chính quyền. Xét về lịch sử, chúng ta biết rằng Tu chính án được thông qua nhằm vô hiệu hóa các án lệ thông luật liên quan đến tội phi báng (*seditious libel* – ND) luôn rình rập đe dọa những người dám chống lại các thể lực quyền uy. Vụ việc này sẽ đi vào lịch sử như là một ví dụ kinh điển của nguyên tắc mà Tu chính án muốn bảo vệ.

[...]

Bí mật trong hoạt động của chính phủ luôn có bản chất phi dân chủ, và sẽ chỉ làm trầm trọng hơn những sai sót hành chính quan liêu. Trong khi đó, những tranh luận và thảo luận mở về các vấn đề công cộng lại cực kỳ quan trọng cho sức đề kháng của quốc gia.”

Nghe có vẻ rất hợp lý. Nhưng rồi cũng chính bản thân tôi sau đó lại phải tự vấn những gì mình vừa đồng tình khi đọc phần quan điểm phản đối của Chánh thẩm Warren E. Burger:

“...mệnh lệnh vì một nền báo chí tự do, không ràng buộc đã phải đối mặt với một mệnh lệnh quan trọng không kém – quá trình quản trị hiệu quả một nhà nước dân chủ hiện đại phức tạp. Cụ thể hơn, đó là năng lực thực hiện trơn tru những quyền năng mà Hiến pháp trao cho chính phủ.

Chỉ có những người cho rằng Tu chính án thứ Nhất là một quyền tự do tuyệt đối, một cách nhìn tôi tôn trọng nhưng cực lực phản đối, mới có thể nói rằng giải quyết sự mâu thuẫn giữa hai mệnh lệnh là một công việc dễ dàng.

... New York Times viện dẫn ‘quyền được biết’ của công dân Hoa Kỳ để tung ra các bài viết về bộ Hồ sơ Lầu Năm Góc, cho rằng họ là người được công chúng ‘ủy thác’ chỉ vì chức năng báo chí của họ.

Nhưng chẳng phải cũng chính họ đã nắm giữ nguồn tin mật này một cách phi pháp nhiều tháng liền trước khi tung ra chúng hay sao?

Tôi tin là có lý do tốt đẹp cho việc đó. Họ cần phải đọc đến 7.000 trang tài liệu, tìm hiểu và nhận biết vấn đề của chúng, chưa nói đến việc viết ra một bài báo hay. Tốt thôi. Nhưng nếu ngay cả một người nắm giữ phi pháp những thông tin này được phép lựa chọn thời điểm công bố thông tin, tại sao chính phủ Hoa Kỳ lại bị đặt vào áp lực công bố ngay, công bố toàn bộ những tài liệu mà họ – người

sở hữu hợp pháp của lượng thông tin khổng lồ nói trên – còn chưa đủ thời gian để đánh giá vai trò và tác động của chúng đối với cuộc chiến và công luận?”

***

Từ đó, quyết định pháp lý đối với tôi quan trọng không phải là kết quả của nó ra sao.

Đến cuối cùng, bản án không phải nơi chứng minh “sự thật khách quan”. Trong nhiều trường hợp, kể cả kẻ thù ác cũng không thể xác định “sự thật khách quan” là gì và đã diễn ra như thế nào. Vì vậy, đóng góp của một bản án cho “sự thật khách quan” không quan trọng bằng đóng góp của nó cho triết học, lập luận và nhân sinh quan đằng sau kết quả cuối cùng.

Bản án là nơi những con người bằng xương bằng thịt theo đuổi niềm tin về công lý của chính bản thân mình. Bản án là nơi các quan điểm, cách tiếp cận, cách diễn đạt và các học thuyết chính trị – pháp lý được đưa vào thực tiễn; với động lực lý giải những hành vi được “giả định” là đã diễn ra thông qua hệ thống bằng chứng được thu thập một cách quy chuẩn, hợp pháp.

Các ý kiến bình luận của thẩm phán về những vấn đề nói trên có thể là đại diện của lương tri, có thể là động lực của sự phát triển triết học pháp lý tại một quốc gia, có thể là nguồn của những thảo luận mới trong cộng đồng luật học, có thể là cây cầu dẫn công chúng đến tương lai.

Và đôi khi chúng cũng là cảm hứng cho các câu chuyện nghề nghiệp mới cho người trẻ.

Đó là những điều mà các văn bản quy phạm pháp luật vô tri không bao giờ làm được.

Không có những ý kiến bình luận, những phản biện đi kèm, các phán quyết như cái cây không chịu mọc rễ. Chúng muốn tồn

tại trong đất nhưng lại từ chối ăn sâu vào đời sống bằng những diễn giải hợp lý hay bằng cạnh tranh trí tuệ sòng phẳng.

***

Nói đến đây, có lẽ bạn đọc biết được tôi đã quyết định chọn ngành học gì và bỏ ngành học gì.

Và cũng may là, nhờ vào việc được đào tạo bài bản hơn, tôi biết rằng có những khác biệt cơ bản giữa tòa thông luật (kiểu Anh – Mỹ) và tòa dân luật (kiểu châu Âu lục địa). Tôi biết vì sao các thẩm phán dân luật sẽ luôn ở một vị thế thụ động hơn, yếu ớt hơn trong quá trình lập luận và giải thích quy định pháp luật.

Tôi từng lắc đầu ngao ngán khi đọc và bình luận nhiều bản án hình sự dài chưa tới 20 trang của các Tòa Cấp cao Việt Nam, với 15 trang nội dung chép thẳng lại từ biên bản điều tra (được xem như “sự thật khách quan”) và đúng hai trang ý kiến của thẩm phán với khuynh hướng kết luận “đúng người, đúng tội”. Tôi thường tự trấn an mình rằng đây chỉ là bản chất của các tòa cấp thấp trong hệ thống dân luật mà thôi.

Nhưng tòa tối cao thì sao?

Cour de Cassation (Tòa phá án) hay Conseil d'État (Hội đồng Nhà nước) của Cộng hòa Pháp, quốc gia dân luật điển hình, có thể cho thấy sự phóng khoáng của những tòa tối cao thật sự trong các thảo luận và phản biện pháp lý liên quan đến các vụ án cụ thể, từ đó định hình nền tư pháp. Vậy nên ở một mức độ nào đó, tòa tối cao của một quốc gia cần tận dụng những thời khắc nhất định để khẳng định vai trò của mình đối với đời sống pháp luật quốc dân.

***

Chiều ngày 8 tháng 5 năm 2020, phiên giám đốc thẩm của vụ án làm chấn động giới luật học và thu hút sự chú ý của hàng triệu độc giả Việt Nam đưa ra quyết định gần như cuối cùng.

Tôi không phải một “đại luật sư” của ngành pháp luật hình sự, và cũng chẳng phải một chuyên gia đầu ngành triết học pháp lý. Tôi lại càng không có “hồ sơ án” trong tay, như nhiều người đòi hỏi.

Vậy nên, tôi đã sẵn sàng chấp nhận mọi kết quả mà tòa có thể đưa ra. Tuy nhiên, tôi khao khát kết quả đó sẽ đi kèm với những bình luận (opinions) sắc sảo, đánh thép của các thẩm phán, mở ra những con đường mới, những thảo luận mới cho khoa học pháp lý Việt Nam.

Điều đó đã không xảy ra.

Quyết định cuối cùng được đi đến bằng cách bỏ phiếu. Toàn văn quyết định giám đốc thẩm không có gì khác ngoài viện dẫn các điều luật “chay” và những lập luận cùn cợn. Quan điểm phản biện bên trong nội bộ Tòa Tối cao lại càng không thể tồn tại với tỷ lệ 17/17 thẩm phán đồng ý bác kháng nghị. Nói cách khác, các thẩm phán chỉ phán xét mà không cho công chúng và giới luật học biết lý do tại sao họ lại phán xét như vậy.

Chỉ nhìn vào một vài “kết luận” của các thẩm phán thôi cũng có thể thấy hàng loạt những thảo luận pháp lý đang bị bỏ mặc.

Thế nào là “...có sai sót nghiêm trọng tố tụng nhưng không làm thay đổi bản chất của vụ án”? Và thế nào là “bản chất vụ án”?

Bản chất của vụ án rõ ràng không thể ám chỉ “sự thật khách quan”, bởi làm sao các cơ quan điều tra, các tòa biết được “sự thật khách quan”.

Bản chất vụ án lại càng không thể được dựng nên dựa vào lời khai của bị can, bị cáo. Nguyên tắc trọng chứng hơn trọng cung đã tồn tại trong pháp luật hình sự Việt Nam được vài thập kỷ. Và việc xây dựng “bản chất vụ án” dựa theo lời khai tạo quá nhiều kẽ hở cho lạm quyền, mớm cung và bạo lực.

Cái gọi là “bản chất vụ án” mà quyết định giám đốc thẩm nhắc đến chỉ có thể được xây dựng trên quá trình tố tụng và thu thập chứng cứ hợp pháp. Nếu những quá trình này xuất hiện các hiện tượng sai phạm và thiếu sót nghiêm trọng, như những gì Viện Kiểm sát Nhân dân Tối cao mô tả (và Hội đồng Thẩm phán thừa nhận), vậy “bản chất vụ án” mà quyết định giám đốc thẩm nói đến có còn là bản chất thật sự của vụ án?

Viện Kiểm sát Tối cao đặt vấn đề rằng, chiếc ghế gây án, tấm thớt gây án và con dao gây án đều bị... tiêu hủy. Vậy cơ sở nào cho rằng chúng là hung khí? Không phải chỉ từ lời khai của bị can, bị cáo hay sao? Và cũng chính Viện Kiểm sát chỉ ra những thiếu sót từ việc xác định thời điểm chết của nạn nhân, vết máu, cơ sở ADN, dấu vân tay, địa điểm bán các vật dụng mà bị cáo cướp đoạt...

Ở đây, tôi cũng xin nhắc lại là mình không minh oan hay làm thay việc của viện kiểm sát, của cơ quan điều tra, hay của tòa. Thứ tôi khao khát là những lập luận, những diễn giải khiến tôi gật gù tâm đắc như tôi hơn 10 năm trước đã từng.

Những thảo luận chuyên sâu hơn cho câu khẳng định giản đơn “...có sai sót nghiêm trọng tố tụng nhưng không làm thay đổi bản chất của vụ án” hoàn toàn có thể làm khuynh đảo các nguyên tắc hình sự nền tảng của nền tư pháp hình sự Việt Nam. Và Hội đồng Thẩm phán Tòa án Nhân dân Tối cao lại từ bỏ cơ hội có một không hai này để cho quốc dân thấy năng lực thật sự của mình.

Thiếu diễn giải, 17 lá phiếu bác kháng nghị trở nên vô hồn, như những thuật toán tự động được lập trình trước.

Thiếu phản biện, 17 lá phiếu bác kháng nghị trở nên cưỡng ép, hời hợt.

***

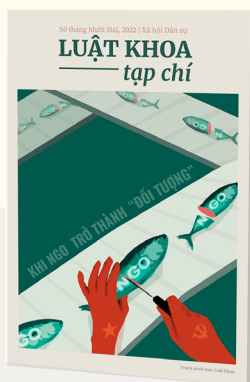
Câu khẩu hiệu “đúng người, đúng tội” mà các thẩm phán nói đi nói lại vẫn còn văng vẳng trong tai tôi. Nhưng vì sao họ cho rằng bản án tử hình của Hồ Duy Hải là “đúng người, đúng tội” thì họ không nói. Trong khi, đáng lẽ ra, đó mới là công việc chính của họ. □

Sạp báo LUẬT KHOA

Nơi bày bán các ấn phẩm của Luật Khoa tạp chí

Báo tháng Mười Hai 2022
\$5

Báo tháng Mười Một 2022
\$5

Báo tháng Mười 2022
\$5

Báo tháng Chín 2022
\$5

Báo tháng Tư 2022
\$5

Báo Tết 2022
\$0

store.luatkhoa.com

MUA NGAY

Địa chỉ hỗ trợ bạn đọc: store@mail.luatkhoa.org

8 MÀN TRA TẤN CÓ THỂ BẠN CHƯA BIẾT

Tranh minh họa: Việt Võ/
Luật Khoa tạp chí.

Bài được đăng lần đầu trên
luatkhoa.org ngày 7/5/2020.
Có sửa đổi so với bản đăng lần đầu.

Việt Nguyễn

Bạn có thể đã nghe nói về việc công an Việt Nam tra tấn nghi phạm trong các trại giam. Nhưng thực tế thì những việc đó xảy ra như thế nào?

Trong hơn ba năm qua, Luật Khoa tạp chí đã phỏng vấn một số người từng bị tra tấn và người nhà của họ, và đây là tám màn tra tấn mà chúng tôi trực tiếp hoặc gián tiếp được nghe.

Xin lưu ý, mọi thông tin và tranh minh họa về các màn tra tấn này đều dựa trên lời kể của nạn nhân hoặc người thân của nạn nhân mà Luật Khoa có cơ hội được nghe. Luật Khoa không có điều kiện xác minh những cáo buộc tra tấn này và khuyến cáo bạn đọc tiếp nhận thông tin một cách thận trọng.

1. TREO NGƯỜI – NGẬM CÒNG SỐ 8

Hãy bắt đầu với vụ án giết người của ông Vi Văn Phượng ở Bắc Giang.

Ông Phượng, một nông dân 44 tuổi, bị bắt vào khoảng 10 giờ sáng ngày 18 tháng 10 năm 2012. Vào lúc đó, công an tỉnh nghi ông liên can đến vụ án mạng xảy ra tại chính ngôi nhà của mình, nơi mẹ ruột ông bị giết 13 ngày trước đó. [1]

Trong các phiên tòa xét xử tội giết người, ông Vi Văn Phượng nói mình đã nếm trải những màn nhục hình đầy đau đớn của công an tỉnh Bắc Giang ngay sau khi bị bắt.

Trong phòng hỏi cung ở trại tạm giam, chỉ có ông và điều tra viên. Ông Phượng không có bằng chứng nào cho việc bị tra tấn, ngoài những gì ông nhớ bạn tù về kể lại với người nhà.

Theo người nhà của ông Vi Văn Phượng, trong những ngày đầu bị bắt, ông trở về từ phòng hỏi cung với khoe miệng bị rách, bông hết một vùng mặt cùng với chi chít vết thương trên người.

Trước khi được xét xử sơ thẩm, ông đã nhờ bạn giam cùng buồng kể lại về

chuyện ông bị tra tấn cho gia đình: trong phòng hỏi cung, công an buộc cổ tay ông Phượng rồi kéo thẳng lên trần nhà sao cho chỉ còn hai ngón chân cái chạm đất. Chưa dừng lại, họ nhét một nửa chiếc còng số 8 vào miệng ông. Bị còng choán hết vòm họng, ông Phượng không thể hét lên khi bị đâm, đá vào người. Cũng trong tư thế này, công an hắt nước trà nóng thẳng vào mặt và dùng bật lửa để đốt râu trên vành môi ông.

2. ĐE DỌA BẮT BỐ VÀ TRA TẤN NGƯỜI THÂN

Màn tra tấn hiệu quả nhất với ông Phượng là khi công an dọa bắt con trai của ông để tra tấn, khiến ông phải ký biên bản nhận tội – ông Phượng nói với vợ trong lần thăm gặp đầu tiên giữa hai người.

3. ĐẬP CỖ LÊ VÀO ĐẦU GỐI VÀ MẮT CÁ CHÂN

Năm 2008, Nguyễn Văn Chương bị kết án tử hình trong một vụ án mưu sát một thiếu tá công an phường giữa đêm tối ở Hải Phòng vào năm 2007. [2]

Theo ông Nguyễn Trường Chinh – bố của Chương – trong hàng tháng trời công an không cho anh gặp gia đình và luật sư. Một thời gian sau, Chương kể với bố anh về một trong những màn tra tấn mà anh đã trải qua: Họ buộc tay anh vòng ra phía sau một chiếc ghế rồi dùng cò lê đập vào đầu gối, mắt cá chân của anh.

4. KẸP CÁC NGÓN TAY BẰNG BÚT BI

Chương kể với bố rằng công an đã dùng bút bi kẹp vào giữa các ngón tay, nơi thường chỉ có da và xương, rồi ép thật mạnh. Bố của Chương còn kể cho Luật Khoa những màn nhục hình khác mà anh đã trải qua như lột quần áo rồi treo ngược lên trần nhà hay vỗ mạnh hai bàn tay cùng lúc vào hai bên tai của Chương.

5. BỊ BẠN TÙ ĐÁNH HỘI ĐỒNG

Chương đã bị giam riêng trong một căn phòng, nơi anh bị cùm chân suốt ngày. Mặc dù không có cơ hội gây xích mích với ai nhưng anh vẫn bị bạn tù đánh hội đồng.

Bố của Chương kể rằng: nhiều lần vừa thăm gặp gia đình xong thì trên đường trở về buồng giam, Chương bị nhiều phạm nhân khác xông vào đánh. Có lần họ đã đâm bàn chải đánh răng vào cổ của Chương.

6. DÙNG CHÂN GHẾ GHÌ LÊN HAI BÀN CHÂN

Năm 2008, Nay Them, một người dân tộc Jrai 24 tuổi ở Gia Lai, bị bắt và tra tấn trong một tháng vì anh rể của anh đã tổ chức một cuộc biểu tình vì tự do tôn giáo và quyền sở hữu đất đai ở xã. Họ muốn anh khai ra chỗ trốn của anh rể và xác nhận đã tham gia biểu tình.

Nay Them kể lại, công an đã buộc chặt cổ tay anh vòng ra phía sau ghế, còn mắt cá chân thì buộc bằng dây điện vào chân ghế. Họ lấy một chiếc ghế thứ nhì, đặt hai chân của chiếc ghế này lên hai chân anh rồi đứng lên đó mà nhún mạnh xuống.

7. CHÍCH ĐIỆN VÀO NGƯỜI

Sau khi bình phục từ trận đòn đầu tiên, đầu vẫn rỉ máu, mắt vẫn còn sưng, Nay Them bị đưa đi thẩm vấn tiếp tục. Anh kể rằng trong lần này, cán bộ dùng máy để giật điện anh khi anh không khai ra được thông tin nào mới.

Anh nói, khi công an bấm máy, dòng điện chạy thẳng vào tim làm cơ thể co giật mạnh nhưng không để lại dấu vết gì trên người.

8. GIAM GIỮ Ở PHÒNG GIAM KHẮC NGHIỆT

Năm 2015, Lê Minh Nhựt, một học sinh lớp 9, bị giam giữ trong phòng giam không có cửa sổ suốt hơn sáu tháng vì bị tình nghi tham gia cướp một chiếc điện thoại.

Nhựt kể phòng giam đó rộng khoảng 15 mét vuông, giam giữ cậu cùng ba người khác. Đây là phòng giam dành cho những người vi phạm quy định của trại tạm giam, trong khi Nhựt vừa mới chỉ bị bắt.

“Em bị giam chung với ba người khác. Phòng rất tối, ẩm, nóng, chỉ vừa đủ bốn người nằm sát nhau, cứ trở mình là đụng trúng người kia”, Nhựt cho biết. Nhựt nói mình rất sợ, đêm nào cũng khóc vì không hiểu vì sao tự dưng mình lại bị bắt vào đây, không biết gia đình mình như thế nào. [3]

Hơn sáu tháng bị giam trong căn phòng này, cậu và những người khác đều chỉ mặc một chiếc quần lót, cố gắng giữ người khô thoáng nhằm tránh bị ghẻ lở.

Sau hơn một năm bị tạm giam, Nhựt được trả tự do và được bồi thường vì oan sai. □

CẨM NANG MỚI: XÉT XỬ THỂ NÀO LÀ CÔNG BẰNG?

Bài được đăng lần đầu trên
luatkhoa.org ngày 2/1/2018.
Có sửa đổi so với bản đăng lần đầu.

Trần Hà Linh

Ở Việt Nam ngày nay, chúng ta nói nhiều về án oan. Việc đánh giá quá trình điều tra, truy tố, xét xử các vụ án hình sự cũng coi trọng tiêu chí “đúng người, đúng tội”, tức là cái kết quả, mà ít khi nào coi trọng yếu tố “đúng quy trình”. Liệu có công bằng không khi một vụ án xử đúng người, đúng tội nhưng chứng cứ vụ án lại được thu thập thông qua hoạt động tra tấn?

Đây là những vấn đề nghiêm trọng diễn ra ở rất nhiều quốc gia trên thế giới, kể cả ở những nền tư pháp mạnh và phát triển như Mỹ hay các nước châu Âu.

Cuốn cẩm nang “Theo dõi việc Xét xử trong Tổ tụng Hình sự” của Ủy ban Luật gia Quốc tế (International Commission of Jurists – ICJ) là một nỗ lực không những nhằm giảm thiểu án oan sai mà còn giúp cho quy trình tố tụng công bằng hơn. [1]

[Tải Sổ tay \(PDF\)](#)

ICJ là một tổ chức phi chính phủ quốc tế được thành lập ở Đức, nay có trụ sở ở Geneva, Thụy Sĩ. Đây là một trong những tổ chức pháp lý lâu đời và uy tín nhất thế giới trong lĩnh vực nghiên cứu và thúc đẩy pháp quyền, đặc biệt là xét xử công bằng. Ủy ban này do 60 thẩm phán và giáo sư luật ở khắp nơi trên thế giới hình thành nên. ICJ cũng đồng thời là một tổ chức có tư cách ECOSOC của Liên Hiệp Quốc và do đó được trực tiếp tham gia các chương trình nghị sự của định chế toàn cầu này.

Trong lời mở đầu của cẩm nang này, ICJ viết: “Xét xử công bằng là điều kiện thiết yếu không chỉ đối với việc bảo vệ quyền của bị cáo và quyền của nạn nhân, mà còn nhằm đảm bảo việc thi hành công lý một cách thích đáng – vốn là mấu chốt của nguyên tắc pháp trị. Do đó, xét xử công bằng tạo nên bức tường thành bảo vệ con người trước nạn lạm dụng quyền hạn và ‘công lý chiếu lệ’ (summary justice)”.

Cuốn cẩm nang “Theo dõi việc Xét xử trong Tổ tụng Hình sự” này đã được dịch sang tiếng Việt và có hai nội dung chính.

Ba chương đầu nói về việc theo dõi, giám sát các phiên tòa hình sự. Đây là một hoạt động do công dân, các tổ chức phi chính phủ nước sở tại và nước ngoài tiến hành nhằm đặt tòa án dưới sự giám sát của công chúng.

Bảy chương còn lại của cuốn sổ tay này nói về các chuẩn mực xét xử công bằng chiếu theo luật quốc tế, mà chủ yếu là hệ thống luật nhân quyền của Liên Hiệp Quốc. Đến đây, bạn đọc có thể tìm hiểu một cách có hệ thống và căn bản về các chuẩn mực được thừa nhận rộng rãi trên thế giới.

Cẩm nang này nói rất rõ về các nguyên tắc bình đẳng trước pháp luật; suy đoán vô tội; xét xử công khai; tòa án độc lập; tính độc lập của nghề luật sư; quyền im lặng, quyền không bị tra tấn, quyền được tiếp cận thông tin, quyền được trợ giúp pháp lý, quyền được nhanh chóng đưa ra xét xử trước tòa án của bị can, bị cáo; và rất nhiều nguyên tắc khác.

“Cẩm nang thực hành này cung cấp một cái nhìn toàn cảnh, có hệ thống, về các thông lệ và chuẩn mực quốc tế về xét xử công bằng và pháp trình chính đáng trong lĩnh vực hình sự. Các nguồn tài liệu chính của ICJ là các thông lệ, chuẩn mực và tài liệu luật học quốc tế, do những cơ quan bảo vệ nhân quyền ở tầm quốc tế và khu vực xây dựng nên”, ICJ cho biết.

Trong bối cảnh tranh cãi về các chuẩn mực xét xử công bằng ở Việt Nam, tài liệu này có thể được coi như một cẩm nang đáng tin cậy dành cho các nhà hoạt động nhân quyền, các tổ chức phi chính phủ, giới nhà báo, các học giả cũng như các nhà làm luật và các cơ quan tố tụng. □

TIẾNG ANH

“LUẬT SƯ” TRONG TIẾNG ANH LÀ GÌ?

Câu trả lời không đơn giản như bạn nghĩ

Bài được đăng lần đầu trên
luatkhoa.org ngày 4/1/2021.
Có sửa đổi so với bản đăng lần đầu.

Vincente Nguyen

Tranh minh họa: Freepik.

Tương tự như các thuật ngữ tiếng Anh về cấu trúc hệ thống tòa án, tiếng Anh pháp lý liên quan đến ngành nghề và các vị trí tư pháp cũng cần được quan tâm đặc biệt vì nội hàm và lịch sử của chúng. [1] Ngành nghề và vị trí tư pháp không đơn thuần chỉ là tên gọi, muốn gọi sao ra danh “luật sư” là được. Đi cùng các tên gọi đó là quy định về phạm vi quyền hạn, gốc gác, bằng cấp và các thủ tục liên quan.

Trong bối cảnh ngành nghề và các vị trí tư pháp tại Việt Nam chỉ có hơn hai thập niên để phát triển, việc cân nhắc các thuật ngữ pháp lý trong tiếng Anh để hiểu và sử dụng cho đúng cách là vô cùng cần thiết. Bằng cách đó, ta có thể mở rộng để có những ghi nhận mới cho đặc trưng hành nghề tại Việt Nam

“LUẬT SƯ” TRONG TIẾNG ANH LÀ GÌ?

Chúng ta hãy bắt đầu với sự phân định ngành nghề tư pháp nổi tiếng nhất ở Vương quốc Anh: “solicitor” và “barrister”.

Một cậu bạn người Hà Lan của tôi đã từng than thở rằng hệ thống ngành nghề và các vị trí tư pháp của Vương quốc Anh rắc rối đến mức “vớ vẩn”, khi chỉ cùng một vụ việc mà anh phải thuê đến hai người với hai chức danh “solicitor” và “barrister” để có thể hoàn tất thỏa thuận.

“Solicitor” thường được dịch tại Việt Nam là luật sư tư vấn, dù cách dịch này không hoàn toàn chính xác.

Họ là những người có bằng cấp đại học chuyên ngành luật, đã được đào tạo chuyên sâu. Sau đó, những người này tiếp tục phải trải qua một kỳ sát hạch và hoàn tất quá trình thực tập của mình để chính thức có danh nghĩa “solicitor”.

Như vậy, quy trình đào tạo ra một “solicitor” thì không khác gì một luật sư tại Việt Nam, nhưng họ lại không có đầy đủ những thẩm quyền của một luật sư.

“Solicitor” có thể được xem là một cố vấn pháp lý chung (“general legal adviser”). Các mảng công việc mà họ thường tham dự bao gồm:

- Conveyancing: tức pháp luật và các thủ tục liên quan đến mua bán bất động sản.
- Probate: tức pháp luật và các thủ tục liên quan đến việc xác nhận một văn bản, thường là di chúc, theo đó là quá trình chia thừa kế theo di chúc.
- Drafting: thường dùng để chỉ quá trình đàm phán và soạn thảo các hợp đồng thương mại.
- Preparation of litigation: tức tìm hiểu, chuẩn bị cho các vấn đề liên quan đến một vụ án nhất định phải ra tòa.

Cho đến gần đây, độc quyền “right to audience” (có thể tạm hiểu là quyền đại diện, quyền tranh tụng trước tòa) của “barrister” tại các tòa cấp cao không còn. Những luật sư tư vấn cũng có thể tham dự và đại diện tại phiên tòa. Những người này sẽ được gọi với tên gọi mới là “solicitor advocate”. Song vì truyền thống và nhu cầu chuyên môn hóa trong nghề luật, sự phân định rõ ràng giữa hai chức danh trong thực tiễn vẫn còn.

Nói đến “barrister”, sự khác biệt rõ ràng nhất có lẽ nằm ở liên đoàn và cơ chế hoạt động. Một “barrister” phải thuộc một trong bốn “Inns of Court” (gồm Gray’s Inn, Lincoln’s Inn, Inner Temple and Middle Temple), hiểu đơn giản là bốn hội nhóm liên đoàn luật sư tại Vương quốc Anh. Chỉ có “barrister” mới phải trải qua kỳ thi có tên gọi “Bar examination”.

Nhìn chung, “barrister” là chức danh có thẩm quyền nhất và chuyên môn nhất trong các vụ tranh tụng trước tòa. Trong một khoảng thời gian dài, nhóm này là

nhóm chuyên gia mà công chúng không thể tiếp cận trực tiếp.

Muốn đệ đơn kiện, trước tiên, họ phải làm việc với một “solicitor”. Sau khi xem xét vụ việc và khả năng tranh tụng, “solicitor” này sẽ liên hệ với “barrister” để có thêm ý kiến tham vấn cũng như cùng chuẩn bị để đưa vụ việc ra tòa. Khi đại diện khách hàng trước tòa, các “barrister” sẽ được gọi là “counsel”.

Ngoài ra, trong một số trường hợp, sẽ có những cá nhân không được đào tạo pháp luật hay trải qua các kỳ thi của “solicitors”, nhưng vẫn hoạt động và thực hiện hầu hết các công việc của chức danh này. Những người này thường được gọi là “legal executive” hoặc “paralegal”.

Ở Việt Nam, mô hình đào tạo luật sư của chúng ta là thống nhất. Một người đã có danh nghĩa luật sư sẽ có đầy đủ quyền tham dự vào tất cả các quy trình thủ tục pháp lý có thể có. Tuy nhiên, sự ảnh hưởng của cách phân chia “solicitor” và “barrister” không phải là không có sức nặng.

Rất nhiều công ty hay hãng luật chỉ tham gia quá trình tư vấn, soạn thảo, cố vấn pháp lý mà từ chối tham gia vào hầu hết các thể loại tranh tụng. Điều này một phần vì họ muốn chuyên môn hóa hoạt động, nhưng cũng một phần vì định kiến liên quan đến sự quan liêu của tòa án và bộ máy thi hành án của Việt Nam.

Mặc khác, người ngoại đạo làm việc như một luật sư tư vấn cũng không phải là hiếm. Nhiều người tốt nghiệp từ các trường ngoại thương, kinh tế (liên quan đến xuất nhập khẩu, logistics, thuế, kế toán, dịch vụ...) hiện cũng làm việc trong nhiều hãng luật tại Việt Nam. Những thuật ngữ như “legal executive” hay “paralegal” vì vậy cũng có thể được sử dụng rộng rãi.

Hoa Kỳ giống Việt Nam ở chỗ không có sự phân chia thẩm quyền giữa các nhóm luật

sư. Thuật ngữ “lawyer” và “attorney” là những thuật ngữ phổ biến nhất, được sử dụng thay thế cho nhau trong giới hành nghề luật ở Mỹ.

Tuy nhiên, quy trình đào tạo thì rất khác.

Để trở thành một “attorney”, một cá nhân sẽ phải có bằng đại học (không quan trọng ngành nghề). Sau đó, người này sẽ phải tham gia vào khóa học “Juris Doctor” kéo dài ba năm ở một trường luật được công nhận, cho phép họ thêm thành tố “JD” trước tên trong các trao đổi chính thức. Tuy nhiên, để có thể được công nhận là một luật sư, người này vẫn phải trải qua kỳ thi sát hạch (bar examination) và phải được nhận vào một liên đoàn luật sư của một tiểu bang, từ đó được gọi là “attorney-at-law”.

CÁC THUẬT NGỮ KHÁC TRONG NGÀNH DỊCH VỤ PHÁP LÝ (LEGAL SERVICES)

Sự khác biệt trong danh xưng của những người thực hành nghề luật tại các quốc gia cũng dẫn đến những khác biệt trong mô hình và tên gọi của dịch vụ pháp lý.

Các nhóm “solicitors” tại Vương quốc Anh thường hoạt động dưới danh nghĩa của “Limited Liability Partnership” (hay Công ty hợp danh Trách nhiệm hữu hạn).

Trong trường hợp họ lựa chọn làm việc cho cơ quan chính phủ hoặc các doanh nghiệp thương mại khác, các “solicitors” này thường được gọi là “in-house lawyers”.

Ngoài ra, có rất nhiều mô hình khác nhau cho phép sự hợp tác kinh doanh giữa giới luật sư và những nhóm ngoại đạo (“non-lawyer”).

Ví dụ như “Legal Disciplinary Practices” (LDP) là mô hình có hiệu lực từ năm 2009, cho phép sự kết hợp của nhiều dạng dịch vụ với nhau: pháp lý, giải pháp marketing,

kiểm toán, quản lý kinh doanh... Bên cạnh đó, “Alternative Business Structures” (ABS) thì tạo điều kiện cho quyền sở hữu ngoài đối với các công ty dịch vụ pháp lý. Điều này đồng nghĩa với việc cho phép một chủ sở hữu không phải là luật sư làm giám đốc và quản lý hoạt động nói chung của công ty dịch vụ pháp lý đó, từ đó tăng cường đầu tư vào lĩnh vực này.

Ngược lại, các “barristers” tại Vương quốc Anh đa phần đều tự hành nghề (“self-employed”). Tuy nhiên, họ thường nhóm lại với nhau để được các “chambers” hỗ trợ, nơi mà họ chia sẻ văn phòng, hệ thống thư ký và dịch vụ quản lý từ các “clerk”.

Thư ký cao cấp (“senior clerk”) ngày nay thường được gọi là “practice manager”, là chức danh quan trọng nhất trong mỗi “chamber”. Vị này có khả năng tìm kiếm và thu hút các vụ việc cho toàn bộ “chamber”, phân phối đơn từ cho từng “barrister” và đàm phán mức phí để bảo đảm quyền lợi của các luật sư thuộc “chamber” của mình.

Tại Hoa Kỳ thì mô hình dịch vụ luật có phần đơn giản hơn.

Một văn phòng luật truyền thống (“law firm”) thường được tổ chức dưới mô hình hợp danh với các luật sư thành viên (“partner”) và các luật sư liên kết (“associate”), mà đúng nghĩa là các luật sư được trả công (“junior employed lawyers”). Ngày nay, các chính quyền tiểu bang hay liên bang Hoa Kỳ đều đã chấp nhận các mô hình quản lý khác như hợp danh trách nhiệm hữu hạn và doanh nghiệp cung ứng dịch vụ chuyên nghiệp (“professional service corporation”).

Ở Việt Nam, Luật Luật sư cho phép tồn tại hai mô hình để cung ứng dịch vụ pháp lý chuyên nghiệp là văn phòng luật sư có bản chất của một công ty tư nhân trách nhiệm vô hạn (“law firm”) và công ty luật dưới mô hình trách nhiệm hữu hạn (“limited liability law company”). [2]

Trong cả hai trường hợp thì các thành viên đều phải có danh nghĩa luật sư, tức là không có những mô hình liên kết dịch vụ với quyền sở hữu ngoài như tại Anh. Tên gọi và cách tổ chức quản lý cũng gần giống với Hoa Kỳ hơn là Anh, mà theo quan điểm người viết, là kém đa dạng hơn.

Điều này cho thấy quá trình vận động liên quan đến cách thức tổ chức, quản lý của các doanh nghiệp cung cấp dịch vụ pháp lý ở Việt Nam sẽ còn nhiều thay đổi. Ngành này hứa hẹn sẽ thu hút thêm nhiều nguồn lực xã hội khác trong tương lai. □

Kho báu của Luật Khoa tạp chí là đây: gần 1.000 cuốn sách tiếng Việt và tiếng Anh, chủ yếu là sách về Việt Nam học.

Trong số đó, có khoảng 250 đầu sách được xuất bản dưới thời Việt Nam Cộng hòa, nay đã ố vàng. Chúng tôi đã số hóa và in mỗi cuốn một bản sao để phục vụ công tác bảo tồn. Một phần kinh phí mua số sách này đến từ khoản đóng góp của bạn đọc.

Thư viện được đặt tại văn phòng của Luật Khoa tại khuôn viên trường Đại học Chính trị Quốc lập Đài Loan (NCCU) và hướng tới phục vụ không những Luật Khoa mà cả sinh viên, giáo sư, nghiên cứu viên ở Đài Loan quan tâm đến Việt Nam.

Trong tương lai, Luật Khoa muốn mở rộng thư viện này và ưu tiên đầu tư cho sách xuất bản dưới thời Việt Nam Cộng hòa.

***

Nếu muốn tặng sách hoặc hợp tác với Luật Khoa, xin liên hệ: lib@liv.ngo.

TỦ SÁCH VIỆT NAM CỘNG HÒA *của Luật Khoa tại Đài Bắc*

CHÚ THÍCH

XÃ HỘI DÂN SỰ VIỆT NAM: GIỌT MÁU NGOÀI SÂN

1. Ju, R. (2004). Civil society from a historical perspective. *European Review*, 12(1), 65-79.
2. McLaverty, P. (2002). Civil society and democracy. *Contemporary Politics*, 8(4), 303-318.
3. Beresford, M. (2008). *Đôi Mối in review: The challenges of building market socialism in Vietnam*. *Journal of contemporary Asia*, 38(2), 221-243.
4. Nanda, V. P. (2006). The "good governance" concept revisited. The ANNALS of the American academy of political and social science, 603(1), 269-283.
5. Nguyễn Hà (2014, April 29). Đã đến lúc thừa nhận xã hội dân sự. *Nhịp Sống Kinh Tế Việt Nam & Thế Giới*. <https://vneconomy.vn/da-den-luc-thua-nhan-xa-hoi-dan-su.htm>
6. United States-Viet Nam Plan for the Enhancement of Trade and Labour Relations. (2016). The Office of the United States Trade Representative (USTR). <https://ustr.gov/sites/default/files/TPP-Final-Text-Labour-US-VN-Plan-for-Enhancement-of-Trade-and-Labour-Relations.pdf>
7. Vị trí cầm quyền và vai trò lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam trong điều kiện mới. (2008, November 30). *Tạp Chí Cộng Sản*. <https://tapchicongsan.org.vn/web/guest/thong-tin-ly-luan/-/2018/5945/vi-tri-cam-quyen-va-vai-tro-lanh-dao-cua-dang-cong-san-viet-nam-trong-dieu-kien-moi.aspx>
8. Thủ tướng Chính phủ (2007, July 24). Quyết định 928/QĐ-TTg phê duyệt Đề án Nghiên cứu khoa học xã hội tổng kết thực tiễn xây dựng luận cứ khoa học công nghiệp hoá hiện đại hoá đất nước. *Thư viện Pháp luật*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Linh-vuc-khac/Quyết-dinh-928-QĐ-TTg-phê-duyệt-Đề-án-Nghiên-cứu-khoa-học-xã-hội-tổng-kết-thực-tiễn-xây-dựng-luận-cứ-khoa-học-công-nghiệp-hoá-hiện-dai-hoá-đất-nước-57872.aspx>
9. Nghị quyết số 04/NQ-TW ngày 30/10/2016, Hội nghị lần thứ tư Ban Chấp hành Trung ương Đảng (khóa XII) về tăng cường xây dựng, chỉnh đốn Đảng; ngăn chặn, đẩy lùi sự suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống, những biểu hiện "tự diễn biến", "tự chuyển hóa" trong nội bộ. (2016, October 30). *Hệ thống Tư liệu - Văn kiện Đảng; Báo điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam*. [https://tulieuvankien.dangcongsan.vn/van-kien-tu-lieu-ve-dang/hoi-nghi-bch-trung-uong/\(khoa-xii\)/nghey-quyet-so-04nq-tw-ngay-30102016-hoi-nghi-lan-thu-tu-ban-chap-hanh-trung-uong-dang-khoa-xii-ve-tang-cuong-xay-dung-chinh-550](https://tulieuvankien.dangcongsan.vn/van-kien-tu-lieu-ve-dang/hoi-nghi-bch-trung-uong/(khoa-xii)/nghey-quyet-so-04nq-tw-ngay-30102016-hoi-nghi-lan-thu-tu-ban-chap-hanh-trung-uong-dang-khoa-xii-ve-tang-cuong-xay-dung-chinh-550)
10. Ban Chấp hành Trung ương (2017, November 15). Quy định 102-QĐ/TW 2017 xử lý kỷ luật đảng viên vi phạm. *Thư viện Pháp luật*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Bo-may-hanh-chinh/Quy-dinh-102-QĐ-TW-2017-xu-ly-ky-luat-dang-vien-vi-pham-368751.aspx>
11. Chính phủ (2020, July 8). Nghị định 80/2020/NĐ-CP quản lý sử dụng viên trợ không hoàn lại có quan nước ngoài dành cho Việt Nam. *Thư viện Pháp luật*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Dau-tu/Nghi-dinh-80-2020-ND-CP-quan-ly-su-dung-vien-tro-khong-hoan-lai-co-quan-nuoc-ngoai-danh-cho-Viet-Nam-447029.aspx>
12. Feng, C. (2017). The NGO law in China and its impact on Overseas funded NGOs. *Cosmopolitan Civil Societies: An*

Interdisciplinary Journal, 9(3), 95-105. <https://epress.lib.uts.edu.au/journals/index.php/mcs/article/view/5601/6272>

13. Trịnh Hữu Long (2017, November 4). Dự luật An mạng: Hàng Việt Nam "Made in China"? *Luật Khoa Tạp Chí*. <https://luatkhoa.org/2017/11/du-luat-ninh-mang-hang-viet-nam-made-china>
14. Dosch, J., & Vuving, A. (2008). The impact of China on governance structures in Vietnam. *Social Science Open Access Repository*. <https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/36874/ssoar-2008-dosch-et-al-The-impact-of-China-on.pdf>
15. Toàn văn Tuyên bố chung Việt Nam - Trung Quốc (2022, November 2). *Cổng thông tin điện tử Chính phủ*. <https://xaydungchinh sach.chinhphu.vn/toan-van-tuyen-bo-chung-viet-nam-trung-quoc-ve-tiep-tuc-day-manh-va-lam-sau-sac-hon-nua-quan-he-doi-tac-hop-tac-chien-luoc-toan-dien-viet-nam-trung-quoc-119221102073957148.htm>

50 SẮC THÁI CỦA QUYỀN LẬP HỘI Ở VIỆT NAM

1. thuvienphapluat.vn. (2016). Luật quyền lập hội 1957 102-SL/L-004. *Thuvienphapluat.vn*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Quy-dan-su/Luat-quyen-lap-hoi-1957-102-SL-L-004-36792.aspx>
2. Nghị quyết 89/2015/QH13 điều chỉnh Chương trình xây dựng luật pháp lệnh 2015. *Thuvienphapluat.vn*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Bo-may-hanh-chinh/Nghy-quyet-89-2015-QH13-dieu-chinh-Chuong-trinh-xay-dung-luat-phap-lenh-2015-283142.aspx>
3. thuvienphapluat.vn. (2016). Luật về hội. *Thuvienphapluat.vn*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Bo-may-hanh-chinh/Luat-ve-hoi-280232.aspx>
4. Trần Lưu Vi. (2016, October 17). Xin gọi tên em là "luật siết cổ hội". *Luật Khoa tạp chí*. <https://www.luatkhoa.com/2016/10/xin-goi-tên-em-la-luat-siet-co-hoi>
5. Nghị định 45/2010/NĐ-CP tổ chức, hoạt động và quản lý hội. *Thuvienphapluat.vn*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Quy-dan-su/Nghi-dinh-45-2010-ND-CP-to-chuc-hoat-dong-quan-ly-hoi-104561.aspx>
6. Nghị định 33/2012/NĐ-CP sửa đổi Nghị định 45/2010/NĐ-CP. *Thuvienphapluat.vn*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Van-hoa-Xa-hoi/Nghi-dinh-33-2012-ND-CP-sua-doi-Nghi-dinh-45-2010-ND-CP-138019.aspx>
7. Dự thảo Nghị định quy định về tổ chức, hoạt động và quản lý hội - VIB Online. (2022). *VIB Online*. <http://vibonline.com.vn/du-thao/du-thao-nghi-dinh-quy-dinh-ve-chuc-hoat-dong-va-quan-ly-hoi-2>
8. Bộ Nội vụ (2022). Hội nghị công tác quản lý nhà nước về hội, quỹ xã hội, quỹ từ thiện. <https://hoiquyppc.moha.gov.vn/tin-tuc/214/hoi-nghi-cong-tac-quan-ly-nha-nuoc-ve-hoi-quy-xa-hoi-quy-tu-thien>
9. Quyết định 68/2010/QĐ-TTg hội có tính chất đặc thù. *Thuvienphapluat.vn*. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Van-hoa-Xa-hoi/Quyết-dinh-68-2010-QĐ-TTg-hoi-co-tinh-chat-dac-thu-113848.aspx>
10. Reuters. (2021, February 24). Philippine foreign minister defends move to monitor foreign funding for NGOs. U.S. <https://www.reuters.com/article/philippines-ngos-idINKBN2A016A>
11. OPINION: Thailand and NGOs both need transparency. (2021). *Thaipbsworld.com*. <https://www.thaipbsworld.com/op-ed-thailand-and-ngos-both-need-transparency>
12. South Korea: number of NGOs on 2021 |

Statista. (2021). *Statista; Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1227922/south-korea-number-of-ngos>

13. Lĩnh vực hội và tổ chức phi chính phủ. (2016, March 8). *Moha.gov.vn*; *Hồ Thị Việt Hà*. <https://moha.gov.vn/danh-muc/linh-vuc-hoi-va-to-chuc-phi-chinh-phu-26076.html>
14. Tuyên bố Văn đoàn thành lập Văn đoàn độc lập Việt Nam | Văn Việt. (2014). *Vanviet.info*. <http://vanviet.info/tuyen-bo-van-dong-thanh-lap-van-dan-doc-lap-viet-nam>
15. Duy Ngọc. (2021, April 26). Khóc áo "Công đoàn độc lập" để mưu đồ chống phá - Báo Công an Nhân dân điện tử. *Báo Công an Nhân dân điện tử*. <https://cand.com.vn/Chong-dien-bien-hoa-binh/Khoa-a-Cong-dan-doc-lap-de-muu-do-chong-pha-1603386>
16. Đức Hùng. (2022, August 29). Thu hồi quyết định thành lập Hội tướng lĩnh Đức Thọ. *Vnexpress.net; VnExpress*. <https://vnexpress.net/thu-hoi-quyet-dinh-thanh-lap-hoi-tuong-linh-dec-tho-4505289.html>
17. Nhân vật thành lập Hội Tướng lĩnh Đức Thọ (Hà Tĩnh): Lãnh đạo huyện nói gì? (2022, August 16). *Đại Đoàn Kết*. <http://daidoanket.vn/nhan-viec-thanh-lap-hoi-tuong-linh-dec-tho-ha-tinh-viec-gi-co-loi-cho-dan-cho-que-huong-nen-lam-5694162.html>
18. VnExpress. (2013, September 28). Tổng bí thư: "Đề phòng thế lực muốn xóa bỏ điều 4 Hiến pháp." *Vnexpress.net*. <https://vnexpress.net/tong-bi-thu-de-phong-the-luc-muon-xoa-bo-dieu-4-hien-phap-2886937.html>
19. baocinhphu.vn. (2021, November 25). Xây dựng Đề án thành lập Hội Cựu Công an nhân dân Việt Nam. *Baocinhphu.vn*. <https://baocinhphu.vn/xay-dung-de-an-thanh-lap-hoi-cuu-cong-an-nhan-dan-viet-nam-102304441.htm>
20. Lực lượng Công an nhân dân không quân hiếm huy, tích cực đấu tranh, phòng chống tội phạm | Học viện An ninh nhân dân. (2022). *Hvann.edu.vn*. <https://hvann.edu.vn/bvct/7538/luc-luong-cong-an-nhan-dan-khong-quan-gai-hiem-nguy-tich-cuc-dau-tranh-phong-chong-toi-pham>

KHI NGO TRỞ THÀNH "ĐỐI TƯỢNG"

1. Blog Loa Phường. (2020). Sự thật đáng sợ chiến dịch chống nhiệt điện than và vai trò của Mai Phan Lợi. *Archive.org*. <https://web.archive.org/web/20221113151521/https://www.loaphuong.org/2020/02/su-that-ang-sau-chien-dich-chong-nhiet.html>
2. Chiến báo về giải thể tổ chức khoa học và công nghệ (Trung tâm Truyền thông giáo dục cộng đồng). (2022). *Archive.org*. <https://web.archive.org/web/20221113151521/https://www.most.gov.vn/tin-tuc/21022/thong-bao-ve-giai-the-to-chuc-khoa-hoc-va-cong-nghe-trung-tam-truyen-thong-giao-duc-cong-dong.aspx>
3. Xem <https://vusta.vnmediacdn.com/Portals/0/Images/gm%20607.pdf>
4. Profile: Mai Phan Lợi - The 88 Project. (2022). *@The88Project*. <https://the88project.org/profile/537/mai-phan-loi>
5. Mai Phan Lợi, Đặng Đình Bách: Từ trốn thuế đến mưu đồ chống phá dưới chiêu trò "xã hội dân sự" - Hội Cổ đỏ. (2021, December 9). *Hội Cổ đỏ*. <https://web.archive.org/web/20221113150933/https://hoicodo.com/2021/12/09/mai-phan-loi-dang-dinh-bach-tu-tron-thue-den-mu-do-chong-pha-doi-chieu-tro-xa-hoi-dan-su>
6. Blog Loa Phường. (2020). Sự thật đáng sợ chiến dịch chống nhiệt điện than và vai trò của Mai Phan Lợi. *Archive.org*. <https://web.archive.org/web/20221113151521/https://www.loaphuong.org/2020/02/su-that-ang-sau-chien-dich-chong-nhiet.html>

7. Xem https://www.amfori.org/sites/default/files/Letter%20by%20the%20EU-Vietnam%20DAG_14072021.pdf
8. Thông báo. (2022). Archive.org. <https://web.archive.org/web/20221113123449/https://dost.hanoi.gov.vn/sk/thong-bao/-/news/0a1dDnsUqQBB/688663.html>
9. Profile: Dang Dinh Bach - The 88 Project. (2022). @The88Project. <https://the88project.org/profile/538/dang-dinh-bach>
10. Profile: Nguyen Thi Khanh - The 88 Project. (2022). @The88Project. <https://the88project.org/profile/566/nguy-thi-khanh>
11. Lam, H. (2022, November 21). Bà Nguyễn Thị Khanh được giảm án. ZingNews.vn; Zing. <https://zingnews.vn/ba-nguy-thi-khanh-duoc-giam-an-post1377398.html>
12. Thanh, H. (2020, October 7). Hà Nội: Xử phạt 80 triệu đồng 2 đơn vi vi phạm hoạt động xuất bản. Báo Kinh Tế & Thị Trường. <https://kinhtedothi.vn/ha-noi-xu-phat-80-trieu-dong-2-don-vi-vi-pham-hoat-dong-xuat-ban.html>
13. Trao tặng máy phun xịt năng lượng mặt trời cho người nông dân. (2022). Trung Tâm Phát Triển Sáng Tạo Xanh (GreenID); Mantan v1.6. <https://web.archive.org/web/20221113134534/https://www.greenidvietnam.org.vn/trao-tang-may-phun-xit-nang-luong-mat-troi-cho-nguoi-nong-dan.html>
14. Xem <https://vusta.vnmediacdn.com/files/2022/07/06/9917-1657085525-qd-dinh-chi-hoat-dong-file-scan.pdf>
15. Phạm Dự. (2022, July 27). Cựu Viện trưởng SENA bị khởi tố. Vnexpress.net; VnExpress. <https://vnexpress.net/ong-nguyen-son-lo-bi-dieu-tra-loi-dung-quyen-tu-do-dan-chu-4492886.htm>
16. VOA Tiếng Việt. (2022, July 29). Cựu viện trưởng SENA bị khởi tố vì "lợi dụng quyền tự do dân chủ" VOA; VOA Tiếng Việt. <https://www.voatiengviet.com/a/cuu-vien-truong-sena-bi-khoi-to-vi-loi-dung-quyen-tu-do-dan-chu/6678924.html>
17. Bộ Thông tin và Truyền thông (2020). Xử phạt vi phạm hành chính Công ty TNHH Hướng tới Minh Bạch về hành vi đăng hình ảnh bản đồ Việt Nam không thể hiện đầy đủ chủ quyền quốc gia. Archive.org. https://web.archive.org/web/20210928053223/https://m.mic.gov.vn/mic_2020/Pages/TinTuc/147224/Xu-phat-vi-pham-hanh-chinh-Cong-ty-TNNH-Huong-toi-Minh-Bach-ve-hanh-vi-dang-hinh-anh-ban-do-Viet-Nam-khong-the-hien-day-du-chu-quyen-quoc-gia.html
18. Towards Transparency. (2020, December 9). THÔNG BÁO - Towards Transparency (TT). Archive.org. <https://web.archive.org/web/20220528235143/https://towardstransparency.org/thong-bao>
19. Xem: <https://tinyurl.com/2p9xsbdd>
20. Xem: <https://tinyurl.com/5djrncz9>

NGO VÀ TỘI TRỐN THUẾ

1. Đại Thắng. (2022, July 4). Không thể nhân danh "hoạt động vì môi trường" để vi phạm pháp luật - Báo Công an Nhân dân điện tử. Báo Công an Nhân Dân Điện Tử; Báo Công an Nhân dân điện tử. <https://cand.com.vn/Chong-dien-bien-hoa-binh/khong-the-nhan-danh-hoat-dong-vi-moi-truong-de-vi-pham-phap-luat-i659082>
2. Trà Mi-VOA. (2013, October 2). Khía cạnh pháp lý vụ án Lê Quốc Quân. VOA; VOA Tiếng Việt. <https://www.voatiengviet.com/a/khia-can-phap-ly-cua-vu-an-luat-su-le-quoc-quan/1761480.html>
3. TUOI TRE ONLINE. (2022, January 11). Ông Mai Phan Lợi lãnh 48 tháng tù vì trốn thuế. TUOI TRE ONLINE. <https://tuoitre.vn/ong-mai-phan-loi-lanh-48-thang-tu-vi-tron-thue-2022011122007425.htm>
4. Trang, B. (2022, January 25). Bộ doanh thu ngoài số sách, Giám đốc Trung tâm LPSP bị xét xử vì trốn thuế. Tạp Chí Thị Trường Tài Chính - Tiền Tệ; thitruongtaichinh.tientet.vn. <https://thitruongtaichinh.tientet.vn/bodoanh-thu-ngoai-so-sach-giam-doc-trung-tam-lpsd-bi-xet-xu-vi-tron-thue-38968.html>
5. Profile: Nguy Thi Khanh - The 88 Project. (2022). @The88Project. <https://the88project.org/profile/566/nguy-thi-khanh>; Lam, H. (2022, November 21). Bà Nguyễn Thị Khanh được giảm án. ZingNews.vn; Zing. <https://zingnews.vn/ba-nguy-thi-khanh-duoc-giam-an-post1377398.html>
6. The Difference between Nonprofit and Tax-Exempt Status | Insights | Venable LLP. (2019). Venable.com. <https://www.venable.com/insights/publications/1999/10/the-difference-between-nonprofit-and-taxexempt-sta>
7. Luật khoa học và công nghệ năm 2013 số 29/2013/QH13. Thuvienphapluat.vn. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Cong-nghethong-tin/Luat-khoa-hoc-va-cong-nghe-nam-2013-197387.aspx>
8. Nghị định 08/2014/NĐ-CP hướng dẫn Luật Khoa học và Công nghệ. Thuvienphapluat.vn. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Cong-nghethong-tin/Nghi-dinh-08-2014-ND-CP-huong-dan-Luat-Khoa-hoc-va-Cong-nghe-220224.aspx>
9. Thông tư 03/2014/TT-BKHCN thành lập văn phòng chỉ nhánh tổ chức khoa học công nghệ Bộ KHCN. Thuvienphapluat.vn. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Cong-nghethong-tin/Thong-tu-03-2014-TT-BKHCN-thanh-lap-van-phong-chi-nhanh-to-chuc-khoa-hoc-cong-nghe-Bo-KHCN-226999.aspx>
10. Công văn 1451/CTHN-TTHT 2021 chính sách thuế khi nhận khoản viện trợ phi chính phủ Cục Thuế Hà Nội. Thuvienphapluat.vn. <https://thuvienphapluat.vn/cong-van/Thue-Phi-Le-Phi/Cong-van-1451-CTHN-TTHT-2021-chinh-sach-thue-phi-nhan-khoan-vien-tro-phi-chinh-phu-Cuc-Thue-Ha-Noi-463169.aspx>
11. Công văn 25539/CTHN-TTHT 2022 thuế giá trị gia tăng hoạt động nhận viện trợ Cục Thuế Hà Nội. Thuvienphapluat.vn. <https://thuvienphapluat.vn/cong-van/Thue-Phi-Le-Phi/Cong-van-25539-CTHN-TTHT-2022-thue-gia-tri-gia-tang-hoat-dong-nhan-vien-tro-Cuc-Thue-Ha-Noi-516467.aspx>

TRỐN THUẾ - CÔNG CỤ ĐÀN ÁP THẾ HỆ MỚI?

1. Bowen, A. S. (2013, July 17). How Putin Uses Money Laundering Charges to Control His Opponents. The Atlantic. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/07/how-putin-uses-money-laundering-charges-to-control-his-opponents/277903/>
2. Иван Родин. (2013). Вердикт президента. Www.ng.ru. https://www.ng.ru/politics/2013-03-05/1_verdikt.html?print=Y
3. Weiss, M. (2013, June 17). Whose Idea Was It to Build a Winter Resort in the Warmest Part of Russia? The Interpreter. <http://www.interpretermag.com/whose-idea-was-it-to-build-a-winter-resort-in-the-warmest-part-of-russia/>
4. Russia. (n.d.). Transparency International. <https://www.transparency.org/en/countries/russia>
5. Alan S. Cullison, & Jeanne Whalen. (2000, July 13). Russian Prosecutors Announce Tax-Evasion Case Against Avtovaz. Wall Street Journal. <https://www.wsj.com/articles/SB963436533986601936>
6. Amelia Gentleman. (2000, July 13). Putin

steps up battle against the oligarchs. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2000/jul/13/russia.ameliagentleman>

7. Jeremy Putley. (2010, March 22). The rise and fall of Mikhail Khodorkovsky. OpenDemocracy. <https://www.opendemocracy.net/en/odr/rise-and-fall-of-mikhail-khodorkovsky/>
8. Oliver Carroll. (2010, October 7). Sergei Magnitsky: a death that failed to die. OpenDemocracy. <https://www.opendemocracy.net/en/odr/sergei-magnitsky-death-that-failed-to-die/>
9. Đoàn Nhã An. (2017, February 20). Cách sử dụng luật Magnitsky để trừng phạt người vi phạm nhân quyền ở VN - Luật Khoa tạp chí. Luật Khoa. <https://luatkhoa.com/2017/02/cach-su-dung-luat-magnitsky-de-trung-phat-nguoi-vi-pham-nhan-quyen-o-viet-nam/>
10. Shannon Liao. (2018, October 23). The Fan Bingbing saga shows China's willingness to control overly wealthy celebrities. The Verge. <https://www.theverge.com/2018/10/23/1791988/fan-bingbing-disappearance-reappearance-china-tax-evasion-social-media>
11. Alexandra Ma. (2018, August 19). Barging into your home, threatening your family, or making you disappear: Here's what China does to people who speak out against them. Business Insider. <https://www.businessinsider.com/how-china-deals-with-dissent-threats-family-arrests-2018-8#9-forbid-you-from-leaving-the-country-9>
12. Holly Williams. (2017, May 21). How Chinese artist Ai Weiwei became an enemy of the state. CBS News. <https://www.cbsnews.com/news/ai-weiwei-how-chinese-artist-became-an-enemy-of-the-state/>
13. Amnesty International. (2017, May 10). Refworld | Kazakhstan: Persecution of NGO for "failure to pay taxes" as authorities again clamp down on dissent. United Nations High Commissioner for Refugees. <https://www.refworld.org/docid/591305854.html>
14. Luật sư Lê Quốc Quân ra tù. (2015, June 27). BBC News Tiếng Việt. https://www.bbc.com/vietnamese/vietnam/2015/06/150627-lequocquan_released
15. Casey Bond. (2019, March 7). 5 Ways You Might Be Committing Tax Fraud. HuffPost. https://www.huffpost.com/entry/what-is-tax-fraud_1_5c8007c3e4b020b548179c7

NĂM ĐIỀU BẠN CÓ THỂ CHƯA BIẾT VỀ XÃ HỘI DÂN SỰ

1. Karns, M. P. (2022, September 10). nongovernmental organization. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization>
2. Kenny, M. (2016, May 25). civil society | social science. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/civil-society>
3. Irvin, R. (2022, September 22). nonprofit organization. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/nonprofit-organization>
4. Amazon.com: The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits: 9780252040436: Kallman, Meghan, Clark, Terry: Books. (n.d.-b). <https://www.amazon.com/Third-Sector-Community-Organizations-Nonprofits/dp/0252040430>
5. Xem [2]
6. Xem [4]
7. Xem [4]
8. Xem [4]
9. Xem [4]

PHẬT GIÁO VIỆT NAM CÓ CẤU TRÚC KHÁC LẠ SO VỚI CÁC QUỐC GIA. CHỈ TRỪ MỘT NGƯỜC.

1. Is a Buddhist Group Changing China? Or Is China Changing It? (2017, June 24). The New York Times. <https://www.nytimes.com/2017/06/24/world/asia/china-buddhism-fo-guang-shan.html>
2. Tâm, V. (2022, January 22). Cuộc đời của thiền sư Thích Nhất Hạnh. Luật Khoa Tạp Chí. <https://www.luatkhoa.com/2022/01/20/2022-01-20-cuoc-doi-cua-thien-su-thich-nhat-hanh/>
3. The Politics of a Reviving Buddhist Temple: State, Association, and Religion in Southeast China. (2006). Asian Studies, Vol. 65(No.3), 346. https://www.jstor.org/stable/25076035?seq=10&metadata.info.tab_contents
4. Don Baker. (2012). Won Buddhism: Is it a New Religion? International Journal for the Study of New Religions. https://www.academia.edu/1220859/Won_Buddhism_Is_it_a_New_Religion
5. Number of religious organizations in South Korea in 2018, by religion. (2021, March 16). Statista. <https://www.statista.com/statistics/995999/south-korea-number-religious-organizations-by-religion/>
6. Association of Korean Buddhist Orders Publishes Buddhist National Treasures of Korea. (2022, March 11). Buddhist Global. <https://www.buddhistdoor.net/news/association-of-korean-buddhist-orders-publishes-buddhist-national-treasures-of-korea/>
7. 한국불교종단협의회. (n.d.). Jogye Order of Korean Buddhism. <http://www.buddhism.or.kr/m/jongdan/sub4/sub4-3-3.php>
8. Don Baker. (2016). The Emergence of a Religious Market in Twentieth-century Korea. E Review of Korean Studies, 19(1). https://www.academia.edu/26306251/The_Religious_Market_In_Korea
9. 2021 Report on International Religious Freedom: South Korea. (2022, June 2). U.S. Department of State. <https://www.state.gov/reports/2021-report-on-international-religious-freedom/south-korea/>
10. Thanh, T. (2021, February 18). Thống kê số tín đồ Phật giáo: Nhà nước nói giảm, giáo hội hù hăng. Luật Khoa Tạp Chí. <https://www.luatkhoa.com/2021/02/thong-ke-so-tin-do-phat-giao-nha-nuoc-noi-giam-giao-hoi-hu-hang/>
11. Hội Tịnh Độ Tông tại Việt Nam. (n.d.). Chùa Bửu Châu. https://web.archive.org/web/20221106020219/https://www.chuabuuchau.com.vn/chuong/hoi-tinh-do-tong-tai-viet-nam_51987.html
12. What's Sotoshu? Denomination. (n.d.). Soto Zen. <https://www.sotozen.com/eng/what/denomination/index.html>
13. Rinzai. (n.d.). Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Rinzai>
14. Introducing the Japan Buddhist Federation (JBF). (n.d.). BuddhaNet. http://www.buddhanet.net/nippon/nippon_partIV.html
15. 2021 Report on International Religious Freedom: Japan. (2022, June 2). U.S. Department of State. <https://www.state.gov/reports/2021-report-on-international-religious-freedom/japan/>
16. The COVID-19 Pandemic and Changes to Japan's Temples and the Japanese View of Life and Death. (2021, June 11). Foreign Press Center Japan. <https://fpcj.jp/en/assistance-en/briefings-notice-en/p=88044/>
17. Tâm, V. (2021, November 22). 40 năm thành lập Giáo hội Phật giáo Việt Nam: 40 năm độc quyền Phật giáo. Luật Khoa Tạp

Chí. <https://www.luatkhoa.com/2021/11/40-nam-thanh-lap-giao-hoi-phat-giao-viet-nam-40-nam-doc-quyen-phat-giao/>

18. What's Sotoshu? History. (n.d.). Soto Zen. <https://www.sotozen.com/eng/what/history/index.html>
19. André Laliberté. (2009). The Regulation of Religious Affairs in Taiwan: From State Control to Laissez-faire? Journal of Current Chinese Affairs, 38(2). <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/186810260903800203>
20. Charles Brewer Jones. (1996). Buddhism in Taiwan: A Historical Survey. Page 335. University of Virginia. <https://buddhism.lib.ntu.edu.tw/museum/TAIWAN/md/bit/bit-327.htm>
21. Xem [20].
22. Tên tiếng Anh của tổ chức này là Buddhist Compassion Relief Tzu Chi Association. Xem thêm tại [20]. Trang 341 - 390.
23. 2021 Report on International Religious Freedom: Taiwan. (2022, June). <https://www.state.gov/reports/2021-report-on-international-religious-freedom/taiwan/>
24. Xem [3].
25. Xem [3].
26. Xem [3].
27. Fears about Chinese influence grow as more powers given to shadowy agency. (2018, March 21). South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2138279/bigger-overseas-liaison-agency-fuels-fears-about>
28. China (Includes Tibet, Xinjiang, Hong Kong, and Macau). (2022, June 2). United States Department of State. <https://www.state.gov/reports/2021-report-on-international-religious-freedom/china/>
29. Lau, M. (2018b, September 22). The decline and fall of Chinese Buddhism: how modern politics and fast money corrupted an ancient religion. South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/china/politics/article/2165088/decline-and-fall-chinese-buddhism-how-modern-politics-and-fast>
30. Xem [1].
31. Xem [2].

XÃ HỘI DÂN SỰ TẠI TRUNG QUỐC: KHI ĐỀ MỀN PHIÊU LƯU TRONG LÒNG

1. Document 9: A ChinaFile Translation. (2015, October 30). ChinaFile. <https://www.chinafile.com/document-9-chinafile-translation>
2. Amazon.com: The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits: 9780252040436: Kallman, Meghan, Clark, Terry: Books. (n.d.). <https://www.amazon.com/Third-Sector-Community-Organizations-Nonprofits/dp/0252040430>
3. The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2022, September 2). Great Leap Forward | Definition, Facts, & Significance. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/Great-Leap-Forward>
4. Lieberthal, K. G. (2021, November 30). Cultural Revolution | Definition, Facts, & Failure. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/Cultural-Revolution>
5. Xem [2]
6. Xem [2]
7. The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2022b, October 5). Tiananmen Square incident | Summary, Details, & Facts. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/Tiananmen-Square-incident>
8. The 'Institutional SpaceC ' of Civil Society in China: The Legal Framework of Civil Society Organizations. (n.d.). Taylor &

Francis. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/24761028.2015.11869081>

9. 中時新聞網. (2011, June 8). 建立與公民社會共治的夥伴關係. <https://www.chinatimes.com/newspapers/20110609001034-260309?chdtv>
10. Xem [2]
11. Nevertheless, Chinese Civil Society Persisted. (2022, August 8). ChinaFile. <https://www.chinafile.com/ngo/analysis/nevertheless-chinese-civil-society-persisted>
12. Vi, Q. (2020, July 13). Lưu Hiểu Ba, Hiến chương 08 và con đường dân chủ hóa Trung Quốc. Luật Khoa Tạp Chí. <https://luatkhoa.org/2017/07/liu-xiaobao-va-hien-chuong-8-toan-van/>
13. Xem [11]
14. China and the WTO: An uneasy relationship. (2021, April 29). CEPR. <https://cepr.org/voxeu/columns/china-and-wto-uneasy-relationship>
15. Mackay, D., & Chaudhary, V. (2016, April 5). Alarm as China wins Olympics. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2001/jul/14/china-sport1>
16. Long Vi, T. (2021, July 13). Cuộc đời tranh đấu của Lưu Xiaobo. Luật Khoa Tạp Chí. <https://luatkhoa.org/2017/07/cuoc-doi-tranh-dau-cua-liu-xiaobao/>
17. Xem [11]
18. Nee, W. (2021, July 9). China's 709 Crackdown Is Still Going On. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2021/07/chinas-709-crackdown-is-still-going-on/>
19. Xem [11]
20. The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2016, March 8). Hundred Flowers Campaign | Chinese history. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/Hundred-Flowers-Campaign>
21. Lovell, J. (2022, October 31). China's Battered, Hopeful 1980s Are Explored in "Never Turn Back" Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2022/10/15/the-1980s-are-battered-but-not-dead-in-china/>
22. Xem [2]
23. Xem [11]
24. Xiamen: the triumph of public will? (n.d.). openDemocracy. <https://www.opendemocracy.net/en/xiamen-the-triumph-of-public-will/>
25. Watts, J. (2018, February 14). Tens of thousands protest against chemical plant in northern China. The Guardian. <https://www.theguardian.com/environment/2011/aug/14/china-protest-against-px-chemical-plant>
26. Ruwirth, J. (2015, June 27). Thousands protest in Shanghai suburb over chemical plant fears. U.S. <https://www.reuters.com/article/china-protests-idUSL3N0ZD07K20150627>
27. Ma, J. (2020, February 14). Death of coronavirus doctor Li Wenliang becomes catalyst for 'freedom of speech' demands in China. South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/china/politics/article/3049606/coronavirus-doctors-death-becomes-catalyst-freedom-speech>
28. China Social Organisation Network published new data of social organisations in China - China Development Brief. (n.d.). <https://chinadevelopmentbrief.org/reports/china-social-organisation-network-published-new-data-of-social-organisations-in-china/>
29. Hsu, C. F. C. (2022, March 9). The state of NGOs in China today. Brookings. <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2016/12/15/the-state-of-ngos-in-china-today/>

XÃ HỘI DÂN SỰ ĐÀI LOAN: THỨC ĐẨY, TẠO THÀNH VÀ CÀNG GIỮ NỀN DÂN CHỦ

1. 法學資料檢索系統. (2022, Nov). 非常時期人民團體組織法.
2. Amazon.com: The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits: 9780252040436: Kallman, Meghan, Clark, Terry: Books. (n.d.). <https://www.amazon.com/Third-Sector-Community-Organizations-Nonprofits/dp/0252040430>
3. CIVICUS. (2011, May 11). Taiwan CSI Report (2005). <https://www.civicus.org/index.php/fr/medias-ressources/rapports-publications/125-csi-reports/csi-asia/666-taiwan>
4. Amazon.com: Middle Class, Civil Society and Democracy in Asia (Routledge Contemporary Asia Series): 9781138483675: Hsiao, Hsin-Huang Michael: Books. (n.d.). <https://www.amazon.com/Middle-Society-Democracy-Routledge-Contemporary/dp/1138483672>
5. Xem [4]
6. Xem [4]
7. Xem [4]
8. Xem [4]
9. Chan, Y. (2020, July 31). Lý Đăng Huy – Chân dung về “Mr. Dân chủ” của người Đài Loan. Luật Khoa Tạp Chí. <https://luatkhoa.org/2020/07/ly-dang-huy-chan-dung-ve-mr-dan-chu-cua-nguoi-dai-loan/>
10. Xem [4]
11. Xem [4]
12. Nhi, M. (2021, April 16). Vì sao Đài Loan quyết định dừng dự án thẻ căn cước gắn chip. Luật Khoa Tạp Chí. <https://luatkhoa.org/2021/04/vi-sao-dai-loan-quyet-dinh-dung-du-an-the-can-cuoc-gan-chip/>
13. Ho, M. (2020, December 7). Watchdogs and Partners: Taiwan's Civil Society Organizations - Coronavirus as a Catalyst for Global Civil Society. Carnegie Europe. <https://carnegieeurope.eu/2020/12/07/watchdogs-and-partners-taiwan-s-civil-society-organizations-pub-83140>
14. Xem [3]

ĐỌC SÁCH CÙNG ĐOÀN TRANG | KHU VỰC THỨ BA: AI LẤP VÀO KHOẢNG TRỐNG MỆNH MÔNG GIỮA NGƯỜI DÂN VÀ NHÀ NƯỚC?

1. The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits: Kallman, Meghan, Clark, Terry: 9780252084294: Amazon.com: Books. (n.d.). <https://www.amazon.com/Third-Sector-Community-Organizations-Nonprofits/dp/0252084292>

TÔI ĐI TÌM MỘT ĐIỀU TRONG PHÁN QUYẾT HỒ DUY HẢI. NHƯNG KHÔNG THẤY.

1. The Most Dangerous Man in America: Daniel Ellsberg and the Pentagon Papers: Images, Cast, and Reviews. (n.d.). Law2.Umkc.edu. Retrieved November 24, 2022, from <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/ellsberg/TheMostDangerousManinAmerica.html>
2. New York Times Co. v. United States. (2020). LII / Legal Information Institute. <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/403/713>
3. Đức Minh. (2020, May 8). Tòa Tối cao bác kháng nghị, giữ nguyên án tử hình Hồ Duy Hải. Báo Pháp Luật TP. Hồ Chí Minh. <https://plo.vn/toa-toi-cao-bac-khang-nghi-giu-nguyen-an-tu-hinh-ho-duy-hai-post574645.html>

8 MÀN TRẢ TẮN CÓ THỂ BẠN CHƯA BIẾT

1. Trần Phương. (2019, July 20). “Anh phải nhận tội vì nó đánh anh ác quá”: Những uẩn khúc trong kỳ án giết mẹ mù lòa - Luật Khoa tạp chí. Luật Khoa Tạp Chí. <https://luatkhoa.org/2019/07/anh-phai-nhan-toi-vi-no-danh-anh-ac-qua-nhung-uan-kuhc-trong-ky-an-giet-me-mu-loa/>
2. Trần Hà Linh. (2015, March 18). Các diễn biến chính của vụ án Nguyễn Văn Chường (liên tục cập nhật). Luật Khoa Tạp Chí. <https://www.luatkhoa.com/2015/03/cac-dien-bien-chinh-cua-vu-an-nguyen-van-chuong-lien-tuc-cap-nhat/>
3. Trần Phương. (2019a, January 9). Cà Mau oan án – Kỳ 1: Bỗng dưng bị bắt. Luật Khoa Tạp Chí. <https://www.luatkhoa.com/2019/01/ca-mau-oan-an-ky-1-bong-dung-bi-bat/>

CẨM NANG MỚI: XÉT XỬ THẾ NÀO LÀ CÔNG BẰNG?

1. International Commission of Jurists. (2009, July 22). A manual on trial observation - Practitioners' Guide N°5. International Commission of Jurists. <https://www.icj.org/criminal-trials-and-human-rights-a-manual-on-trial-observation/>

TIẾNG ANH | “LUẬT SƯ” TRONG TIẾNG ANH LÀ GÌ? CẦU TRẢ LỜI KHÔNG ĐÓN GIÁN NHƯ BẠN NGHĨ

1. Vincente Nguyen. (2020, December 22). Tiếng Anh pháp lý về cấu trúc hệ thống tòa án quốc gia - Luật Khoa tạp chí. Luật Khoa Tạp Chí. <https://luatkhoa.com/2020/12/tieng-anh-phap-ly-ve-cau-truc-he-thong-toa-an-quoc-gia/>
2. Văn phòng Quốc hội. (2015, December 31). Văn bản hợp nhất 03/VBHN-VPQH Luật luật sư. Thư Viện Pháp Luật. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Dich-yu-phap-ly/Van-ban-hop-nhat-03-VBHN-VPQH-Luat-luat-su-302320.aspx>

THEO DÕI

Luật Khoa tạp chí
để cập nhật các
bài viết hữu ích về
Nhân quyền, Dân
chủ, Pháp quyền.

VẤN ĐỀ PHÁP LÝ
Vụ Bùi Chát: Xử phạt dựa trên
một nghị định vi hiến
Vi trái Luật Xử lý Vi phạm Hành chính.
LUẬT SƯ BRYAN
August 26, 2022

Website luatkhoa.com hoặc luatkhoa.org

Facebook www.fb.com/luatkhoa.org

Instagram www.instagram.com/luatkhoatapchi

Youtube bit.ly/LK-Youtube

Store store.luatkhoa.com

Spotify spotify.fi/3vcQD5x

Tiktok www.tiktok.com/@luatkhoatapchi

Telegram t.me/s/luatkhoatc

Số tháng Mười Hai, 2022 | Xã hội dân sự

LUẬT KHOA *tạp chí*

1520 E. Covell Suite B5 - 426, Davis, CA 95616

Văn phòng chính: Đà Bắc, Đà Loan

Tổng biên tập: Trịnh Hữu Long

Ban biên tập: Trần Quỳnh Vi, Phạm Đoan Trang

Mọi thắc mắc, góp ý xin gửi về: bbt@mail.luatkhoea.org